

Pia Kristina Laaksonen

Yhdysvaltain ydinasepelote

Ydinaseretoriikan kehitys ja muutos
turvallisuuspoliittisissa dokumenteissa 1994–2005

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2006

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

Laaksonen, Pia Kristina: Yhdysvaltain ydinasepelote -ydinaseretoriikan kehitys ja muutos turvallisuuspoliittisissa dokumenteissa 1994–2005

Pro gradu -tutkielma, 83s.

Kansainvälinen politiikka

Tammikuu 2006

Tämä tutkimus selvittää Yhdysvaltojen ydinasepelotteen sisältöä ja merkitystä turvallisuuspoliittisissa dokumenteissa 1990-luvulta tähän päivään. Tutkin ydinaseretoriikan kehitystä kylmän sodan jälkeisistä vuosista syyskuun yhdennentoista jälkeiseen, terrorismin vastaisen sodan aikaan. Selvitän, mitä ydinasepelote käsitteenä ja doktriinina pitää sisällään, ja millaisia uhkia vastaan se asetetaan ja millaisissa tilanteissa sitä ollaan valmiita käyttämään. Laajemmin pyrin näkemään pelotteen merkityksen uudessa maailmanjärjestyksessä ja Yhdysvaltain hegemonian ja johtoaseman säilyttämiseen tähtäävässä turvallisuuskeskeisessä, valtopoliittisessa ajattelussa.

Ydinaseteoriaksi muodostunut peloteteoria muodostaa poliittiseen realismiin pohjautuen tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Peloteteorian historian ja perusteiden läpikäyminen on keskeistä nykyisen ydinaseretoriikan ja kylmän sodan ajan peloteajattelun erojen havaitsemisen kannalta. Tarkastelen peloteteorian taustaa ja kehitystä sekä viimeaikaista keskustelua sen asemasta ja toimivuudesta. Tutkimusmenetelmänä käytän Chaïm Perelmanin uutta retoriikkaa. Pelotteella pyritään vaikuttamaan vastustajan päätöksentekoon. Perelmanin määrittelemien yleisöjen mukaisesti tarkastelen ydinasepelotetta erityisyleisölle, viholliselle, suunnattuna vakuutuksena uhkan todellisuudesta ja suostutteluna luopua hyökkäyksestä. Samalla uusi pelote täytyy kuitenkin perustella, ja oikeutusta ja hyväksyntää hakea universaaliyleisöltä. Tutkimukseni ei kohdistu vain pelote-argumentaation, vaan myös sen kontekstiin, myös turvallisuusympäristöön ja kansainväliseen järjestykseen, jossa argumentaatio tapahtuu. Aineisto koostuu valkoisen talon, puolustusministeriön ja Yhdysvaltain asevoimien tuottamista dokumenteista.

1990-luvulla ydinaseretoriikka keskittyi aseidenriisuntaan ja ydinaseiden määrän ja merkityksen vähentämiseen ja oli suunnattua ennen kaikkea universaaliyleisölle. Pelote oli olemassa ”varalla” epävarmaa tulevaisuutta vastaan ja selvää vihollista ja pelotteen kohdetta ei ollut. 2000-luvun retoriikassa ydinaseille ei ole tavoiteltu vain marginaalista varallaolo-roolia, vaan ne ovat kriittisen tärkeitä puolustukselle, ja doktriini sallii ensikäytön ydinaseetonta maata vastaan. Pelotteen käsitettä on tarkoituksella retoriikassa hämärretty. Yhdysvaltojen ydinasepolitiikassa näyttäisikin tapahtuneen siirtyminen peloteteorian tasapainon mallista hyvin klassiseen poliittiseen realismiin ja valtopoliittikkaan. Retoriikka on myös erityisyleisölle, viholliselle suunnattua vakuuttamista Yhdysvaltain vastustamisen seurauksista. Ydinaseille ei enää uudessa pelotteessa anneta erityistä roolia ja spesifiä tehtävää, vaan ne nimenomaisesti valjastetaan muun puolustuksen mukaan kansallisia intressejä palvelemaan. Uuden ydinasepelotteen ja puolustusjärjestelyiden transformaation ja muutoksen myötä ydinaseet sulautetaan muuhun puolustukseen.

Syyskuun yhdennentoista jälkeen terrorismi on tarjonnut vaarallisen vihollisen, mutta ydinasepelotteen kohdalla se ei tarjoa kohteeksi sopivaa vihollista. Siksi retoriikassa ovat koko ajan läsnä myös ”roistovaltiot”, vihamieliset valtiot, terrorismia tukevat valtiot ja regionaaliset valtiot, jotka voidaan liittää yhdeksi uhkaksi terrorismin ja joukkotuhoaseiden leviämisen kanssa. Ydinasepelotteeseen ja sen uuteen muotoiluun ja ydinaseiden integroimiseen konventionaalisiin asevoimiin liittyvät asiat viittaavat pyrkimykseen vakiinnuttaa nykyinen yksinapainen maailmanjärjestys ja muuttaa Yhdysvaltain johtoasema pysyväksi ydinaseitakin tarvittaessa hyväksi käyttäen.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	5
1.1. TUTKIMUSAIHEEN TAUSTAA	6
1.2. TUTKIMUSKYSYMYS	8
1.3. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
1.4. MENETELMÄLLISIÄ VALINTOJA	11
1.5. AINEISTO	13
1.6. AJALLINEN RAJAUS JA MUITA HUOMIOITA	13
2. PELOTETEORIAN PERUSTA POLIITTISESSA REALISMISSA	15
2.1. VALTIOIDEN JÄRJESTELMÄ JA VALLAN TASAPAINO	15
2.2. SOTILAALLISEN VOIMAN MERKITYS	16
2.3. REALISMIN PERUSTA ”FAKTOISSA” JA ”TODELLISUUDESSA”	17
2.4. VALTAPOLITIIKAN KESKEINEN ASEMA YHDYSVALLOISSA	18
2.5. VALTA KYKYNÄ VAIKUTTAA PÄÄTÖKSENTEKOON	18
2.6. KYLMÄN SODAN JA YDINASEKAUDEN TEORIA	20
3. PELOTETEORIAN KEHITYS JA SISÄLTÖ	21
3.1. PELOTETEORIAN KEHITYSVAIHEET	21
3.2. PELOTTEEN MÄÄRITELMÄ JA KÄSITTEEN SISÄLTÖ	22
3.2.1. PELOTE KÄSITTEENÄ	22
3.2.2. PELOTEKÄSITTEEN ONGELMALLISUUS	23
3.2.3. YLEINEN JA VÄLITÖN PELOTE	24
3.3. TOIMIVUUDEN EDELLYTYKSET	25
3.4. PELOTETEORETIKKOJEN NÄKEMYSEROJA	26
3.5. PELOTETEORIAN KRITIIKKIÄ	27
4. PELOTETEORIA KYLMÄN SODAN JÄLKEEN	30
4.1. UUDEN YDINASEKAUDEN PELOTETEORETIKOT	30
4.2. UUDET UHKAKUVAT	31
4.3. PELOTE TERRORISTEJA VASTAAN?	32
4.4. PELOTTEEN ”ONNISTUMINEN”	33
4.5. UUDEN PELOTETEORIAN ARVIOINTIA	34
5. TUTKIMUSAINEISTO	37
5.1. SELONTEKO YDINASEPOLITIHKASTA (NUCLEAR POSTURE REVIEW)	37
5.2. YDINASEDOKTRIINI (DOCTRINE FOR JOINT NUCLEAR OPERATIONS)	38
5.3. KANSALLISEN TURVALLISUUDEN STRATEGIA JA JOUKKOTUHOASEIDEN VASTAINEN STRATEGIA	39
6. RETORIikka JA ARGUMENTAATION TUTKIMUS	41
6.1. ARGUMENTAATION TUTKIMUS	42
6.2. UUSI RETORIikka	42

6.3.	YLEISÖN MERKITYS ARGUMENTAATIOLLE	43
6.4.	ARGUMENTAATION TARKOITUS	45
6.5.	PREMISSIT ELI ESISOPIMUKSET	46
6.6.	LÄSNÄOLON LUOMINEN JA ARGUMENTAATION JÄRJESTYS	47
6.7.	ARGUMENTAATIOTEKNIIKAT	48
 7. <u>YHDYSVALTAIN YDINASEPELOTE TURVALLISUUSPOLIITTISISSA DOKUMENTEISSA 1994–2005</u>		 51
<hr/>		
7.1.	YDINASEIDEN ROOLI JA PELOTTEEN MERKITYS	52
7.1.1.	PELOTTEEN VÄHENTYNYT MERKITYS 1990-LUVULLA	52
7.1.2.	YDINASEPELOTTEEN TEHTÄVÄ 1990-LUVULLA SAMA KUIN KYLMÄN SODAN AIKANA	53
7.1.3.	1990-LUVUN TAVOITTEENA YDINASERIIPPUVUUDEN VÄHENTÄMINEN JA JOHTOASEMA ASEIDENRIISUNNASSA	54
7.1.4.	2000-LUVULLA UUDET TAVOITTEET	55
7.2.	PELOTTEEN KÄSITE JA UUDET MÄÄRITELMÄT	57
7.3.	PELOTTEEN KOHDE	59
7.3.1.	VIHOLLISKUVAT MUUTTUMATTOMAT HETI KYLMÄN SODAN PÄÄTTYTTYÄ	59
7.3.2.	VAKUUS EPÄVARMAA TULEVAISUUTTA VASTAAN	61
7.3.3.	2000-LUVUN ”UUDET UHKAT”	61
7.4.	PELOTTEEN TOIMIVUUDEN EDELLYTYKSET	63
7.5.	YDINASEEN KÄYTTÖKYNNYKSET	66
7.6.	PUOLUSTUKSELLINEN PELOTE VAI HEGEMONIN INTRESSIEN EDISTÄMISTÄ?	67
7.7.	VALTAPOLITIIKAN PALUU	69
7.8.	SYYSKUUN YHDENNENTOISTA VAIKUTUS	71
 8. <u>JOHTOPÄÄTÖKSET</u>		 73
<hr/>		
LÄHTEET		78

1. JOHDANTO

Joukkotuhoaseet ja etenkin ydinaseet ovat taas viime vuosina olleet esillä eri tavalla kuin 1990-luvun alun toiveikkaassa ilmapiirissä. Ydinasekilpavarustelun hallitsema kylmä sota oli tuolloin päättynyt Berliinin muurin sortumiseen ja Neuvostoliiton hajoamiseen. Kaksinapaisen maailmanjärjestyksen päättyminen ja supervaltojen vastakkainasettelun murentuminen poistivat jännitteitä ydinasepolitiikasta, ja ydinaseiden merkityksen nähtiin ensi kertaa vähentyneen. Toiveita ydinaseriisunnasta heräteltiin eloon. Euforisimmissa arvioissa ydinaseiden ajateltiin jopa käyneen tarpeettomiksi (Sivonen 1992, 280). Yhdysvalloissa hahmoteltiin uutta johtoasemaa ydinaseriisuntaa ja ydinaseiden kansainvälisen merkityksen vähentämistä ohjaavana maana, toki riittävän oman ydinasearsenaalin silti säilyttäen. (Nuclear Posture Review 1994.)

Ydinaseet eivät kuitenkaan kadonneet mihinkään, eikä suuria muutoksia käytännössä tapahtunut. Yhdysvalloissa ydinaseiden asemaan turvallisuuspolitiikassa uskallettiin puuttua hyvin vähän turvallisuusympäristössä tapahtuneista muutoksista huolimatta, vaikka ydinkärkien määrää vähennettiin eikä uusia ydinaseita valmistettu. (Payne & Walton 2002, 170–171 ja Gray 2003, 429–461) Vuosikymmenen loppuun tultaessa ydinaseiden joukko kasvoi, kun sekä Intia että Pakistan tekivät ydinkokeita toukokuussa 1998. Ydinaseita oli 2000-luvun alkaessa Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten (Yhdysvallat, Venäjä, sekä Kiina, Iso-Britannia ja Ranska) lisäksi Intialla ja Pakistanilla sekä oletettavasti myös Israelilla. Ydinaseohjelmia epäiltiin olevan sekä Pohjois-Korealla että Iranilla.

Ensimmäiset ydinaseet kehitettiin jo 1940-luvulla, mutta niitä on yli kuuden vuosikymmenen aikana käytetty vain Japanissa toisen maailmansodan lopussa. Yhdysvaltain Hiroshimaan ja Nagasakiin elokuun 6. ja 9. päivänä 1945 pudottamat atomipommit ovat toistaiseksi ainoat sodassa tai taistelutilanteessa laukaistut ydinaseet. Jo varhain ydinasekauden alettua eräät strategikot, kuten Bernard Brodie vuonna 1946, näkivät ydinaseiden vallankumouksellisen merkityksen sodankäynnille. Brodien mukaan ydinaseiden tuhovoiman takia ydinaseaikakaudella sotakoneiston tärkein tehtävä ei enää voisi olla sotien voittaminen vaan niiden välttäminen (Brodie 1983 [1946, 76]).

Koska ydinaseita vastaan ajateltiin olevan vaikeaa puolustautua täydellisesti, kehittyi ajatus ydinasepelotteesta. Mahdollista hyökkääjää vastaan kohdistuisi niin suuren kostoiskun uhka, että tämän olisi kannattavampaa luopua hyökkäyksestä. Tämän vastapelotteen koettiin olevan tehokas sodan vaaran vähentäjänä (Visuri 1997, 51–53). Ajatus pelotteesta muotoutuikin kylmän sodan vuosina yksityiskohtaiseksi peloteteorioinniksi. Varsinainen läpilyönti tälle oli Neuvostoliiton ensimmäinen atomipommi 1949 ja siten Yhdysvaltojen ydinasemonopolin murtuminen. (Sivonen 1992, 21).

Kun molemmat supervallat olivat valmistaneet myös vetypommin, kävi ilmeiseksi, ettei ydinaseriisunta olisi mahdollista ainakaan niin kauan, kun vastakkainasettelu Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välillä jatkuisi. Tämän ajatuksen hyväksymisen strateginen muoto tunnetaan siis ydinasepelotedoktriinina, jonka oppi on, että ydinsodan välttämiseksi sopiva keino on ydinasetasapaino (Schell 2000, 22–46). Pelote- eli deterrenssiteoriasta kirjoitettiin paljon 1940-luvulta alkaen. Teoria perustui amerikkalaiseen näkökulmaan kylmän sodan asetelmasta supervaltojen välillä.

1.1. Tutkimusaiheen taustaa

Peloteteoria ydinaseteoriana oli kuitenkin hyvin aika- ja tilannesidonnainen. Kahden supervallan suhteita kuvannut teoria vanheni samalla, kun kylmä sota päättyi ja vastakkainasettelun aika loppui. Ydinaseita oli kuitenkin molemmilla kylmän sodan osapuolilla massiiviset arsenaalit, vaikka vastakkainasettelun päättymisen seurauksena ydinasepelotteen merkitys oli Yhdysvalloissa vähentynyt. Yhdysvaltain puolustusministeriön kongressille vuonna 1994 laatimassa ydinaseselonteossa todettiin, että kylmän sodan jälkeisen ajan uhkakuvista ydinaseet sopsisivat huonosti vastaamaan suurimpaan osaan (Nuclear Posture Review 1994).

Ydinaseille alettiin kuitenkin hakea uusia käyttötarkoituksia ja pelotteen ajateltiin toimivan rajoitetumpaa uhkaa vastaan samoin kuin sen kylmän sodan vuosina oletettiin toimineen Neuvostoliittoa vastaan. Ydinasepolitiikka kiristyi selvästi 1990-luvun lopulla, kun Intia ja Pakistan olivat tehneet ydinkokeensa ja Rumsfeldin komission uusia uhkia tutkinut raportti maalaili kuvaa ”roistovaltioiden” kiihtyneistä ohjusohjelmista. Ohjuspuolustuksen rakentamista alettiin valmistella ja ABM-sopimuksesta vetäytymisestä keskusteltiin. (Iivonen 2000, 4-17 ja Deutch et al. 2000, 91–100.) Ilman selvää ja näkyvää uhkaa ydinaseiden rooli oli kuitenkin kiistanalainen, ja niiden roolista, viholliskuvista,

ohjuspuolustuksesta ja ABM-sopimuksesta käytiin kiivasta keskustelua sekä Yhdysvalloissa että ulkomailla. (Nunn 2000, 7-13 ja Ivanov 2000, 15–20).

Syyskuun yhdennentoista terroristi-iskut New Yorkiin ja Washingtoniin muuttivat kuitenkin tilannetta. Vaikka syyskuun 2001 tapahtumissa kyseessä ei ollutkaan ohjushyökkäys tai joukkotuhoasein tehty isku, Yhdysvallat kykeni legitimiesti esittämään, että sen turvallisuus oli uhattuna ja vaatimaan sekä amerikkalaisilta että kansainväliseltä yhteisöltä hyväksyntää tavallisesta poikkeaviin ratkaisuihin turvallisuutensa nimissä. Uuteen, muutosta vaatineeseen ja julkiseen turvallisuuskeskusteluun liitettiin pian terroristien lisäksi myös ydinaseet ja muut joukkotuhoaseet. (Campbell 2002, 7-15 ja Newman 2004, 59–88.) Ensimmäinen ydinasepelotetta uudelleen muotoillut dokumentti, uusittu ydinaseselonteko, *Nuclear Posture Review* annettiin kongressille jo joulukuussa 2001.

Nuclear Posture Review oli ensimmäinen uutta pelotekonseptia ja ydinaseiden jälleen korostunutta merkitystä esiteltyt strategiapaperi, mutta se on edelleen suurimmalta osin salainen. Sitä seurasi kuitenkin kansallisen turvallisuuden strategia ja joukkotuhoaseiden vastainen strategia, joissa ydinaseiden merkityksellistä roolia ja uutta pelotekonseptia esiteltiin jo lähemmin. Kylmän sodan aikaista peloteteoriaa mukailtiin ”uuden ajan uhkien” mukaiseksi, ja perinteinen ydinaseteoriat sai hyvin erilaisen muodon uuden ajan aktiivisessa pelotekonseptissa. Tätä uutta Yhdysvaltain uudistunutta pelotekonseptia ja ydinaseiden asemaa tarkastelen tässä tutkimuksessa.

Kari Laitinen on kirjoittanut, että kansainvälisen politiikan määrittelevin tekijä tällä hetkellä on turvallisuuskeskeinen ajattelu, joka korostui ja luotiin syyskuun yhdennentoista terroristi-iskujen jälkeen. Kansainvälisen politiikan ydin on Yhdysvaltoihin kohdistuneiden iskujen jälkeen ajettu takaisin valtopoliittiseen mielentilaan, josta maailma näytti hetkeksi poistuneen 1990-luvulla tehtyjen aseidenriisunnan edistysten myötä. Yhdysvaltain aloittama terrorismin vastainen sota pitää kansainvälistä järjestelmää valtopoliittisessa mielentilassa, jolloin kansainvälistä politiikkaa hallitsevat yksittäisten valtioiden pyrkimykset ajaa omia, turvallisuusongelmiksi määriteltyjä intressejään. (Laitinen 2005, 43–55.) Tarkastelen tässä tutkimuksessa ydinaseiden uutta roolia tässä yksinapaisessa, korostuneen valtopoliittisessa ja turvallisuuskeskeisessä maailmanjärjestyksessä.

1.2. Tutkimuskysymys

Kansainvälisen politiikan ja Yhdysvaltain turvallisuuskeskeinen mielentila ilmenee tutkimuskohteessani ydinasepelotteen merkityksen uutena korostamisena. Ilman syyskuun yhdennentoista tapahtumia Yhdysvaltain olisi ollut hyvin paljon vaikeampaa oikeuttaa aggressiivisempaa ja hyökkäyksellisempää ydinasedoktriinia, jossa ydinaseiden merkitys yhtäkkiä lisääntyi 1990-luvun vähennysten ja aseidenriisunnan ja asevalvonnan korostamisen jälkeen. Jouduttuaan uhriksi ja terroristi-iskun kohteeksi Yhdysvallat on julistanut itselleen oikeuden puuttua kaikkiin keinoihin uhkiin jo ennen kuin ne muodostuvat uhkiksi uudet iskut estääkseen. (National Security Strategy 2002.)

George W. Bushin presidenttikauden aikana syyskuun yhdennentoista jälkeen on julkaistu useita turvallisuuspoliittisia dokumentteja, strategioita ja doktriineja, joissa ydinaseiden rooli on perusteellisesti määritelty uudelleen ja pelote-konseptia muotoiltu paremmin sopimaan muuttuneen maailmanjärjestyksen mukanaan tuomiin, uusiin tilanteisiin. Näissä korostuu laitisen mainitsema valtopoliittinen ajattelu, jolla omia intressejä ajetaan myös turvallisuuskysymyksinä. Tämä mahdollistaa oikeuden ottamisen omiin käsiin ja kansainvälisten sääntöjen ja normien rikkomisen oman, kansallisen turvallisuuden nimissä.

On erityisen mielenkiintoista tutkia ydinaseita koskevia dokumentteja, ja tarkastella millaisella argumentaatiolla ne on nostettu uudelleen merkittäviksi, jopa ”kriittisen tärkeiksi” Yhdysvaltain puolustukselle (Nuclear Posture Review 2001) ja miten tämä argumentaatio ydinaseista on kehittynyt ja muuttunut reilussa kymmenessä vuodessa. Kuten jo aiemmin mainitsin, 1990-luvun alussa todettiin ydinaseiden vastaavan huonosti kylmän sodan ajan jälkeisiin, uusiin uhkakuviin, jotka ovat kuitenkin aivan samoja kuin 2000-luvun ”uudet” uhkat, eli terrorismi ja joukkotuhoaseiden leviäminen terroristien tai roistovaltioiden käsiin ja kansallinen ja uskonnollinen ekstremismi (Nuclear Posture Review 1994).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää Yhdysvaltojen ydinasepelotteen sisältöä ja merkitystä turvallisuuspoliittisissa dokumenteissa 1990-luvulta tähän päivään. Tutkin ydinaseretoriikan kehitystä kylmän sodan jälkeisistä vuosista syyskuun yhdennentoista jälkeiseen ja terrorismin vastaisen sodan aikaan. Selvitän, mitä ydinasepelote käsitteenä ja doktriinina pitää sisällään, ja millaisia uhkia vastaan se asetetaan tai millaisissa tilanteissa sitä ollaan valmiita käyttämään. Laajemmin pyrin näkemään pelotteen merkityksen uudessa maailmanjärjestyksessä ja Yhdysvaltain hegemonian ja johtoaseman säilyttämiseen

tähtäävässä turvallisuuskeskeisessä, valtopoliittisen intressiperusteisessa ajattelussa. Seuraavassa esitellään tutkimuksen rakennetta, etenemistä ja tehtyjä valintoja hieman tarkemmin.

1.3. Teoreettinen viitekehys

Ydinaseteoriksi muodostunut peloteteoria muodostaa poliittiseen realismiin pohjautuen tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehysten. Peloteteorian historian ja perusteiden läpikäyminen on keskeistä nykyisen ydinasetoriikan ja kylmän sodan ajan peloteajattelun erojen havaitsemisen kannalta. Yhdysvallat kutsuu ydinasetoriikkaansa edelleen pelotteeksi, vaikka sen käyttötarkoitus on hyvin erilainen kuin kylmän sodan aikana, jolloin se perustui vallan tasapainon malliin. Kansallinen säilyminen ja henkiinjääminen olivat strategian tavoitteena supervaltojen kilpavarustelussa ja Yhdysvaltojen vastakkainasettelussa Neuvostoliiton kanssa. Nykyisellä, tiiviisti turvallisuuspoliittisen ajattelun hallitsemalla aikakaudella Yhdysvaltojen valtiollista *säilymistä* ei kuitenkaan vaaranna mikään, eikä sen sotilaallisesti yliveraista asemaa tällä hetkellä voi mikään toinen valtio uhata.

Tarkastelen tutkimuksessani ensiksi ydinasetoriaksi muodostuneen peloteteorian taustaa ja kehitystä sekä viimeaikaista keskustelua sen asemasta ja toimivuudesta. Ajatus pelotteesta ja omilla sotajoukoillaan vastustajan pelottamisesta luopumaan suunnitellusta hyökkäyksestä ei ollut kylmän sodan alkaessakaan uusi, mutta ydinasetoiden myötä kostoiskulla aiheutettava sekä pelotteen epäonnistumisesta itselle aiheutuva tuho olivat laajempia kuin ennen ydinasetkautta olisi osattu kuvitella. Peloteteorian, kuten hyvin pitkälti muunkin turvallisuuspoliittisen ajattelun perusta on poliittisena realismina, Realpolitikina tai valtopoliittikkana tunnetussa oppisuunnassa. Realismin mukaan kaikki politiikka myös kansainvälisellä tasolla on kamppailua vallasta ja olemassaolosta. Valtiot ovat perustavia turvallisuusorganisaatioita, ja kansainvälinen politiikka muodostuu siten valtioiden vuorovaikutukseksi ja valtakamppailuksi. (Visuri 1997, 203–206.)

Valtopoliittikka oli Yhdysvalloissa pelkkää realistista koulukuntaa merkittävämpi ja hallitsevampi ajattelutapa, jota peloteteoria sopivasti täydensi. Peloteteoria ei sinällään edusta realismia kaikilta osin, vaan on sen rajoitetumpi variantti, joka kyllä hyväksyy realismin perusoletukset kansainvälisen politiikan luonteesta. Peloteteoria tiivistyy kahden osapuolen väliseksi aseelliseksi valtataisteluksi, joten sitä voisi pitää esimerkkinä yhdestä realismin vallan tasapainon malleista. (Sivonen 1992, 20–26).

Aloitan käsittelyni kylmän sodan aikana ja ydinasekauden alussa muodostuneen peloteteorian perusteista poliittisessa realismissa ja valtapoliittisessa ajattelussa. Tätä seuraa pelote-käsitteen tarkastelua ja peloteajatuksen toimivuudelle asetettujen edellytysten arviointia. Pelote-käsitteestä siirryn peloteteoriasta esitettyyn kritiikkiin ja siihen eri syistä kohdistuneeseen arvosteluun. Kylmän sodan ajan loppupuolella myös Yhdysvalloissa alkoi nousta kuuluville peloteteoriaan kriittisemmin suhtautuvia tutkijan ääniä, ja tämä kritiikki vain vahvistui ja voimistui kylmän sodan lopullisesti päättyttyä¹.

Kun kaksinapainen maailmanjärjestys oli päättynyt, voitiin peloteteoriaa tarkastella etäämmältä ja enemmän edes jonkinlaisen historiallisen perspektiivin turvin kuin oli ollut mahdollista välittömän ydinsodan uhkan alla eläessä. Tässä tutkimuksessa perehdytään peloteteoriaan ensimmäisenä ydinaseteoriana sen syntymisestä ja ”ydinasekauden” alusta asti. Klassinen peloteteoria oli kylmän sodan ajan tuote ja Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain vastakkainasettelu saneli sen ehdot ja teorian kehykset, ja teoria legitimoit oman aikansa politiikkaa ja ydinasevarustelua. Tämä tutkielma ei kuitenkaan liity kylmään sotaan, vaan aikaan ja ydinasepelotteeseen sen päättymisen jälkeen, 1990-luvun puolivälistä vuoteen 2005, jonka tarkastelun kannalta on erittäin olennaista tuntea peloteteorian ja pelote-käsitteen historia ja kehitys.

Peloteteoria ja sen lähtökohta, näennäiseen vakauteen perustuva ajatus ja tämän idean toimivuus kyseenalaistettiin supervaltojen vastakkainasettelun purkaututtua. Samalla tarve ydinaseteorian uudistamiseen nähtiin kiireellisenä, koska ydinaseiden ajateltiin kuitenkin edelleen olevan tärkeitä erityisesti Yhdysvaltain omalle puolustukselle. Kylmän sodan aikainen haavoittuvuus ja alttius vastustajan hyökkäykselle koettiin lisäksi mahdottomaksi hyväksyä ”uudella ydinasekaudella”, kuten aikaa kylmän sodan jälkeen kutsutaan (ks. esim. Payne 1996 ja 2003 sekä Gray 2003).

Vanhan, tasapainon malliin perustuvan ydinasepelotteen ei enää uskottu toimivan, vaan uusia epäsymmetrisiä uhkia, kuten ”roistovaltioita” ja mahdollisesti joukkotuhoaseita käsiinsä saavia terroristeja vastaan oli muotoiltava uudenlainen peloteteoria. Toisaalta uuden

¹ Esimerkkinä mainittakoon 1977 ilmestynyt Patrick Morganin perusteellinen, pelotetta ja sen toimintaa arvioinut teos, jonka sävy oli kriittinen. 1990-luvulla äänekkäimpiä kylmän sodan pelotteen kritikoita ovat olleet mm. Colin Gray ja Keith Payne, jotka samalla ovat kunnostautuneet ”uuden peloteteorian” hahmottelijoina, pelotereformisteina. Monet kaikkein kriittisimmistä peloteteorian vastustajista vastustavat myös ydinaseiden olemassaoloa ja puhuvat ydinaseriisunnan puolesta ydinaseteorioiden sijaan. Näistä esimerkkinä nimettäkään Jonathan Schell.

teorian muodostamista kiihdytti USA:n massiivinen ydinasearsenaali, jolle yhtäkkiä ei enää ollutkaan jatkuvaa kehittelyä ja varustautumista motivoivaa vihollista tai käyttötarkoitusta. Uudistetun teorian ja uuden pelote-käytännön muodostaminen ovat kulkeneet rinnakkain, kun erilaista, uudistunutta pelote-konseptia on kehitetty. Tähän perehdyn lähemmin ja tarkemmin myöhempanä tutkimuksessani, kun olen edennyt varsinaiseen analyysiin ja nykyisen ydinasepelotteen määritelmiin.

1.4. Menetelmällisiä valintoja

Tutkimusmenetelmäksi valitsin retoriikan ja erityisesti Chaïm Perelmanin uuden retoriikan. Pelotteella pyritään vaikuttamaan vastustajan päätöksentekoon. Vihollisen käsitys pelotteesta ja sen käytön todennäköisyydestä ja mahdollisuudesta vaikuttavat pelotteen tehokkuuteen ja käyttökelpoisuuteen. Tässä mielessä tarkastelen pelotetta tiedonvälitysprosessina sekä pelote-informaation ja Yhdysvaltain päättäväisyyden välittymistä mahdolliselle vastustajalle. Irrallisena ympäröivästä kontekstistaan tällainen tarkastelu jäisi kuitenkin vähemmän mielekkääksi ja merkitykselliseksi.

Näin ollen en arvioi pelkästään potentiaalisen ja vielä tässä vaiheessa kuvitteellisen vastustajan käsitystä Yhdysvaltain pelote-argumentaatiosta, vaan myös maailmaa, turvallisuusympäristöä ja kansainvälistä järjestystä, jossa argumentaatio tapahtuu. Pelotteen tehokkuuden arvion osalta tarkastelen argumentaatiota erityisyleisölle, viholliselle suunnattuna suostutteluna luopua hyökkäyksestä, mutta myös oikeutuksen ja hyväksynnän saavuttamista hakevana, universaaliyleisölle - liittolaisille ja ystäville ja kansainväliselle yhteisölle – suunnattuna ja tarkoitettuna argumentaationa. Samalla, kun mahdollisille vihollisille välitetään tietoa koventuneen ydinasepolitiikan yksityiskohdista ja uudesta pelotteesta, on näille saatava hyväksyntä liittolaisilta ja ystävällismielisiltä valtioilta. Kari Laitinen mainitseekin 2005 artikkelissaan *Kosmopolis-* lehdessä, että syyskuun yhdennentoista jälkeen aloitettu terrorismin vastainen sota on ollut Yhdysvalloille menestys, koska se on kyennyt järjestelemään ja muotoilemaan globaalin turvallisuusagendan sisältöä mieleisekseen. (Laitinen 2005, 43–55.)

Syyskuun yhdennentoista jälkeisessä turvallisuuskeskeisessä, valtapoliittisessa mielentilassa Yhdysvallat on ottanut itselleen oikeuden huolehtia omista kansalliseen turvallisuuteensa kuuluviksi määrittelemistään intresseistään kaikin mahdollisin keinoin. Tämän tyyppinen argumentaatio ja sen sisältämän näkökulman perustelut ja oikeutus on suunnattu liittolaisille

ja ystäville ja koko maailmalle. Osa tutkimuksesta siis keskittyy Yhdysvaltain aseman ja ydinasepelotteen uuden roolin sen ylläpidossa oikeuttavan universaaliyleisölle suunnatun argumentaation tutkimiseen, toinen osa taas viholliselle välittyvän pelotteen tarkasteluun.

Nämä kytkeytyvät toisiinsa, koska uutta pelote-konseptia, joksi Yhdysvaltain ydinaseiden nykyistä roolia kutsutaan, ei voida käsitellä ottamatta huomioon pelotteen historiallista kontekstia ja alkuperäisiä määritelmiä. Näihin taas sisältyy olennaisena vihollisen käsitys pelotteesta. Ydinaseiden roolin liittyminen Yhdysvaltain hegemonian vahvistamiseen ja johtoaseman ylläpitoon ja siihen liittyvään retoriikkaan ja sen oikeuttamiseen taas nivoutuu pelote-käsitteen käyttö alkuperäisestä pelote-tarkoituksesta hyvin erilaisessa merkityksessä. Näihin kaikkiin perehdytään tarkemmin tutkimuksen edetessä.

Koska tutkielmani keskittyy argumentaatioon kahdelle erilaiselle yleisölle, käytän juuri perelmanilaisia uuden retoriikan käsitteitä analyysissäni. Belgialainen Châim Perelman on painottanut yleisön merkitystä argumentaation perustana. Perelman on lisäksi korostanut, että retoriikkaa on kaikessa vaikuttamaan pyrkivässä argumentaatiossa eikä vain puhutussa sanassa, vaan myös ja erityisesti kirjoitetussa tekstissä. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, Perelman 1982.) Tästäkin syystä Perelmanin argumentaation tutkimuksen käsitteistö sopii juuri tähän tutkimukseen, koska aineistona eivät ole selvästi vaikuttamaan pyrkivät ja perinteisesti ”vanhan” retoriikan alaan kuuluvat poliittiset puheet, vaan Yhdysvaltain hallinnon turvallisuuspoliittiset asiakirjat ja dokumentit.

Riikka Kuusisto on kirjoittanut, että viralliset tekstit ovat poliittisen kamppailun välineitä ja jälkiä. Niiden tutkiminen luo mahdollisuuden saada kiinni kansainvälisen toiminnan logiikasta. Asiat eivät vain ole olemassa ja näyttäyty sellaisina kuin ne ovat, vaan syntyvät, saavat olemuksensa ja merkityksensä niitä kuvaavassa kielessä ja määritelmissä. Käsitteet jäsentävät kokemuksia maailmasta, ja on mahdollista tuntea erilaisia diskursseja ja kilpailevia tulkintoja, ei objektiivisia totuuksia. (Kuusisto 2004 86–93.) Tämän ilmentämiseen pyrin arvioimalla ydinasepelotteen käyttöä Yhdysvaltain kansallisten intressien edistämässä. Pekka Sivonen on todennut, että käsitteelliset erottelut eivät vain luonnehdi vaan myös luovat todellisuutta, jota ne kuvaavat. Sivosen mukaan turvallisuuspolitiikassa tämä näkyy erityisen selvästi, koska tutkimus ja sen kohdetaso eivät ole erillisiä, vaan yhtenäisiä keskenään. (Sivonen 1979, 12–13.) Tähän palataan edempänä tutkimuksessani, kun käyn läpi amerikkalaisten tutkijoiden pelotteesta käymää viimeaikaista keskustelua.

1.5. Aineisto

Tutkimukseni aineistossa on mukana sekä valkoisen talon, puolustusministeriön että Yhdysvaltain asevoimien tuottamia dokumentteja. Ydinasepolitiikan yleisiä ja yksityiskohtaisia linjoja esittelee puolustusministeriö Pentagonin kongressille tuottama ydinaseselonteko *Nuclear Posture Review*. Selontekoja on tuotettu kaksi, vuosina 1994 ja 2001. Arkaluontoisen sisällön takia ne ovat edelleen suurelta osin salaisia, mutta dokumenttien julkistetut osat toimivat tämän tutkimuksen aineistona. Asevoimien laatimat, kylmän sodan jälkeistä uutta tilannetta arvioivat ydinaseiden käyttöä ohjaavat ydinasedoktriinit (*Doctrine for Joint Nuclear Operations*), jotka ovat tässä tutkimuksessa mukana, ovat vuosilta 1995, 1996 ja 2005. Kaksi vanhempaa dokumenttia käsittelevät erikseen strategisia ja taktisia ydinaseita, mutta uusimmassa, joka ei ole lopullinen asiakirja vaan hahmotelma, ne on liitetty yhteen ja samaan doktriiniin.

Valkoisen talon julkaisemia dokumentteja on tarkastelussa mukana kahdenlaisia. Vuosittain julkaistavaksi määrätty kansallisen turvallisuuden strategia (*National Security Strategy*) on presidentin kongressille tuottama dokumentti, joka antaa kokonaiskuvan turvallisuuteen tähtäävästä strategiasta ja sen suunnasta kaikki laajasti käsitetyn turvallisuuden osa-alueet mukaan lukien. Koska presidentti Bushin hallinto on tähän asti luovuttanut kongressille ainoastaan yhden turvallisuusstrategian vuonna 2002, valitsin 1990-luvulta, presidentti Clintonin kaudelta vastaavasti mukaan tarkasteluun vain yhden, vuodelta 1998. Presidentti Bush julkaisi vuonna 2002 myös ensi kertaa erillisen, joukkotuhoaseiden vastaisen strategian (*National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*). Tämän dokumentin tärkeyttä ydinasepelotteen merkityksen uusiutumisen kannalta ei voi sivuuttaa, koska se erittelee erityisesti uutta joukkotuhoaseiden vastaista strategiaa, johon uusi pelote-konsepti olennaisena osana kuuluu. Esittelen aineiston ja käyttämäni hallinnon dokumentit vielä tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin peloteteorian jälkeen.

1.6. Ajallinen rajaus ja muita huomioita

Olen rajannut tutkimukseni alkavaksi vuodesta 1994 ja päättyväksi vuoteen 2005. Ydinasedokumentit ja strategiat 1990-luvulta toimivat vertailukohtana 2000-luvun dokumentteihin ja auttavat seuraamaan retoriikan kehitystä. Vain vertaamalla aikaisempiin dokumentteihin on mahdollista nähdä, miten kehitys on edennyt ja mikä uudessa pelote-konseptissa ja retoriikassa todella on uutta. Suuria transformaatioita ydinasepolitiikassa oli

joka tapauksessa valmisteilla ennen syyskuun 2001 tapahtumia, kuten kansallisen ohjuspuolustusjärjestelmän rakentaminen ja strategisen vakauden tukipilarina pidetyn ABM-sopimuksen modifioiminen sen tarpeisiin (Hämäläinen 2000, 18–26). Siksi aloitan tarkasteluni 1990-luvun puolivälistä, jotta saan kattavasti mukaan turvallisuuspoliittisia dokumentteja ja heti kylmän sodan päättymisen jälkeen tulleita sekä syyskuun yhdennentoista jälkeen julkaistut doktriinit ja strategiat.

Tarkasteluuni valitsemani ajanjakson aikana presidentti vaihtui demokraattisesta Bill Clintonista republikaaniseen George W. Bushiin. Presidentin vaihtumisella on saattanut olla jonkin verran vaikutusta ydinasepolitiikan linjaan. Toisaalta sekä kongressin ylä- että alahuonetta on 1990-luvun puolivälistä hallinnut republikaanienemmistö, mikä osaltaan vaikuttaa myös presidentin mahdollisuuksiin saada haluamiaan linjauksia läpi. Otan tämän huomioon analyysissäni, vaikka lähtökohtanani on, että ydinasepolitiikkaa suunnitellaan vuosiksi ja vuosikymmeniksin eteenpäin eikä vain lyhyissä, neljän vuoden presidenttikauden mittaisissa sykleissä.

On myös huomattava, että syyskuun yhdennentoista tapahtumien efekti olisi saattanut vaikuttaa myös demokraattisen presidentin ydinasepolitiikan valintoihin. Näin ollen pääpaino tässä tutkimuksessa ei ole sisäpoliittisten erojen ja puoluelinjoista johtuvien eroavaisuuksien tarkastelussa. Keskityn Yhdysvaltain ydinasepelotteeseen ja sen sisältöön ja kehitykseen 1990-luvun puolivälistä tähän päivään ja arvioin, miten pelote nyt ilmentää Yhdysvaltojen asemaa uudessa maailmanjärjestyksessä. Aloitan kuitenkin peloteteoriasta ja sen perusteista poliittisessa realismissa ja valtapolitiikassa.

2. PELOTETEORIAN PERUSTA POLIITTISESSA REALISMISSA

Ydinaseiden ympärille kehitetty peloteteoria ja sen tausta poliittisessa realismissa luovat teoreettisen viitekehyksen ydinaseretoriikan tarkastelulle tässä tutkimuksessa ja pelotteen määrittelyn tarkastelulle analyysissäni. Aloitan peloteteorian käsittelyn sen perusteista ja lähtökohdista valtopoliittisessa ajattelussa. Käyn läpi myös peloteteorian syntyä ja kehitystä. Pohdin pelote-käsitteen sisältöä ja pelotteen toimivuuden edellytyksiä ja uuden pelotteen muotoilusta ja ydinaseiden uuden roolin tarpeesta kylmän sodan jälkeen käytyä keskustelua, joka taas toimii johdantona omalle analyysilleni Yhdysvaltain ydinpelotteen kehityksestä 1990-luvulta syyskuun yhdenentoista jälkeiseen aikaan.

2.1. Valtioiden järjestelmä ja vallan tasapaino

Peloteteorian, kuten hyvin pitkälti muunkin turvallisuuspoliittisen ajattelun perusta on poliittisena realismina, Realpolitikina tai valtopoliittikkana tunnetussa oppisuunnassa. Realismin mukaan kaikki politiikka myös kansainvälisellä tasolla on kamppailua vallasta ja olemassaolosta. Valtiot ovat perustavia turvallisuusorganisaatioita, ja kansainvälinen politiikka muodostuu siten valtioiden vuorovaikutukseksi ja valtakamppailuksi. (Visuri 1997, 203–206.)

Kansainvälisen politiikan kentän muodostaa realistisen teorian mukaan egoististen, rationaalisten ja periaatteessa yhdenmukaisten valtioiden järjestelmä, jossa kukin toimija yrittää maksimoida oman valtansa ja turvallisuutensa. Valtioiden suhteet nähdään anarkian tilassa, koska ei ole valtioiden yläpuolella olevaa auktoriteettia, joka käyttäisi valtaa niihin nähden. Valtion tärkeimmäksi tehtäväksi nähdään turvallisuuden takaaminen ja valtion suvereniteetin säilyminen ja alueellinen koskemattomuus. Tärkeintä on siis huolehtia omista, kansallisista eduista anarkistisessa maailmassa. Tällaisessa tilassa vallitsee epäluottamus muita valtioita kohtaan. Vallan tasapaino katsotaan realismissa parhaaksi keinoksi välttää konfrontaatiot ja pitää yllä järjestystä. Valtioiden jatkuva kiinnostus ja halu joko laajentua tai ylläpitää status quon johtaa vallan tasapaino -järjestelmän välttämättömyyteen ja politiikkaan, joka ylläpitää sitä. (Morgenthau 1962, 167–183.)

Pääasiallinen keino ylläpitää tai tavoitella vallan tasapainoa ovat aseet. Asevarustelukilpailu on tyypillinen esimerkki vallan tasapainottelusta. Tasapainon hakeminen valtioiden suhteissa tavoittelee tilannetta, jossa estetään yhden valtion muodostumista niin vahvaksi,

että se voisi uhata muita tai yksinään rikkoa status quon. Toisaalta taas mikä tahansa valtio, joka on saavuttanut edun muita vahvempana, myös pyrkii sen säilyttämään, koska potentiaalisesti myös muut jatkavat pyrkimyksiään vahvistua ja liittoutua vahvinta valtiota vastaan sen ylivoimaa heikentääkseen. (Morgenthau 1962, 180–183 ja 205–210.) Klassinen peloteoria on siis yksi mukaelma vallan tasapainomalleista, ja se korostaa vakauden ja ennustettavuuden tärkeyttä pelotejärjestelmässä. Molemminpuolinen haavoittuvuus ja yhtäläiset ydinasearsenaalit (kuten ABM-sopimuksen tekemisen aikaan) nähdään vakautta edistävinä tekijöinä, kun taas ohjustorjunta, siviilipuolustuksen rakentaminen tai hallitsematon kilpavarustelu katsotaan pelotejärjestelmää horjuttaviksi tekijöiksi. (Sivonen 1984, 76).

2.2. Sotilaallisen voiman merkitys

Jos mikään valtio ei ole muita vahvempi, ei ole syytä käydä sotimaan tämän ylivoiman vähentämiseksi. Valtioiden välillä on kuitenkin jännitteitä, koska toisten aikeista ei voi koskaan olla varma. Tätä lisäävät väärät tulkinnat muiden aikeista, ja omaa turvallisuutta pyritään helposti lisäämään asehankinnoilla ja varustautumalla. Muut tulkitsevat tämän taas hyökkäyshakuisuudeksi, ja alkavat myös tahoillaan varustautua hyökkäyksen varalta tai pahimmassa tapauksessa hyökkäävät ennaltaehkäisevästi. Tämä muiden aikeita kohtaan tunnetusta epävarmuudesta ja valtion omasta turvallisuustarpeesta johtuvaa, lisääntyvää turvattomuuden kierrettä kutsutaan turvallisuusedilemmäksi. (Brown 1997, 99–101.)

Edellä kuvattu valtioiden suhteissa vallitseva anarkia pakottaa valtiot ylläpitämään asemaansa ja omia tavoitteitaan turvaavaa sotilaallista voimaa, joka on valtion voimavaroista tärkein (Visuri 1997, 203). Realismin perusajatuksia on, että politiikka, kuten kaikki ihmisten yhteinen järjestäytyminen, nojaa tiettyihin lakeihin, joita ohjaa ihmisluonne (Morgenthau 1962, 4-5). Hans Morgenthaun mukaan ihmisluonteelle on tyypillistä suhtautua epäillen ympäristöönsä ja tavoitella turvallisuutta itselleen, mikä taas onnistuu parhaiten, jos toimijalla on myös valtaa. Kaikki poliittinen toiminta sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla pyrkii siis joko säilyttämään, lisäämään tai demonstroimaan valtaa. Valtiot tavoittelevat aina ensisijaisesti omia intressejään. (Morgenthau 1962, 38–39.) Klassinen peloteoria rakentuu tälle paradigmalle ja laajentaa sen kenttää ottamalla mukaan ydinaseet (Zagare & Kilgour 2000, 3-8). Toisaalta klassinen peloteoria yksinkertaistaa tilanteen ydinasevaltioiden väliseksi ja kuvaa kahden valtion tai liittouman välisiä sotilaallisia suhteita.

Sotilaallinen voima on valtiotasolla selvin vallan mittari (Morgenthau 1962, 77). Poliittinen realismi esittää historiaan nojaavana faktana, että valtiot ovat jatkuvasti joko valmistautumassa sotaan, käymässä sotaa tai toipumassa siitä (Morgenthau 1962, 38–39). Tämä näkemys perustuu muun muassa kuulun preussilaisen sotateoreetikon Carl von Clausewitzin esittämään toteamukseen, että sota on ainoastaan politiikan jatkamista toisin keinoin. Clausewitzin mukaan sota on valtiolle keino toteuttaa intressejään ja pakottaa vastustaja noudattamaan tahtoaan. Sota ei ole vain poliittista toimintaa, vaan se on politiikan todellinen väline; poliittisten suhteiden hoitamisen jatkamista ja toteuttamista toisin keinoin. Sota on tällöin väkivaltainen toimi, jolla vastustaja saadaan nujerrettua, ja jolla tämä pakotetaan noudattamaan vahvemman tahtoa. (Clausewitz 1998 [1832] 15–27.)

2.3. Realismin perusta ”faktoissa” ja ”todellisuudessa”

Realismi kansainvälisen politiikan teoriana esittää koostuvansa faktoista ja antavansa niille merkityksiä rationalisoinnin kautta. Näin se siis voi väittää kuvaavansa maailmaa "sellaisena kuin se on". Hans Morgenthauin mukaan kansainvälisen politiikan tutkijan pitäisi machiavellilaisittain asettua valtiomiehen ja päättäjän asemaan ulkopoliittikkaa arvioidessaan. Realistisen teorian vahvuuksiksi Morgenthau nimeää juuri sen, ettei se anna filosofisten tai ideologisten seikkojen tai johtajien poliittisten sympatioiden johtaa teoriaa sivuraiteille. Keskittymällä olennaiseen, valtion intressiin, säilymiseen ja valtaan vaikuttaa omaan kohtaloonsa realismi esittää asiat ”kuten ne todella ovat”, vaikka johtajat usein verhoaisivatkin tavoitteensa ideologisilla sanankäänteillä. (Morgenthau 1962, 5-8.)

Tätä faktaperusteista realismia vastaan on kuitenkin esitetty paljon kritiikkiä. Pekka Sivonen on esimerkiksi vuonna 1979 kirjoittanut, että käsitteelliset erottelut eivät vain luonnehdi vaan myös luovat todellisuutta, jota ne kuvaavat. Sivosen mukaan turvallisuuspolitiikassa tämä näkyy erityisen selvästi, koska tutkimus ja sen kohdetaso ovat yhtenäisiä keskenään. Ongelmallista tällaisessa maailmankuvassa on, että kansainvälispoliittisen vallan käsite muodostuu vain kyvyksi pakottaa ja vahingoittaa. Samoin vastapuoli näyttäytyy aina ensisijaisesti hyökkääjänä ja pakottajana. Kansainvälisen politiikan kriisit ja ongelmat ovat siten vain koetun valtataistelun ilmentymiä ja vastustajan hyökkäyshakuisuuden osoituksia. Sivonen on kritisoinut myös sitä, että läntinen ja etenkin amerikkalainen maailmankuva ja turvallisuuspolitiikan tutkimus ovat valtpoliittisen näkemyksen hallitsemia ja yhden

mahdollisen maailman kuvia, jotka esittäytyvät vain strategisina laskelmointeina. (Sivonen 1979, 12–13.)

2.4. Valtapolitiikan keskeinen asema Yhdysvalloissa

Ydinaseiden myötä peloteteoriasta tuli valtapolitiikan kehittynein ja tuorein muoto (Sivonen 1979, 3-4). Kylmän sodan aikana ydinaseet vaikuttivat turvallisuuspolitiikan vaikutusvaltaiseen ja keskeiseen asemaan. Pekka Sivonen esitti 1992 ilmestyneessä väitöskirjassaan, että voimapoliittinen maailmankuva oli laajempi ilmiö kuin pelkkä realistinen koulukunta. Sivosen mukaan se on ollut ennemminkin amerikkalaisen turvallisuuspolitiikan tutkimuksen päävirta, jota on motivoinut yleinen näkemys Yhdysvaltain tarpeesta suurvalta-asemansa nojalla varautua ja turvautua voimankäyttöön johtamansa kansainvälisen yhteisön etujen nimissä. (Sivonen 1992 20–26.)

Peloteteorialla on ollut keskeinen asema Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikassa ja sen vaikutusvaltaisen roolin vakiinnuttamisessa, ja ydinaseet ovat integroituneet maan turvallisuuspolitiikan kokonaisuuteen. (Ibid.) Ydinaseethan ovat hyökkäyksellisiä aseita, mutta antamalla niille pelotemerkityksen, ne toimivat uskottavasti myös puolustuksellisessa tehtävässä. Tämä palveli amerikkalaista turvallisuuspoliittista ajattelua erinomaisesti, koska Yhdysvaltoja uhkaavan hyökkäyksen estäminen nähtiin mahdollisena massiivisella kostolla uhkaamalla eli pelottamalla. (Sivonen 1979, 4.)

Yhdysvaltojen keskeinen asema toisena supervaltana kylmän sodan aikana johdatteli myös läntistä kansainvälisen politiikan ja etenkin strategian tutkimusta, ja amerikkalainen peloteteoria oli siksi keskeisessä asemassa länsimaissa. Lännen ydinaseethan olivat kaikki Nato-liittolaisten käsissä, koska Iso-Britannia ja Ranska kuuluivat myös sotilasliittoon ja olivat Yhdysvaltain ydinasetasateenvarjon alla. Siksi peloteteoria on niin Amerikka-keskeinen ja rakentuu yhdysvaltalaisiin näkemyksiin turvallisuudesta, valta-asemasta ja edellisten ylläpidosta ydinasein.

2.5. Valta kykynä vaikuttaa päätöksentekoon

Realistinen ajatus vallan tasapainosta keskeisenä status quota ylläpitävänä tekijänä sopi hyvin peloteteorian ja siten "rauhan säilyttävän" ydinasetasapainon perustaksi;

kansainvälinen politiikkahan on taistelua ja kamppailua vallasta (Morgenthau 1962, 27). Valta ei kuitenkaan Morgenthaun mukaan ole hankittavissa yksinomaan aseistusta tai sotilaallista voimaa lisäämällä, sillä valtaa on yhdellä vain suhteessa toisen valtaan ja tämä valta esiintyy kykynä vaikuttaa toisen päätöksiin. Poliittinen valta on siis psykologinen suhde sen harjoittajan ja kohteen välillä. (Morgenthau 1962, 29.)

Valta antaa sen harjoittajalle määräysvaltaa tiettyjen toimien tai tapahtumien suhteen, kun tämä käyttää vaikutusvaltaansa kohteen ajatteluun. Vaikutusvalta voi perustua uhkaan rangaistuksesta tai odotuksiin joistakin eduista (Ibid.). Juuri tähän vallankäyttöön, kykyyn vaikuttaa toisen päätöksiin peloteteoria perustuu, ja siksi pelotteen retorinen muotoilu ja määrittely saavat tärkeän roolin. Pelotteen käyttö on psykologista vallankäyttöä, jossa ratkaisu sen vaikuttavuudesta ja etenkin uskottavuudesta ja siten toiminnasta uhkan alla on pelotettavalla itsellään. Tätä tarkastelen myöhemmin pelotteen käsitteen yhteydessä yksityiskohtaisemmin.

Hans Morgenthau nimeää diplomatian taitavan hoidon valtion kaikista vallan resursseista tärkeimmäksi. Kaikki muut vallan osatekijät, kuten sotilaallinen mahti ja ydinaseetkin, ovat ilman menestyksestä ja taitavaa diplomatiaa vain raakamateriaalia. Diplomatian menestys sitoo Morgenthaun mukaan resurssit yhteen menestyksekkääksi politiikaksi ja tekee vallasta paljon suuremman, kuin mitä pelkkä fyysinen voimanosoitus yksin voisi saada aikaan. Morgenthau kyllä toteaa, että valtio voi saavuttaa menestystä myös vain omien voimavarojensa avulla, mutta pidemmällä aikavälillä tämä yksin toimiminen kuitenkin kuluttaa voimavarat loppuun, koska mahdollisuuksia hyötyä muista ja niiden resursseista on hyödynnetty tehottomasti. (Morgenthau 1962, 139–143.)

Vain taitavan diplomatian avulla valta voi saavuttaa maksiminsa, ja ilman diplomatian taitavaa hoitoa sotilaallinen ylivoimakin kuluttaa itsensä loppuun (Ibid.). Vallankäyttö ei siis ole vain ja ainoastaan sotilaallisten voimavarojen suhteellista vertailua, vaan siihen liittyy paljon psykologisia tekijöitä tulkinnallisuudesta ja uhkan ja vallan kokemisesta. Tämä vallankäytön suhteen psykologisuus on hyvin keskeistä peloteteoriassa, kuten tulevissa pelotteen määritelmässä osoitetaan. Toisaalta Morgenthaun painotukset myös diplomatian ja muiden resurssien merkityksestä erottavat klassista realismia peloteteoriasta, joka yksinkertaistaa maailmaa nimenomaan strategisiin haitta-hyöty-laskelmiin. Vallan psykologisuuteen palataan tarkemmin pelotetta tiedonvälitysprosessina esittelevässä luvussa.

2.6. Kylmän sodan ja ydinasekauden teoria

Valtion intressit eivät ole samoja kaikkina aikoina, vaan ne määräytyvät poliittisen ja kulttuurisen kontekstin mukaan erilaisiksi eri aikoina historiassa (Morgenthau 1962, 8-10). Siksi ydinasekauden intressejä ja valtakäsityksiä ei voitu enää 1945 jälkeen arvioida entisin, toista maailmansotaa edeltänein käsittein, ja peloteteorialle oli tilaus uutena, kylmän sodan ja ydinasekauden teoriana. Kun Yhdysvalloissa ja muualla kylmän sodan alkuvuosina alettiin ymmärtää ydinaseiden tuomat erilaiset uhkat ja kyky aiheuttaa ennennäkemättömän suurta tuhoa vain yhdellä iskulla, muuttuivat konventionaalisessa sodankäynnissä tutuksi tulleet käsitykset vallasta ja intresseistä, tavoitteista ja niiden saavuttamiseksi maksettavasta hinnasta (Schell 2000, 22–46).

Clausewitzilainen ajattelu sodasta politiikan jatkamisen keinona ei ollut enää yksinomaan ja kritiikittä hyväksyttävä ajatus edes innokkaimpien valtopoliitiikan puolestapuhujien mielestä, vaan ydinaseiden tuhovoima vaati erilaista lähestymistapaa, johon pelote oli vastaus. Kylmän sodan ajan näkemykset ydinaseista eivät johtaneet ydinaseriisuntaan vaan ydinasekilpavarusteluun ja myöhemmin aserajoituksiin ja -valvontaan. Tämä vahvisti realismin asemia, jonka kantavia ideoita vallan tasapaino ja turvallisuusdilemma ovat. Ydinaseiden aikakaudella kauhun tasapaino vakiintui hallitsevaksi ajatukseksi kansainvälisen politiikan tilasta. (Ibid.)

Viittasin aiemmin valtion intressien aikasidonnaisuuteen. Intressit eivät ole samoja kaikkina aikoina. Tästä syystä muuttuneet intressit ja kauhun tasapainon poistuminen ovat johtaneet ydinaseiden, peloteteorian ja sen käyttökelpoisuuden arvioimiseen uudelleen kylmän sodan päättymisen ja etenkin syyskuun 2001 jälkeen ja ydinasepelotteen merkityksen muuttumiseen johtaneeseen kehitykseen. Tämän ymmärtämisessä olennaista on peloteteorian ja ydinasepelote-käsitteen taustan tunteminen. Seuraavassa luvussa käydään läpi pelote-käsitettä, sen määritelmää ja peloteteorian kehitysvaiheita.

3. PELOTETEORIAN KEHITYS JA SISÄLTÖ

Bernard Brodie kirjoitti vuonna 1946 kuuluisaksi nousseessa toteamuksessaan, että ydinaseiden aikana sotilaskoneistojen tärkeimpänä tehtävänä ei voisi olla sotien voittaminen vaan niiden välttäminen (Brodie 1983 [1946, 76]). Tämä oli alku peloteteorialle, jonka kehitystä ja muotoutumista kylmän sodan aikana tarkastelen tässä luvussa. Kehitysvaiheiden jälkeen perehdyn pelotteen käsitteeseen ja määritelmään ja pelotteeseen tiedonvälitysprosessina. Kiinnitän huomiota myös jakoon yleiseen ja välittömään pelotteeseen sekä käyn läpi pelotteen toimintaedellytyksistä esitettyjä arvioita. Peloteteoria myös jakoi tutkijoita, ja eri tutkijoiden näkemyseroihin syvennyn vielä ennen käsittelyn päättämistä peloteteoriasta esitettyyn kritiikkiin.

3.1. Peloteteorian kehitysvaiheet

Peloteteorian kehitys voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa 1940-luvun loppupuolella muotoutuivat peloteteorian peruseriaatteen. Bernard Brodie oli tämän ajan tärkein peloteteoreetikko ja uranuurtaja. Toisen vaiheen katsotaan alkaneen 1950-luvun puolivälissä. Tätä peloteteorian kulta-ajaksikin kutsuttua "toista vaihetta" leimasivat ydinaseen tuhovoiman nopea kasvu, kokemukset rajoitetusta sodasta Koreassa, ylipäätään ydinaseiden vahvistunut asema Yhdysvaltain strategiassa ja akateemisen peloteteorian lujittunut rooli amerikkalaisessa turvallisuuspolitiikassa. Toisen vaiheen aikana peloteteoria tuli "valmiiksi" ja siihen lisättiin osateorioita esimerkiksi toisen iskun kyvyn turvaamisesta, eskalaation hallinnasta, rajoitetusta sodasta ja asevalvonnasta. (Sivonen 1992, 28–29.)

Kolmannen vaiheen katsotaan alkaneen seitsemänkymmentäluvun alussa ja jatkuneen kylmän sodan loppuun asti. Kolmas vaihe toi mukanaan kritiikkiä peloteteorian oletuksille päätöksenteon rationaalisuudesta ja yleensäkin arvosteltiin sen etäisyyttä todellisuudesta. Näihin palataan enemmän kritiikkiä käsittelevän kappaleen yhteydessä. Toisaalta esimerkiksi Yhdysvaltain poliittinen oikea siipi arvosteli peloteteorian passiivisuutta ja sen tuomaa omaa haavoittuvuutta ja vaati ohjuspuolustusjärjestelmän rakentamista. Haavoittuvuuden strategian sijaan haluttiin sodassa voittoa tavoittelevaa strategiaa ja counterforce -kyvyn tehostamista. (Ibid.)

Kylmän sodan päättymisen jälkeen monet tutkijat kuten Keith Payne ja Colin Gray katsoivat uuden ydinasekauden tai ydinasekauden neljännen vaiheen alkaneen. Viime aikoina on kuitenkin siirrytty käyttämään nykyisestä ajasta nimitystä toinen ydinasekausi, ja koko kylmän sodan ajan ydinaseiden ja peloteteorian kehitys on liitetty yhteen ja siitä käytetään termiä ”ensimmäinen ydinasekausi” (ks. esim. Gray 1999, 326). Tämä toinen ydinasekausi tai ydinaseaikakauden neljäs vaihe alkoi 90-luvun alun aseriisuntakysymyksillä, mutta tiivistyi vuosikymmenen lopulla taas ydinasearsenaalien merkitysten korostumiseen, kun kaksi uutta ydinasevaltiota, Intia ja Pakistan olivat tehneet ydinkokeitaan, ja kun monissa muissakin valtioissa kuten Yhdysvaltain roistovaltioiksi nimeämässä Iranissa ja Pohjois-Koreassa tehtiin yhä kehittyneempiä ohjuskokeita uusilla pitkän ja keskipitkän matkan ohjuksilla. (Iivonen 2000, 4-17.)

3.2. Pelotteen määritelmä ja käsitteen sisältö

Pelote ei ole käsitteenä yksiselitteinen eikä ongelmaton. Seuraavassa selvitetään pelotteen määritelmää, pelotetta käsitteenä, sen jakoa välittömään ja yleiseen deterrenssiin sekä edellytyksiä, joiden pitää täytyä, jotta pelotteen voidaan olettaa toimivan. Seuraavat määritelmät ovat kaikki kylmän sodan ajan peloteteorioitsijoiden näkemyksiä. Tässä keskitytään kylmän sodan aikaiseen pelotteeseen, jota on kutsuttu myös klassiseksi peloteteoriaksi (ks. esim Zagare & Kilgour 2000, Gray 2003, Payne 2003).

3.2.1. Pelote käsitteenä

Kansainvälisessä politiikassa pelotteen ja sotilaallisen voiman päätarkoituksiksi on perinteisesti ymmärretty toisen sotilaallisen hyökkäyksen estäminen. Näin pelote määrittyy puolustukselliseksi uhkaksi väkivallan käytöstä ja fyysisestä harmista tai vahingonteosta. Pelottaminen (engl. *detering*) tarkoittaa valtioiden välisissä suhteissa, että valtio A pyrkii estämään valtiota B tekemästä Z:aa uhkaamalla B:tä kohtuuttomilla seurauksilla, jos se tekee Z:n. Suostuttelu pelottamisen keinoin tarkoittaa siis, että valtio pelotetaan luopumaan hyökkäyksestä. Tämä luopuminen ei pelotteen onnistuessa tapahdu siksi, ettei suunniteltu hyökkäys voisi olla menestyksenkäs tai onnistua, vaan siksi että kostotoimet olisivat ankarat. Yksinkertaisessa kahden osapuolen tilanteessa valtio A:n pelote saavuttaa tarkoituksensa pelottamalla B:n olemaan tekemättä sotilaallista hyökkäystä, johon se ilman pelotetta olisi ryhtynyt. (Morgan 1977, 18–20.)

Pelote ei siis muodostu sen asettajan kyvystä puolustautua vaan kyvystä rangaista. Pelote ei ole todiste puolustuskyvystä, vaan pelotestategian tarkoituksena on viestiä, että vaikka hyökkäys olisikin mahdollinen, kostoiskun laajuus on suurempi kuin mikään sen avulla saavutettava hyöty. (Waltz 1981) Hyökkäyksen mahdollisuuteen ja toteutettavuuteen liittyy myös pelotteen asettajan kannalta yksi pelotteen keskeisistä elementeistä: haavoittuvuus. Pelotteen asettaja siis on haavoittuvainen toisen hyökkäykselle. Kylmän sodan aikainen MAD (*Mutual Assured Destruction*) -järjestelmä supervaltojen välillä perustui molemminpuoliseen haavoittuvuuteen. Haavoittuvuuteen taas liittyy pelko, jota pidetään pelotteen yhtenä toimintaedellytyksenä. Pelotteen asettajaa motivoi hyökkäyksen pelko ja pelotettua taas vastaiskun pelko. (Morgan 1977, 17–24.)

Pelote ei ole vain asetettu rangaistus tai sen uhka, vaan pelotuksen kohteen täytyy myös kokea tämä uhka. Tähän liittyy tiedon välittyminen pelotteesta sekä pelotuksen kohteen ymmärrys tähän kohdistuvasta uhkasta ja pelotteen asettajan ilmaiseman uhkan toteuttamishalusta. Sivonen onkin esittänyt, että pelotteessa on kyseessä nimenomaan tiedonvälitysprosessi. Pelotteen toimiminen perustuu siihen, että tieto kostoiskun uhkasta menee perille vastustajalle ja on riittävän uskottava pelottaakseen tämän ryhtymästä hyökkäykseen. Jos hyökkäys kuitenkin tapahtuu, on pelote epäonnistunut. Tässä tiedonvälitysprosessissa se, miten tieto pelotteesta välittyy viholliselle tai vastustajalle on olennaista ja tässä tiedonvälityksessä retoriikan merkitys pelotteen uskottavuudessa ja viestin tehokkuudessa on avainasemassa. Pelote on vallankäytön muoto ja ydinase vallankäytön symboli. Pelote on siis psykologinen suhde vallankäyttäjän, pelottajan ja sen kohteen, pelotetun välillä. (Sivonen 1992, 20–26.)

3.2.2. Pelotekäsitteen ongelmallisuus

Pelote käsitteenä ei ole yksinkertainen eikä yksiselitteinen. Patrick Morgan on pyrkinyt erottamaan pelotteen pelkästä sotilaallisesta puoluksesta painottamalla pelotteen rankaisevaa luonnetta tai sen tuomaa uhkaa rangaistuksesta. Puolustus on sotilaallista valmistautumista ja varautumista hyökkäyksen varalle, kun taas pelotteen tarkoitus ei ensisijaisesti ole puolustaminen potentiaalista hyökkäystä vastaan vaan sen viestittämistä, että hyökkäyksestä seuraa ankara rankaiseminen. Pelottajaa itseään motivoi pelotteen käyttöön samaten pelko hyökkäyksestä. Morgan erottaa pelotteesta puolustuksen lisäksi pakottamisen, joka pelotteesta erottuen tarkoittaa voimatoimilla uhkaamista, ei valtion

hyökkäyksen estämisen takia, vaan sen pakottamista tiettyyn toimintaan, joko perumaan jotain tehtyä tai tekemään jotain. Tällöin ei siis puhuta pelotteesta vaan pakottamisesta. (Morgan 1977, 21–31.)

Herman Kahnin mukaan pelotteen täytyy ollakseen merkityksellinen esiintyä tarkasti rajatussa kontekstissa. On siis tiedettävä tarkalleen, kuka pelottaa ketä, ja mitä pelotetaan tekemästä, millä uhalla ja vastauhalla ja millaisissa tilanteissa. Pelote ei ole Kahnin mukaan olemassa vain sotilaallisena varautumisena tai ydinaseen omistamisen kautta, vaan pelotteen uskottavuus ja ydinaseen käytön todennäköisyys vaikuttavat myös vastapuolen kokemukseen pelotteesta, milloin sen vasta voidaan katsoa toimivan peloteominaisuudessa. (Kahn 1984, 89–90.) Tässä palataan taas pelotteeseen vallankäytön psykologisena suhteena, kykynä vaikuttaa toisen päätöksiin, jossa uhkan uskottavuus ja pelotteen kokeminen ovat tärkeitä.

3.2.3. Yleinen ja välitön pelote

Patrick Morgan jakaa pelotteen kahteen eri tason kategoriaan, välittömään (engl. *immediate*) ja yleiseen (engl. *general*). Välitön pelote on tilanteellinen, ja se asetetaan tiettyä, spesifiä hyökkäysuhkaa vastaan kiristyneessä kansainvälisessä tilanteessa. Yleinen pelote taas vallitsee valtioiden välillä, jotka ovat keskenään vihamielisiä ja voisivat tilanteen kiristyessä turvautua väkivaltaan toisiaan vastaan. Koska tilanne tiedostetaan, uhka vastata väkivallalla pidetään voimassa, jotta toinen ei uhkaisi sen käytöllä ensin. Yleisen deterrenssin pelotevaikutukseksi riittää, että tieto omasta voimankäytöstä johtaisi myös vastustajan voimankäyttöön. Jos yleinen pelote epäonnistuu, siirrytään välittömään pelotteeseen. (Morgan 1977, 24–45.)

Pekka Sivonen kirjoittaa erilaisista pelottamisen tasoista pelotteen tilanteellisena ja yleisenä ulottuvuutena (Sivonen 1992, 22–23). Kylmän sodan aikaista kauhun tasapainon järjestelmää supervaltojen välillä lienee mahdollista kutsua yleiseksi pelotteeksi, mutta käsite jää hyvin epämääräiseksi, ja sen erottaminen puolustuksesta on jo huomattavasti vaikeampaa kuin sen, minkä Morgan tulkitsee välittömäksi pelotteeksi. Välittömäksi pelotetilanteeksi voisi taas määrittää esimerkiksi Kuuban ohjuskriisin vuoden 1962 aikana. Pelote-käsitteen monimutkaisuus ja näennäisen helppo ja automaattinen liittäminen vain ydinaseen omistamiseen tekevät sen problemaattiseksi. Kuten edellä on esitetty, on ydinasepelotteen käyttäjällä oltava uskottava aikomus myös tarpeen tullen käyttää

ydinasettaan. Seuraavassa kappaleessa keskitytään pelotteen käytön ja sen toimivuuden arviointiin.

3.3. Toimivuuden edellytykset

Pelotteen "toimivuudelle" on monenlaisia ehtoja. Pelotteen asettajalla ei saa itsellään olla ennen pelotteen asettamista näkyviä aikomuksia hyökätä, koska muuten pelotettu voi olla taipuvainen hyökkäämään ennaltaehkäisevästi yllätyksen ja sen tuoman taistelullisen edun toivossa. Pelotteen asettajan asevoimien tulee olla varautuneita yllätysiskuun ja pystyä ylläpitämään kostoiskun kyky myös hyökkäyksen kohteeksi jouduttuaan. Patrick Morganin mukaan ydinasepelote on suostuttelun, ei pakottamisen muoto. Valinta hyökkäyksen tekemisestä tai siitä luopumisesta jää sille, johon pelote kohdistuu. (Morgan 1977, 26.)

Pelotteen toimimiselle ja olemassaololle on myös oltava erityiset edellytykset. On oltava olemassa uhka, jonka toinen osapuoli tuntee. Jonkun on siis suunniteltava hyökkäystä, koska pelotteen tarve syntyy vasta uhkan olemassaolosta. Hyökkäyksellä uhatun ydinasevaltion on tunnistettava uhka, ja vastattava tähän pelotteen asettamalla. Hyökkäystä suunnittelevan on luovuttava hyökkäyksestä, koska pelote saa sen olemaan hyökkääjälle itselleen parempi vaihtoehto. Ilman kolmea ensimmäistä ehtoa pelotetta ei ole ja ilman viimeistä se ei toimi. (Morgan 1977, 22–23.)

Keith Payne painottaa, että pelotteen käyttö ja sen toimivuuteen luottaminen sisältävät oletuksen vastustajan käytöksen ennalta-arvattavuudesta (Payne 1996, 52). Paynen mukaan pelotteen onnistuminen ja toimiminen eivät ole taattuja ja itsestään selviä vain ydinaseen hankkimalla ja hyökkäysuhan seurauksena varman koston takaamalla. Pelottaminen vaatii vastustajan ymmärtämistä ja sen arvojen ja motiivien tuntemista. Myös vihollisen päättäväisyyden tunteminen on erittäin tärkeää pelotteen onnistumiselle. Pelote ilman tämänkaltaista tietämystä ja pelotetun vastustajan tuntemista johtaa Paynen mukaan sen epäonnistumiseen ennemmin tai myöhemmin. (Payne 1996, 117.)

Paynen esimerkkinä toimii ABM-sopimus, jonka teho pelotteen toimimisen takaajana perustui Yhdysvaltain tietämykseen Neuvostoliiton ydinaseista ja siitä, kuinka sopimus niihin vaikutti lukitsemalla pelotteen vallitsevaksi tilanteeksi. Sopimus kielsi laajamittaisen ohjustorjuntajärjestelmän rakentamisen ja piti näin molemmat supervallat haavoittuvaisina toistensa hyökkäyksille ja näitä seuraaville kostoiskuille. (Payne 1996, 49.)

3.4. Peloteteoreetikkojen näkemyseroja

Peloteteoria ei pysynyt samanlaisena ja kaikilta osin yhdenmukaisena kaikkia valtakautensa vuosikymmeniä, eikä sen sisällöstä aina vallinnut yksimielisyyttä. Osa teoreetikoista kampanjoi ydinaseiden rajoitetun tai taistelullisen käyttämisen puolesta. Näistä merkittävimpiä oli Herman Kahn. 1983 edesmennyt Kahn oli Pekka Sivosen mukaan "epäilemättä kaikista peloteteoreetikoista provokatiivisin". Kahn argumentoi vahvasti ydinaseiden sotilaallisen käytön puolesta ja tuli tunnetuksi etenkin portaittain etenevän ydinsodan eskalaation hahmottelijana. (Sivonen 1984, 86.) Kahn uskoi, että ydinaseita vielä tullaan käyttämään taistelutilanteissa (Kahn 1984, 27–31). Kahnin perustaman tutkimuslaitoksen Hudson-instituutin tutkijoista toisen polven peloteteoreetikoista tunnetuimpia ovat Colin S. Gray ja Keith Payne, jotka ovat jatkaneet pitkälti Herman Kahnin jalanjäljillä suhtautumisessaan ydinaseiden taistelulliseen käyttöön (ks. Sivonen 1984, Payne 2005, Gray 2003).

Yhdysvalloissa pelotetutkijoita jakoi kylmän sodan vuosina myös kiista ydinaseiden suuntaamisesta, eli kohde- tai maalituspolitiikasta. Teoreetikot olivat erimielisiä siitä, pitäisikö ydinaseet suunnata suuria väestökeskuksia vai vihollisen sotilaallista kykyä ja ydinaseita vastaan. Sotilaallista kykyä vastaan hyökkäämistä puolustettiin sillä, että vihollisen kostoiskun kyky saataisiin vietyä ja taistelullisia vaihtoehtoja olisi enemmän. Vihollisen taistelukyvyn vieminen oli myös itsessään tehokas pelote. Sivosen mukaan counterforce -kohdepolitiikan puolesta puhuivat erilaisin argumentein mm. Herman Kahn, Bruce Russett, Thomas Schelling vanhemmasta polvesta, ja nuoremasta polvesta mm. Keith Payne ja Colin Gray. Viimeksi mainituille kohdepolitiikka liittyi samalla kokonaisvaltaisiin pohdintoihin ydinaseen käytöstä poliittisen painostuksen välineenä kriisitilanteissa ja hallitusta eskalaatiosta ja ydinsodasta. Heidän avoimena tavoitteenaan oli Yhdysvaltain voitto mahdollisessa ydinsodassa. (Sivonen 1992, 22–25.)

Counterforce-politiikka ei tavoittele vastapuolen kostoiskun horjuttamista, vaan antaa strategisille ydinaseille ainoastaan kostotarkoituksen. Nimensä mukaisesti counterforce-maalituspolitiikka tähtää iskuilla vihollisen väestökeskuksiin. Counterforce ei vaadi jatkuvaa ydinasekehittelyä ja tehokkaampia ja uudenaikaisempia aseita, koska tavoitteena on vain vihollisen ensi-iskun kostaminen, mihin riittää rajoitetumpikin ydinasearsenaali ja pienempi iskutarkkuus. Hyvin suuria ydinasearsenaaleja voi perustella vain counterforce -politiikalla. Counterforce on kuitenkin elänyt todellisena vaihtoehtona vain akateemisten strategien

mielissä teoreettisena mallina, ja esimerkiksi Yhdysvaltain ydinasestrategia on koko ajan ollut counterforce-painotteinen. (Sivonen 1992, 25–32.)

Ydinaseajattelun kehitys puhtaasta pelottamisesta ja puolustustarkoituksesta hyökkäykselliseen ja mahdolliseen taistelukäyttöön tapahtui sen jälkeen, kun oli tullut selväksi, etteivät ydinaseet ensimmäisistä arvioista poiketen estäneetkään sotien syttymistä maailmassa. Ydinaseet eivät Kahnin mukaan ole kuin mikä tahansa muu ase, eikä ydinase itsessään ole niin moraaliton kuin jotkut kriitikot² olivat väittäneet. Kahnin mielestä moraalitonta olisi ydinaseen käyttö siviilejä vastaan ainoastaan sotilaallisia tappioita tai kustannuksia säästääkseen. (Kahn 1984, 27–31.)

Ydinaseiden käyttämättömyydestä ei kuitenkaan Kahnin mukaan tulisi tehdä ylintä prioriteettia, koska jos kansallinen turvallisuus sitä vaatii, on tällöin moraalitonta olla käyttämättä kaikkia mahdollisia keinoja. Pelote ei koskaan voi olla sataprosenttinen varmuudeltaan, kuten ei mikään muukaan ihmisten (eikä koneiden) ohjaama järjestelmä. Kahn arvioi, että ydinaseita tullaan käyttämään seuraavan sadan vuoden aikana, mutta rajoitetusti, ei totaaliseen tuhoon, ja pelote olisi tällöin hänen mukaansa epäonnistunut vain osittain. (Ibid.)

3.5. Peloteteorian kritiikkiä

Kylmän sodan vuosina esiintyi huolestumista siitä, että peloteteoretikot olivat etäänntyneet poliittisesta todellisuudesta ja ratkaisuista, joita poliittiset johtajat tekisivät. Poliitiikan tekemisen käytännöt ja realiteetit olivat unohtuneet peloteteoriasta ja se oli muuttunut liian mekaaniseksi (Morgan 1977, 125–127). Peloteteoria ja ajatus pelotteesta rauhan takaajana nauttivat kuitenkin kylmän sodan ajan suurta suosiota amerikkalaisten keskuudessa, ja täydellinen ydinaseriisunta nähtiin utopistisena (Sivonen 1992, 57–59).

Patrick Morganin mukaan pelotteen tehokkuus on epämääräinen ja pelotteen käytön todellisia rajoja on hyvin vaikea määritellä. Käytännön tilanteisiin, ydinsodan partaalle jouduttuaan ydinasevaltio joutuu määrittelemään, mikä esimerkiksi on niin elintärkeä intressi, että pelotetta kannattaisi käyttää. Milloin oma hyöty ydinaseen käytöstä on niin paljon suurempi kuin vastustajalle aiheutettava haitta, että esimerkiksi Yhdysvaltain

² Ks. esim. Schell ja Green

presidentti todella päätyisi käyttämään pelotetta, esim. Berliinin tai Taiwanin takia, kysyi Morgan 1977. Pelotteen suurimpia haasteita ja epävarmuustekijöitä ovatkin juuri valtionjohtajien päätökset ja niiden rationaalisuus. Morgan pohti, olisiko Yhdysvalloille todella rationaalista ja kannattavaa käyttää pelotetta ja siten olla valmiudessa käyttämään ydinasetta liittolaista turvatakseen, jos se tarkoittaisi omaa altistumista ydinaseiskulle. (Morgan 1977, 142–143.)

Sivonen toteaa väitöskirjassaan, että peloteteoria yksinkertaa maailman pelkästään strategisiksi suhteiksi. Myös rauhantila nähtiin Sivosen mukaan kylmän sodan aikana liian suurelta osin pelotteen ansiona. Sivonen toteaa myös kritiikin kohdistuneen jo ennen kylmän sodan päättymistä liialliseen luottamukseen päätöksentekijöiden rationaalisuudesta. (Sivonen 1992, 57–59.) Tähän rationaalisen päätöksenteon kritiikkiin ovat erityisesti kylmän sodan päättymisen jälkeen tarttuneet myös Colin Gray ja Keith Payne, jotka muotoilevat uudelleen Yhdysvaltain ydinasepelotetta ”toiseen ydinasekauteen” ja uusiin vihollisiin sopivaksi (ks. esim Payne 1996, 2003 ja 2005 sekä Gray 2003).

Peloteteoriaa kritisoi myös moraalisiin argumentein. Michael Walzer esimerkiksi on kysynyt, voiko olla mitenkään moraalisesti hyväksyttävää uhata miljoonien ihmisten henkiä minkään poliittisen tavoitteen takia, ja olisiko moraalisesti perusteltavissa todella toteuttaa pelotteessa uhattu kostoisku, jossa miljoonia menehtyisi, vain uskottavuuden takia, jos pelote olisi joka tapauksessa epäonnistunut ja oma maa ja kansa kärsineet ydiniskun tuhot? (Walzer 1977, 269–283.)

Walzer osoittaa kyllä pelotteen logiikan ymmärtämystä liittämällä sen itsepuolustus oikeuteen, joka valtiolla on, sekä uhkakuvaan, samanlaiseen moraalittomaan ydinasehyökkäykseen, jota vastaan ydinasepelotteella puolustaudutaan. Silti Walzer toteaa, että ydinpelote räjäyttää oikeutetun sodan teorian tuomalla sodankäyntiin keinoja, joita ei mitenkään moraalisesti voi hyväksyä, vaikka niitä voidaankin puolustella vastaavin moraalittomaan hyökkäykseen ja sitä seuraavaan oikeutettuun puolustukseen nojaavin argumentein. Ydinasepelote pakottaa Walzerin mukaan liikkumaan oikeuden ja oikeutuksen rajoilla oikeuden ja rauhan säilymisen takia. (Ibid.)

Kenneth Waltzin mielestä taas kylmän sodan peloteteoriassa eksyttiin väärille urille siinä, millaiset tuhot olisivat vastustajalle sietämättömiä. Waltz kritisoi 1980-luvun alussa amerikkalaisten arviota siitä, miten paljon on tarpeeksi ydinaseita pelottamistarkoitukseen.

Arviot siitä, miten paljon ydinaseita pelottamiseen tarvitaan, olivat Waltzin mukaan Yhdysvalloissa absurdin korkeita. Pelottaakseen ydinaseilla valtion ei tarvitse kyetä tuhoamaan toisen valtion koko maa-alueita ja väestöä tai edes puolta tai neljänestä siitä, vaan merkittävästi vähempikin tuho on useimmille sietämätöntä. Waltzin kritiikki ei kuitenkaan kohdistunut itse pelotteeseen tai sen toimivuuteen, vaan hän päinvastoin näki ydinaseiden olemassaolon ja pelotteen kaksinapaista kansainvälistä järjestelmää vakauttavana tekijänä. (Waltz 1981.)

Herman Kahn painotti, että koska ydinsotaa ei ole koskaan käyty, kaikki alan asiantuntijat ja peloteteoretikot ovat todellisuudessa amatöörejä. Ydinaseiden kohdalla ei ole ennakkotapauksia, eikä mahdollisuutta ennakoida tilannetta seuraavalla tai sitä seuraavalla vuosikymmenellä. Kahnin mukaan tämä ei kuitenkaan ollut peloteteorian kannalta ratkaiseva ongelma, koska jotain oli kuitenkin pääteltävissä jo menneistä vuosikymmenistä. (Kahn 1984, 55.)

Pekka Sivosen mukaan radikaalein kritiikki peloteteoriam vastaan kohdistui räikeisiin esimerkkeihin peloteteorioinnista, kuten Herman Kahnin ajatuksiin hallitusta ydinsodasta (Sivonen 1992, 58–59). Philip Green esimerkiksi keskittyi nimenomaan Kahnin arvosteluun, ja pyrkii yksittäisen teoreetikon peloteluonnehintojen perusteella kyseenalaistamaan koko peloteajattelun (ks. Green 1968). Jonathan Schell taas on keskittynyt enemmän ydinaseiden moraalittomuuden esiintuomiseen, ja kirjoittaa voimakkain argumentein aseriisunnan puolesta (Schell 1998 ja 2000). Peloteteorian kritiikistä ja ydinaseriisunnan puolesta esitetyistä argumenteista puuttuivat kuitenkin pääosin kattavat ehdotukset vaihtoehtoista ydinaseille ja pelotteelle. Osittain siksi pelote säilytti vahvan asemansa, vaikka sen toimintaympäristö muuttuikin radikaalisti kylmän sodan päättymisen jälkeen.

4. PELOTETEORIA KYLMÄN SODAN JÄLKEEN

Kylmän sodan päätyttyä ydinaseiden roolin nähtiin sekä vähentyneen että olevan edelleen tärkeä. Toisaalta vahvistuivat puheet ydinaseriisunnasta, toisaalta pelotteen ja ydinaseiden aseman uudelleen määrittelyn tarpeesta (Gabel 2004, 181–195). Huolimatta maailman dramaattisesta muuttumisesta ja kylmän sodan asemien purkautumisesta 1980-luvun lopulla Yhdysvaltain puolustushallinnon virkamiehet uskoivat 1990-luvullakin pelotteeseen ja sen käyttökelpoisuuteen myös muita uhkia kuin Neuvostoliiton massiivista ydinasearsenaalia vastaan. Uusiksi uhkiksi luokiteltujen ”roistovaltioiden”, Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean arveltiin olevan vain rajoitetumpi versio aiemmasta uhkasta pelotepolitiikan toimivuuden silti säilyessä. (Payne & Walton 2002, 170–171.) Kylmän sodan ajan ydinasepelotteeseen ja ydinasepolitiikkaan uskallettiin puuttua hyvin vähän maailmanjärjestyksen muutoksesta huolimatta (Payne 1996, 40–41).

Peloteteoriaa on vaikeaa muuttaa, koska se on toiminut tai sen uskotaan toimineen aikaisemminkin. ”Voittaneen joukkueen” kokoonpanoon on aina ollut hankalaa puuttua, on Colin Gray arvioinut. Peloteteorian muuttaminen ja kritisoiminen on kuin pyrkisi muuttamaan historiaa, eikä sitä ole helppoa hyväksyä. (Gray 2003, 429–461.) Syyskuun yhdennentoista jälkeen USA:n suurimman uhkan sanotaan muodostuvan joukkotuhoaseiden joutumisesta terroristien tai arvaamattomien diktaattorien käsiin.

Ydinasepelotteelle ei ole entisen kaltaista, yhtä selvää roolia tässä yhtälössä. Muuttuneessa maailmassa ydinasepelote ei toimi vanhoin, kaksinapaiseen kansainväliseen järjestelmään perustunein käsittein ja määrittelyin enää entisillä ehdoilla, ja tähän uuteen pelotteeseen ja Yhdysvaltain ydinaseiden uudelleen määriteltyyn rooliin perehdyn varsinaisessa analyysissäni. Tämän analyysin pohjustukseksi esittelen seuraavissa kappaleissa ydinasepelotteesta 1990- ja 2000-luvun alussa esitettyjä arvioita ja tutkijoiden näkemyksiä.

4.1. Uuden ydinasekauden peloteteoreetikot

Colin Gray on todennut ajan tuomaan perspektiiviin tukeutuen, etteivät Bernard Brodie ja 1990- ja 2000-luvun strategitit ole samalla viivalla. Strategia on Grayn mukaan käytännöllinen tutkimusala ja siten jälkiviisaus saattaa muuttaa aikaisempia näkemyksiä. Gray on kirjoittanut *Modern Strategy* -teoksessaan vuodelta 1999, ettei MAD ollut varsinainen poliittinen vaihtoehto tai strategia. MAD oli Grayn mukaan sotilastekninen

fakta, koska sekä Neuvostoliitolla että Yhdysvalloilla oli kyky pelottaa vastustajaansa totaalilla tuholla. Grayn mukaan haavoittuvuutta ja hyökkäyksen pelkoa ei siis tarvita pelotteen edellytykseksi. Uuden ajan ydinpelote voitaisiin Grayn mukaan kehittää rajoitetuksi, jolloin tuho ei olisi totaalinen. (Gray 1999, 303–306.)

Colin Grayn mielestä voidaan myös kyseenalaistaa aiemmat käsitykset ydinaseen vallankumouksellisuudesta sodankäynnin kannalta. Gray leimaa vanhaksi ajatteluksi myös toteamuksen, ettei ydinsodassa voisi olla voittajia, koska hinta olisi myös voittaneelle osapuolelle liian kova. (Ibid.) Keith Payne esittää, että tavoite ei enää ole estää massiivista tuhoa kahden supervallan välillä ja tämä tekee kylmän sodan aikaisesta ydinasepelotteesta käytännöllisesti katsoen hyödyttömän sen jälkeisenä aikana. (Payne 1996, 1-35.)

Frank Zagare ja D. Marc Kilgour kritisoivat kylmän sodan peloteajattelua. Heidän mielestään klassinen peloteteoria on virheellinen sekä loogisesti että empiirisesti. 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun tapahtumien jälkeiset ennusteet maalailivat kuvaa rauhallisesta maailmasta. Kylmän sodan rakenteiden murtuminen sai jotkut uskomaan, että vakaus olisi pysyvää. Zagare ja Kilgour arvostelevat peloteteorian näennäisen vakauden ideaa. Heidän mielestään kylmän sodan vakautta pitäisi kaihota takaisin, jos peloteteoria toimi niin hyvin kuin on oletettu. (Zagare & Kilgour 2000, 5-15.)

Haikailtavaa vakautta ei kuitenkaan koskaan ollut ja uusi peloteteoria on tarpeen. Uusi teoria pitäisi heidän mielestään laajentaa koskemaan muitakin kuin ydinaseita. (Ibid.) Näin on sittemmin tapahtunutkin (ks. esim. *National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction 2002*). Tähän palaamme kuitenkin tarkemmin analyysissäni, kun tarkastelen ydinaseretoriikkaa. Jälleen nousee esiin Sivosen mainitsema yhteys amerikkalaisen tutkimuksen ja käytännön politiikan tekemisessä (Sivonen 1979, 12–13).

4.2. Uudet uhkakuvat

Ydinaseuhkan luonne on muuttunut radikaalisti, koska enää ei puhuta Yhdysvaltoja uhkaavasta suuresta massiivisesta iskusta vaan yhden tai muutaman laitteen käytöstä roistovaltion tai jonkun ryhmittymän toimesta. Nonproliferaatio, ydinaseiden estäminen joutumasta terroristien käsiin ja olemassa olevien ydinkärkiä sisältävien varastojen suojeleminen ovat uudessa tilanteessa yhtä tärkeitä prioriteetteja kuin pelottaminen, esittää

John Deutch. Ydinkärkeä olisi vähennettävä ydiniskun ja pelotteen kyky säilyttäen, painottaen nonproliferaatiota. (Deutch 2005, 49–60.)

Peloteteorian ja pelotteen kyvyn säilyttäminen vaatii myös Keith Paynen mukaan uudelleen määrittelyä ja aikaisempien ajatusten ja ideoiden sovittelua ”uuteen ydinaseaikaan”, jolloin suurimpana uhkakuvana ei ole kahden ydinasesupervallan laajamittainen ydinsota, vaan regionaalisten konfliktien ja uusien ydinasevaltioiden rooli, joukkotuhoaseet yleensä epävakaiden valtioiden käsissä ja samojen aseiden joutuminen terroristien käsiin. (Payne 1996, 1-35.) Paynen mielestä vastustajan arvojen tunteminen on tärkeää, koska suhtautuminen sotaan ei ole aina sama kuin länsimaissa, eikä rauha hänen mukaansa aina ja kaikkialla tavoiteltu arvo. Valtiot eivät Paynen mukaan myöskään universaalisti ole rakenteellisesti ja päätöksenteoltaan samanlaisia. Uusi ydinaseaika sisältää myös riskejä ydinasevaltioiden sisällä, kuten vallankumoukset, vallankaappaukset, sisäiset ristiriidat, ja muut poliittiset kriisit. (Emt. 180–193.)

Myös Richard Russell ennustaa, että ydinaseiden joutuminen uusien maiden käsiin ja näiden valtioiden epävakaus johtaa siihen, että Yhdysvalloissa saatetaan joutua harkitsemaan uudelleen ennaltaehkäiseviä ja ennakoivia sotatoimia joukkotuhoaseita valmistaviin maihin. (Russell 2003, 136–155). Amerikkalaisten strategioiden ja teoreetikkojen arviot uhkista ja keinoista niiden torjumisessa sekä kritiikin suhtautuminen Yhdysvaltojen oikeuteen ottaa käyttöönsä kaikki tarvitsemansa keinot päämääriensä saavuttamiseksi vahvistavat käsitystä ensinnäkin amerikkalaisen strategian tutkimuksen käytännönläheisyydestä, toisaalta ne herättävät kysymyksiä tutkimuksen objektiivisuudesta.³ On huolestuttavaa tutkimuksen kannalta, kun tutkimuslaitosten julkaisuissa ja tieteenalan lehdissä olevat artikkelit eivät juuri eroa Yhdysvaltain hallinnon virallisesta retoriikasta.

4.3. Pelote terroristeja vastaan?

Syyskuun yhdennentoista jälkeen ydinasepelotteen käyttökelpoisuutta terrorismin vastaisessa sodassa jouduttiin myös arvioimaan uudella tavalla. Terroristia, joka on valmis kuolemaan tavoitteeseensa päästäkseen ja tavoittelee marttyyriutta, ei edes voi uhata. Toiseksi valtioiden rajat ylittävät terroristiverkostot tekevät ydinaseiden kohteiden löytämisen vaikeaksi. Toisen valtion alueelle iskeminen tai iskulla uhkaaminen, vaikka

³ Monet tutkijat palvelevat myös korkeissa hallinnon viroissa. Esimerkiksi pelotetta uudistanut, pelotereformistiksi itseään kutsuva Keith Payne toimi välillä apulaispuolustusministerinä. (Kristensen 2005a.)

kyseessä olisikin ”roistovaltio”⁴, ei ole yksinkertaista eikä ongelmatonta, toteaa Josiane Gabel. Lisäksi USA:n kostoisku ydinasein saattaisi olla juuri se, mitä terroristit tavoittelevatkin, ja ydinaseiskun aiheuttama tuho vahvistaisi heidän ja muun maailman käsityksiä Yhdysvaltojen pahuudesta. (Gabel 2004, 181–195.)

Colin Grayn mukaan ei voida vielä edes sanoa, että terrorismi on uuden vuosisadan suurin uhka, koska vasta muutama vuosi on mennyt kuluvalle vuosisadalle. Ajatus siitä, että terroristit voisivat saada käsiinsä joukkotuhoaseita, ei ole mahdoton, vaikkakin se Grayn mielestä on hyvin epätodennäköinen (Gray 2003, 429–461). Myös Richard Russell pitää epätodennäköisenä, että joukkotuhoaseita ylipäänsä joutuisi terroristien käsiin, ja siksi hänen mielestään peloteteoriat ja ydinasestrategiaa täytyy rakentaa ennen muuta roistovaltioita vastaan ja kehittää myös pelotteen rinnalle vaihtoehtoisia toimintatapoja, kuten jo mainitut ennaltaehkäisevät ja estävät sotatoimet (Russell 2003, 136–155). Gabel taas toteaa, että terrorismi on nimenomaan osoittautunut USA:n ydinasepolitiikan suurimmaksi haasteeksi, ja mahdollisesti ydinaseiden merkityksen voitaisiin joutua toteamaan vähentyneen uusien kansallista turvallisuutta uhkaavien haasteiden edessä. (Gabel 2004, 181–195).

4.4. Pelotteen ”onnistuminen”

Toisella ydinasekaudella USA:n on Paynen mukaan ensin luovuttava uskostaan, että voidaan tietää, miten pelote toimii tai olla varmoja siitä, että pelote tehoaa kylmän sodan jälkeen yhtä luotettavasti ja varmasti kuin sen uskotaan toimineen sen aikana. Tämän sijaan pitäisi tunnustaa, että pelote voi epäonnistua jopa silloin kun sen pitäisi toimia, ja mahdollisissa joukkotuhoaseiden aiheuttamissa kriiseissä toisella ydinasekaudella ei voi arvioida pelotteen menestystä. (Payne 1996, 181–182.) Tällaisia käsityksiä voidaan käyttää oikeutuksena ennakoimiseen ja ennaltaehkäisyyn, koska pelote on jo etukäteen julistettu epäluotettavaksi. Mahdollista hyökkäystä taas ei voida odottaa, vaan niihin pitää puuttua jo ennalta.

Payne esittää, että jos edellytetään, että vihollisen päätös ydinaseiden käytöstä on rationaalinen, käyttökyky on korkea. Mutta mitään takeita tästä rationaalisuudesta ei ole, ja siksi olisi muotoiltava uusi peloteteoriat yksittäisiä ydinaseita haikailevia valtioita kohti, tapaus tapaukselta paikalliset ominaisuudet huomioonottaen. Kansainvälinen politiikka ja

⁴ Myös ”roistovaltio”, engl. *rogue state* on amerikkalaisten sepittämä termi, joka käytön poliittisuus tekee siitä kyseenalaisen. Kuitenkin se toistuu esitetyllä tavalla kritiikittä ja hyvin omaksuttuna tutkijoiden tilanneanalyseissa.

etenkin peloteteoria olettaa, että valtiot käyttäytyvät odotusten mukaisesti. Paynen mielestä näin ei kuitenkaan ole. (Payne 1996, 181–182.) Colin Gray on samaa mieltä, ja toteaa klassisen peloteteorian edellytyksenä olevan, että pelotettu ajattelee samoin kuin pelottaja (Gray 2003, 429–461). Keskeistä näissä argumenteissa on kuitenkin ydinaseiden roolin säilyttäminen puolustuksen keskeisenä osana. Pelotteesta ja ydinaseista osana maailmanlaajuista kokonaisstrategiaa ei haluta luopua, ja ne halutaan valjastaa uusiakin uhkia vastaan uuden opin turvin.

Gray esittää, että etenkin sotilaspiireissä pelotteen olemassaolo liitetään automaattisesti ydinaseisiin ja sen nähdään kiistattomasti olevan tosiasia. Tässä ei oteta huomioon sitä, että pelote on olemassa vain vastustajan kokemana, ei ydinaseen omistamisena. Gray painottaa pelotteen psykologista luonnetta. Se on suhteellinen muuttuja, jota ei millään voida varmistaa. Mikään maailmassa ei takaa pelotteen onnistumista. (Ibid.) Sivonen taas on todennut, että vaikka pelotteella ei tarkoiteta ydinaseen omistusta sinänsä, aseiden hankintapäätökset on nähty pelotteen uskottavuuden vahvistamisen keinoksi ja jonkinlaisesta peloteautomaatiikasta voidaan siis oikeutetusti puhua, koska jo aseiden hankkiminen on myös sinällään yksi vakuuttamisen keino. (Sivonen 1984, 72–73.)

Hyvin suurelta osin tilanne pelotteen toimivuuden suhteen ei ole USA:n vaan vastustajan käsissä ja USA:n hallinnan ulkopuolella (Payne 1996, 118). Esimerkkeinä kylmän sodan aikaisista peloteteorian ehdoista, jotka eivät Paynen mukaan täyty amerikkalaisten uusien vihollisten kohdalla tänä päivänä, ovat rationaalisuus päätöksenteossa, informoitu päätöksenteko, hyöty-haitta laskelmat päätöksiä tehtäessä, uhrattavat arvot, tuttuus, vastustajan ymmärtäminen ja toimivat kommunikaatiokanavat. Perinteinen pelote ei siis Paynen mielestä voi toimia. Nykyiset suuret ydinkärjet ja osumatarkkuus eivät myöskään vastaan uuden ajan uhkia. Viholliset voivat muun muassa kaivaa tunneleita ja bunkkereita, jolloin ”pelote ei enää toimisi”. (Payne 2005, 135–151.)

4.5. Uuden peloteteorian arviointia

Pelotteen uudistajien lähtökohtana on, että Yhdysvallat pitää kiinni omista ydinaseistaan ja kehittää niitä sekä etsii niille uusia käyttötarkoituksia ja tapoja pelottaa. Jonathan Schellin mielestä ydinasestrategiaa kylmän sodan jälkeen sekoittaa kaikkein eniten juuri supervaltojen ja muiden ydinasevaltojen päätös pitää kiinni ydinasearsenaaleistaan ja siten laiminlyödä ydinsulkusopimukseen kirjattu velvoitteensa vähitellen luopua ydinaseista.

Schell pitää amerikkalaisten omaa ydinasearsenaalia suurimpana proliferanttina ja kiihdykkeenä muille valtioille alkaa valmistaa ydinaseita. Schellin mielestä proliferaatio on samanlainen psykologinen seuraus ydinaseista kuin pelotekin, koska naapurin (eli mannertenvälisten ohjusten kaudella periaatteessa minkä tahansa valtion) ydinase antaa syyn hakea omaa puolustusta ja suojaa hyökkäykseltä ydinaseista. Pelote ja ydinaseiden olemassaolo ruokkivat siten proliferaatiota. (Schell 2000, 22–46.)

Schellin mukaan pelote ja sen ylläpito merkitsevät itse asiassa sen tosiasian institutionalisoimista, että ydinaseita vastaan ainoa puolustuskeino on ydinaseiden omistaminen. Tämä on kuin kutsu proliferaatioon. Schell myös tähdentänyt, että kylmän sodan vastakkainasettelusta ja pelotteesta on siirrytty ydinasekysymyksissä proliferaatioon. Siksi esimerkiksi ydinaseiden päätyminen terroristien käsiin proliferaation yhteydessä on tärkeä kysymys. (Ibid.)

Schellin kritiikki on lähinnä kritiikkiä Yhdysvaltain kokonaisvaltaista ydinasepolitiikkaa kohtaan, eikä varsinaisesti uutta ydinpeloteteoriaa ruotivaa. Syynä tähän, ja varsinaisen uuden pelotteen kritiikin vähyteen on se, että itse ajatus uudesta pelotteesta on kovin epämääräinen ja teoriaa, samoin kuin uutta strategiaa ollaan vasta muotoilemassa. Tämänkin tutkimuksen aineistoon kuuluva vuoden 2005 ydinasedoktriini on vasta maaliskuussa julkaistu hahmotelma. Uusi ydinasedoktriini oli tarkoitus julkaista lopullisessa muodossaan vuoden 2005 lopulla, mutta se näyttää vieläkin viivästyvän. Samoin on vaikeaa kritisoida teoriaa, kun sitä muotoillaan käytännön kanssa rinnakkain. Samaan aikaan, kun tutkijat, jotka usein myös palvelevat hallinnon korkeissa viroissa, kirjoittavat uutta teoriaa, uutta käytännön strategiaa muotoillaan. Toisaalta tämä oli tilanne jo klassisen peloteteorian kohdalla, joka myös muotoutui kylmän sodan ydinasestrategian rinnalla.

Näiden akateemisten tutkijoiden arvioiden ja keskustelujen jälkeen siirryn analysoimaan ydinaseiden erityistä roolia ja asemaa ja sen kehitystä. Esittelen aluksi tarkemmin tutkimuksessani aineistona käytetyt dokumentit ja Chaim Perelmanin uutta retoriikkaa niiltä osin, kuin sitä tässä tutkimuksessa hyödynnän analyysissäni. Aineiston analyysissä tarkastelen erityisesti ydinaseiden roolin esittämistä ja ydinaseiden merkitystä strategiadokumenttien retoriikassa ja arvioin tekstien menestystä pelotteen välittäjänä. Tarkastelen pelotetta *tiedonvälitysprosessina*, jonka edellytyksenä on viestin uskottavuus ja välittyminen pelotteen kohteelle sekä laajemmin kansainvälisen yhteisön hyväksynnän

tavoittelua, *universaaliyleisön* vakuuttamista omien toimien oikeellisuudesta. Ensin luodaan kuitenkin vielä tarkempi katsaus aineistoon.

5. TUTKIMUSAINEISTO

Yhdysvalloissa julkaistaan lukuisia erilaisia strategioita ja turvallisuuspoliittisia dokumentteja vuosittain, joista suuri osa on salaisia. Valitsin aineistooni kolmen eri tahon tuottamia erityyppisiä asiakirjoja, jotka ovat ainakin osin julkisia. Valkoisen talon turvallisuusstrategia on yleisluontoisin ja turvallisuutta yleisesti käsittelevä dokumentti, kun taas puolustusministeriön ja asevoimien tuottamat ydinaseselonteot ja doktriinit ovat hyvin spesifejä, nimenomaan ydinaseita ja pelotetta selvitteleviä asiakirjoja. Aineistossani on mukana dokumentteja vuosilta 1994, 1995, 1996, 1998, 2001, 2002 ja 2005. Ne käytiin läpi lyhyesti jo johdantoluvussa, mutta seuraavassa luodaan vielä tarkempi katsaus kuhunkin dokumenttiin erikseen ja esitellään niiden taustaa ja asemaa hieman yksityiskohtaisemmin.

5.1. Selonteko ydinasepolitiikasta (Nuclear Posture Review)

Nuclear Posture Review on puolustusministeriö Pentagonin kongressille tuottama selonteko ydinasepolitiikasta. Ensimmäinen NPR määrättiin tehtäväksi lokakuussa 1993 määrittelemään USA:n ydinaseiden rooli maan turvallisuusstrategiassa. Kylmän sodan päätyttyä tällainen raportti nähtiin tarpeelliseksi turvallisuusympäristössä tapahtuneiden suurten muutosten takia. Presidentti Clinton hyväksyi NPR:n suositukset syyskuussa 1994. NPR oli ensimmäinen kylmän sodan jälkeinen ydinasepolitiikkaa arvioinut dokumentti ja ensimmäinen kaikki ydinasepolitiikan osa-alueet kattava arvio. NPR:ssä tehdyt linjaukset johdattavat puolustusministeriön ydinasepolitiikan suunnittelua vuosiksi eteenpäin. (*Nuclear Posture Review 1994.*)

Tähän asti on julkaistu kaksi tällaista ydinaseselontekoa, vuosina 1994 ja 2001. Vuoden 2001 selonteko julkaistiin joulukuun lopussa ja sen on tarkoitus johdattaa ydinasepolitiikan suunnittelua seuraavien 5-10 vuoden ajaksi. NPR perustuu puolustusministeriö Pentagonin neljän vuoden välein laatimaan koko puolustuspolitiikkaa käsittelevän selonteon, *Quadrennial Defense Reviewn* ydinaseita käsitteleviin osiin. (Nuclear Posture Review 2001). Molemmat ydinasepolitiikan selonteot ovat edelleen suurelta osin salaisiksi julistettuja. Näiden dokumenttien julkistetut ja saatavissa olevat osat ovat tämän tutkimuksen aineistoa.

5.2. Ydinasedoktriini (Doctrine for Joint Nuclear Operations)

Doktriini määritellään turvallisuuspolitiikan ja strategian alalla merkitykseltään joko yleisluontoisesti teoreettiseksi opiksi tai virallisesti vahvistetuksi näkemykseksi ulkopoliitiikan linjasta ja maanpuolustuksen periaatteista. Eri maissa doktriinin käsite ja asema käytännössä määritellään Pekka Visurin mukaan hyvin erilaisiksi. Yhdysvalloissa nimenomaan sotilaallisessa doktriinissa määritellään keskeiset periaatteet (*fundamental principles*), jotka ohjaavat asevoimien toimintaa kansallisten tavoitteiden ja päämäärien saavuttamisessa. Doktriinit ovat velvoittavia (*authoritative*), mutta niiden soveltamisessa edellytetään harkintaa. (Visuri 1997, 411–12)

Ydinasedoktriini, *The Doctrine for Joint Nuclear Operations*, sisältää asevoimia velvoittavia ohjeistuksia suunnitteluun ja ydinasejoukkojen toimintaan. Se on ollut 1990-luvun alkupuolelta asti kaksiosainen, ja strategiset ja taktiset ydinaseet on käsitelty erikseen, erillisissä dokumenteissa.⁵ Kumpikaan doktriinin osista ei tarjoa yksityiskohtaista opastusta ydinasesuunnitteluun tai muotoile uutta ydinaseoppia, vaan enemmänkin antaa viitteitä siitä, mikä siitä jo on tullut. Ydinasedoktriini on elävä dokumentti, joka on kehittynyt vuosien aikana. Neljä versiota on julkaistu vuoden 1993 jälkeen. (Kristensen 2005b.) Niistä tässä tutkimuksessa mukana ovat vuoden 1995, 1996 ja vuoden 2005 ydinasedoktriinit, joista viimeinen tosin on vielä virallistamaton hahmotelma, joka odottaa lopullista julkaisemista.

Päivitetty versio ydinasedoktriinin viimeisestä versiosta oli suunniteltu julkaistavaksi elokuun 15. vuonna 2005, mutta lopullista dokumenttia ei ole vielä julkaistu. Se on jo yli kaksi vuotta myöhässä alkuperäisestä aikataulustaan. Huolimatta virallisen version myöhästymisestä, toinen versio doktriiniluonnoksesta (engl. *the second final coordination draft*) maaliskuulta 2005 on tarpeeksi valmis salliakseen analyysin teon lopullisen dokumentin sisällöstä ja Yhdysvaltain ydinaseopin suunnasta. Näin myöhäisessä vaiheessa tehtävät muutokset ovat ydinasetutkija Hans M. Kristensenin lähinnä kosmeettisia eivätkä ratkaisevasti muuta dokumentin olennaista sisältöä. (Ibid.)

Vuoden 2005 ydinasedoktriini, joka siis tätä kirjoitettaessa on vielä vahvistamaton versio, käsittelee sekä strategisia että taktisia (engl. *theater*) ydinaseita. Dokumentin päivityksestä päätettiin vuoden 2001 maaliskuussa, kun strategiset ja taktiset ydinaseet päätettiin liittää

⁵ Doctrine for Joint Nuclear Operations (Joint Pub 3-12) and Doctrine for Joint Theater Nuclear Operations (Joint Pub 3-12.1).

yhteen ja samaan doktriiniin. (Ibid.) Tässä tutkimuksessa aineistona toimivat siis vuoden 1995 strategisia ydinaseita ja vuoden 1996 taktisia ydinaseita käsittelevä doktriini ja vuoden 2005 yhdistetty, mutta vielä vahvistamaton ydinasedoktriini.

5.3. Kansallisen turvallisuuden strategia ja joukkotuhousoseiden vastainen strategia

Kansallisen turvallisuuden strategia (*National Security Strategy*) on lakisääteinen dokumentti, jonka tulisi olla perusteellinen julkilausuma Yhdysvaltain maailmanlaajuisista intresseistä, tavoitteista ja päämääristä, jotka ovat ratkaisevia maan turvallisuudelle. Presidentin tulee vuosittain toimittaa kansallisen turvallisuuden strategia kongressille samaan aikaan kun hallitus esittelee seuraavan vuoden budjetin. Uuden presidentin astuttua virkaan kansallisen turvallisuuden strategia täytyy toimittaa kongressille 150 päivän kuluessa virkaanastujaisista. Kansallisen turvallisuuden strategia on vaadittu presidentiltä kongressille vuodesta 1986 lähtien. Raporttiin tulisi eritellä, miten Yhdysvallat voi pelotteella estää hyökkäyksen sitä vastaan ja miten se aikoo toteuttaa kansallista turvallisuusstrategiaansa. (Gaddis 2002, 50–57, National Security Strategy 1998.)

Kaikki aikaisemmat presidentit, joiden aikana turvallisuusstrategian esittelyn vaativa laki on ollut voimassa, Ronald Reagan, George H. W. Bush ja Bill Clinton ovat toimittaneet dokumentit kongressille, mutta tähän asti ne ovat herättäneet vähän huomiota. George W. Bushin turvallisuusstrategia oli ensimmäinen syyskuun yhdennentoista iskujen jälkeen ja se herätti paljon enemmän mielenkiintoa kuin edeltäjänsä. Koska vanhan strategian voidaan terroristien iskun onnistuttua tulkita epäonnistuneen, oli uudelle strategialle tilaus. Siksi uuden strategian voidaan myös nähdä toimivan tiennäyttäjänä uudelle suunnalle. (Gaddis 2002, 50–57.)

Vuoden 2002 turvallisuusstrategia on herättänyt huomiota kauemmin kuin edeltäjänsä myös siitä syystä, ettei sitä ole seurannut uusi strategia seuraavana vuonna. Vuoden 2002 julkaisu on toistaiseksi ainoa Bushin hallinnon kongressille toimittama turvallisuusstrategia. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Clintonin hallinto toimitti lainmukaisen dokumentin kongressille kuusi kertaa kahdeksan vuoden aikana. Bushin viiden presidenttivuoden aikana on julkaistu vain yksi kansallisen turvallisuuden strategia. Ajallisen jatkumon vuoksi valitsin tähän tutkimukseen 1990-luvun vertailukohdaksi 1998 turvallisuusstrategian, joka oli laajempi, uudelle vuosituonnelle suuntaava strategia.

Vertailun mielekkyyden vuoksi olen valinnut vain yhden dokumentin tarkasteluun pitääkseni linjan yhtenäisenä. Muista, harvemmin julkaistavista aineistoni asiakirjoja, NPR:ää ja ydinasedoktriiniahan on julkaistukin vain kaksi tutkimukseni aikarajauksen sisällä. Turvallisuusstrategioita olisi useampia, mutta harmonian vuoksi olen sisällyttänyt tarkasteluuni vain yhden 2002 vuoden dokumenttiin verrattavan. Vuoden 1998 valintaan vaikutti myös se, että ilman sen mukanaoloa vertailussa olisi 1990-luvulta mukana vain 1994 ja 1995 ja 1996 julkaistuja dokumentteja. Vuoden 1998 kansallisen turvallisuuden strategia on myös kirjoitettu ajankohtana, kun 1990-luvun ydinasetilanteen katsottiin uudelleen kiristyvän, ja sen mukanaolo on siten hyvin perusteltu.

Joulukuussa 2002 julkaistu joukkotuhoaseiden vastainen strategia (*National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*) perustuu salaiseen dokumenttiin (*National Security Presidential Directive 17*), jonka presidentti Bush allekirjoitti syyskuussa 2002. Direktiivi, johon tämä strategia perustuu, on virallista Yhdysvaltain politiikkaa. Kuusisivuinen joukkotuhoaseiden vastainen strategia linjaa Yhdysvaltain suunnitelmat suojella itseään ja liittolaisiaan joukkotuhoaseilta ja vastata biologisten, kemiallisten ja ydinaseiden leviämisuhkaan. Strategian mukaan Yhdysvaltain WMD-strategia lepää kolmen pilarin varassa; nonproliferaatio, vasta-proliferaatio⁶ ja joukkotuhoaseiden seurauksien hallinta. Joukkotuhoaseiden vastainen strategia liittyy olennaisesti kansallisen turvallisuuden strategiaan.

⁶ *Counterproliferation*, vapaasti suomennettuna vasta-proliferaatio on määritelty kaikki sotilaalliset valmistelut ja keinot kattavana ydinaseiden, biologisten ja kemiallisten aseiden ja niiden kantolaitteiden varalta puolustautumisena, suojautumisena ja varautumisena. Konsepti on ensimmäisen kerran esiintynyt Clintonin puolustusministerin Les Aspinin puheissa, mutta se kehitettiin jo ensimmäisen Bushin presidenttikaudella. Vasta-proliferaatio nousi esiin ja painottui kuitenkin vasta nykyisen hallinnon kaudella. Clinton painotti vielä 1990-luvulla perinteistä nonproliferaatiota. (Ellis 2003, 115–133.)

6. RETORIikka JA ARGUMENTAATION TUTKIMUS

Ydinaseita on ollut jo yli kuusi vuosikymmentä, joiden aikana niiden määrä on kasvanut kahdesta lähes kolmeenkymmeneentuhanteen ja ydinaseiden haltijoiden määrä yhdestä ainakin kahdeksaan. (Kristensen 2005c). Tästä kehityksestä huolimatta ydinasetta on käytetty sota- tai taistelutilanteessa ainoastaan toisen maailmansodan viimeisinä päivinä yli kuusikymmentä vuotta sitten. Tuhovoimaltaan massiivisten aseiden hyökkäyksellisen käytön sijasta omaksuttiin pelottamisen doktriini, jossa hyökkäyksestä koituisi niin voimakas vastaisku, ettei siihen kannattaisi ryhtyä. Tämän pelotteen, rangaistuksen uhkan tehokkuuden ja uskottavuuden on katsottu ydinaseen omistuksen lisäksi riippuvan kielenkäytöstä ja retoriikasta, jolla se esitetään ja viestitään sekä vastustajasta, yleisöstä, joka sen kuulee ja tulkitsee (Sivonen 1992, 20–26 ja Morgan 1977, 9-35).

Pelotteen asettaminen, pelottamistarkoituksen viestiminen ja sen muotoilu on retorista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan vastustajan toimintaan, peloteteorian mukaan suostuttelemaan tämä olemaan hyökkäämättä. Käytetty retoriikka taas saa muotonsa vaikutettavan yleisön mukaan. Chaïm Perelmanin uusi retoriikka tarjoaa siksi sopivan analyysin välineen. Perelmanilaisessa retoriikassa painotus on yleisössä ja argumentaation muotoutumisessa yleisön mukaan. Tarkastelen yleisölähtöisesti sitä, miten Yhdysvaltain ydinpelote muotoillaan ja esitetään eri yleisöille. Erityisyleisölle, eli Yhdysvaltain vihollisille ja sitä tai sen liittolaisia potentiaalisesti uhkaaville valtioille tai ryhmittymille pelotteen pitäisi välittyä uhkaavana ja todellisena vaihtoehtona ja ennen kaikkea uskottavana toimintamuotona. Toisaalta taas ydinaseriisuntatoiveiden herättyä Yhdysvaltojen täytyy vakuuttaa liittolaisensa ja ystävänsä ydinaseiden uudesta merkityksestä supervallan strategiassa.

Perelman on tähdentänyt retoriikan merkitystä myös *läsnäolon luomisen taitona*. Tämä ydinaseille annetun läsnäolon retoriikka ja miten ja millä argumentein ydinaseet nyt tuodaan esiin kriittisen tärkeinä puolustukselle aikana, kun terrorismin vastainen sota hallitsee turvallisuuspolitiikkaa, on myös tutkimukseni kohteena. Tutkimukseni kannalta keskeisiä perelmanilaisia argumentaation tutkimuksen menetelmiä ja retoriikan historiaa esitellään seuraavassa tarkemmin.

6.1. Argumentaation tutkimus

Argumentaation tutkimuksella tarkoitetaan niiden strategioiden tutkimusta, joilla kuulija tai lukija halutaan vakuuttaa. Monet muoto- ja sanavalinnat ovat seurausta julkilausumattomista näkökulmavalinnoista ja kielivät niistä (Alasuutari 1999, 159). Kielellä on keskeinen asema tilanteiden, tekojen ja tavoitteiden määrittelijänä. Viralliset kertomukset, osapuolille annetut nimet, toimiin yhdistetyt selitykset ja motiivit ovat tärkeitä. Verbaaliset teot ja argumentaatio tuottavat merkityksen ja tarkoituksen konkreettisemmille teoille. Esimerkiksi ydinaseiden roolin vahvistamista turvallisuuspolitiikassa ja ydinkoekieltosopimuksen hylkäämistä voidaan virallisessa retoriikassa kutsua pelotteen vahvistamiseksi. Retoriikka on siten poliittista toimintaa, jolla määritellään, otetaan kantaa ja rajoitetaan valintojen kenttää. Viralliset tekstit ovat poliittisen kamppailun välineitä ja jälkiä. Ne tarjoavat mahdollisuuden saada kiinni kansainvälisen toiminnan logiikasta. (Kuusisto 2004, 86–93.)

Antiikin aikana retoriikan tutkimus keskittyi yleisön edessä esiintymiseen suostuttelevalla tavalla, ja se oli julkisella paikalla puhuttua diskurssia tutkiva tieteenala. Tutkittujen puhujien ja puheiden tavoitteena oli tuen ja kannatuksen voittaminen teeseilleen. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 1-9.) Retoriselle analyysille oli antiikin aikana keskeistä arvioida kolmea perustetta, jotka vaikuttivat esityksen, tuohon aikaan suullisen, menestykseen. Nämä olivat *ethos*, puhujan asema ja luonne, uskottavuus, miten hyvänä ja kunniallisena ihmisenä yleisö hänet näki ja missä asemassa hän oli; *logos*, kieli, sen käyttö ja puheen asiasisältö sekä *pathos*, miten puhe vetosi tunteisiin ja se, miten palava ja innostava puhuja oli. (Adler 2000, 22–25 & Hugoson 2004, 24–25.)

6.2. Uusi retoriikka

Chaïm Perelman ja Lucie Olbrechts-Tyteca laajensivat 1958 ranskaksi julkaistussa teoksessaan *La nouvelle rhétorique: traité de l'argumentation* retoriikan kenttää huomattavasti. Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan mukaan retoriikka tutkii kaikkea suostuttelevaa diskurssia, joka pyrkii saavuttamaan sekä intellektuellin että emotionaalisen tuen minkälaiselta yleisöltä tahansa. Kun kommunikaatio pyrkii vaikuttamaan yhteen tai useampaan henkilöön, johdattamaan heidän ajatteluaan tai ohjaamaan heidän toimintaansa, se kuuluu retoriikan valtakuntaan. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 1-40 sekä Perelman 1982, 153–162.)

Erona entiseen retoriikkäkäsitykseen tämä on nimetty uudeksi retoriikaksi. Perelman täsmentää vielä uuden retoriikan oppeja 1977 kirjassaan *L'Empire rhétorique: rhétorique et argumentation*, joka on suomennettu nimellä *Retoriikan valtakunta*.⁷ Uuden retoriikan tarkoituksena on tutkia koko argumentaation kenttää, jossa on puhetta jonka tarkoituksena on vakuuttaa ja ylipuhua, huolimatta yleisöstä tai aiheesta. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 1-40 sekä Perelman 1982, 153–162.) Uuden retoriikan tutkimuskohteeksi käy siten myös ydinasedoktriinin teksti, jota ei perinteisen retoriikantutkimukseen välttämättä laskettaisi mukaan.

Perelmanilainen retoriikka, joka keskittyy pääasiassa argumentaation rakenteeseen, ei korosta sitä, millä tavalla kontakti yleisöön syntyy, eivätkä tutkimuksen alueeseen kuulu vain puheaktit vaan myös tekstit. Siksi turvallisuuspoliittisten asiakirjojenkin analyysi kuuluu uuden retoriikan piiriin, koska se on vaikuttamaan pyrkivää ja jollekin yleisölle suunnattua argumentaatiota. Mutta jopa kahdenkeskinen argumentointi tai henkilön itselleen perustelu kuuluisivat uuden retoriikan tutkimusalueeseen, ja on selvää, että Perelmanin retoriikan ”valtakunta”, alue on paljon laajempi kuin klassisen retoriikan. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 1-6.)

Perelmanin tekemä retoriikan laajennus kaikkeen kirjoitettuunkin oli eräs perusteluista, miksi päädyin valitsemaan perelmanilaisen argumentaatiotutkimuksen menetelmäksi. Perelmanin lähtökohdista on hyväksyttävää olettaa, että myös sotilasdoktriini ja turvallisuusstrategia kuuluvat retoriikan valtakuntaan. Retoriikan ja argumentaation maailman tai toimialueen on perinteisesti katsottu käsittävän aihealueita ja kysymyksiä, joihin on mahdollista ottaa kantaa ja joista voi esittää mielipiteitä. Tutkimuksessa retoriikalla tarkoitetaan suostuttelevaa puhetta, väitteiden perustelun taitoa sekä näiden analysoimista, retoriikan teoriaa. Perelmanille retoriikka kattaa kaikki todistamisen menetelmät, paitsi matematiikan ja formaalin logiikan demonstraatioluonteiset esitykset. (Kuusisto 1998, 22–23.)

6.3. Yleisön merkitys argumentaatiolle

Traditionaalisesta retoriikasta on uudessa retoriikassa mukana ajatus ja idea yleisöstä; jokainen puhe ja puhuttu sana on kohdistettu jollekin yleisölle. Yleisesti on unohdettu, että

⁷ Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt molemmista teoksista englanninkielisiä käännöksiä, *The New Rhetoric – A Treatise on Argumentation* vuodelta 1969 ja *The Realm of Rhetoric* vuodelta 1982. Lisäksi olen tutustunut

sama kohdistaminen koskee myös kaikkea kirjoitettua. Myös teksti on aina ehdollistettua, tietoisesti tai tiedostamatta ja se on aina kohdistettu yleisölle; ihmisille, joille teksti on osoitettu. Reetorin täytyy sopeuttaa esityksensä yleisöllensä, jos toivoo minkäänlaista vaikutusta. Muutos kohteena olevassa yleisössä merkitsee siis väistämättä muutosta argumentaatiossa ja esityksessä. Tätä tarkastelen analyysissäni verrattessani kahden eri vuosikymmenen ydinaseretoriikkaa samoista dokumenteista; yleisön muutosta. Perelmanin mukaan argumentaatio kehittyy ja etenee yleisön ehdoilla. Koska argumentaatio rakentuu vaikutettavan yleisön mukaan, yleisö määritetään siis kokoelmana niitä ihmisiä, joihin argumentaatiolla pyritään vaikuttamaan. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 1-25.)

Aiemmin olen jo määritellyt tämän tutkimuksen yleisöt; erityisyleisö, Yhdysvaltain potentiaaliset viholliset, jotka halutaan suostutella luopumaan Yhdysvaltojen uhkaamisesta sekä universaaliyleisönä omat kansalaiset, liittolaiset ja laajemmin kansainvälinen yhteisö, jotka pyritään vakuuttamaan valitun toimintatavan oikeellisuudesta. Tarkastelen eroja 1990-luvun ja 2000-luvun yleisöissä, ja sitä, miten asiakirjojen retoriikassa näkyy, miten saman dokumentin, kuten kansallisen turvallisuuden strategian 1998 retoriikka oli ensisijaisesti universaaliyleisöä vakuuttava ja vuonna 2002 erityisyleisölle suunnattu uhka tiettyjen toimien mahdollisista seurauksista.

Argumentaatiossa täytyy muodostaa mahdollisimman todenmukainen käsitys yleisöstä. Tieto yleisöstä on preliminääriehto tehokkaan argumentaation onnistumiselle. Yleisön kulttuuri näyttäytyy puheissa, kuten myös tietty aika ja paikka, koska ne vaikuttavat yleisöön ja kulloinkin tehoaviin argumentteihin. Tieto yleisöstä nivoutuu aina tietoon siitä, kuinka siihen voi vaikuttaa. Perelman painottaa, että yleisö määrittää kuitenkin argumentaation laadun, ei puhuja. Yleisö on siis avainasemassa ja uuden retoriikan keskiössä, koska argumentaatio rakentuu aina sen mukaan. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 1-25.)

Erityisyleisölle suunnattu diskurssi pyrkii suostuttelemaan (engl. *persuade*) kun taas universaaliyleisölle, teoriassa koko ihmiskunnalle suunnattu viesti pyrkii vakuuttamaan (engl. *convince*). Universaaliyleisön tavoittelu tähtää sellaisten perustelujen hyväksymiseen, jotka koko ihmiskunta periaatteessa voisivat hyväksyä. Erityisyleisö taas on jokin erityinen ryhmä, osa universaaliyleisöä, kuten jokin kansa tai ammatillinen tai sosiaalinen ryhmä. Ero yleisön suhteen ei synny yleisön määrästä vaan puhujan aikeista. Tähän yleisön valintaan

suomalaisen Riikka Kuusiston tulkintoihin ja etenkin suomenkielisiin käännöksiin analyysissä käytetyistä termeistä.

vaikuttaa, haluaako puhuja vain jonkun erityisryhmän hyväksynnän, vai kaikkien kannatuksen puolelleen. (Perelman 1982, 16–18.)

Tämän tutkimuksen analyysissä tarkastellaan pelotteen välittymistä erityisyleisölle eli potentiaaliselle viholliselle, joka pyritään määrätietoisella ydinasepelotteen esiintuomisella suostuttelemaan luopumasta hyökkäyksestä (tai oikeammin Yhdysvaltojen uhkaamisesta) tuhoisilla vastatoimilla pelottelemalla. Universaaliyleisö taas pyritään vakuuttamaan Yhdysvaltain toimien oikeellisuudesta ja sen johtajuuden tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä kaikille. Teoreettisena viitekehyksenä tälle tarkastelulle toimivat sekä peloteteoriat että poliittinen realismi, joiden avulla selvitetään Yhdysvaltain ydinasepelotteen sisältöä ja merkitystä syyskuun yhdennentoista jälkeen.

6.4. Argumentaation tarkoitus

Uuden retoriikan lähtökohta on nimenomaan argumentoinnin tarkoituksen selvittäminen. Yleisön valinta paljastaa paljon myös puhujasta. Tietyn yleisön valitseminen kertoo sekä puhujasta ja hänen käsityksestään yleisöstä että tavoitteista, joihin tämä pyrkii (Perelman - Olbrechts-Tyteca 1969, 40). Argumentaation ja sen analyysin avaimet ovat yleisössä ja puhujan käsityksessä yleisöstä. Argumentaatio on tarkoitettu vaikuttamaan yleisöön, muokkaamaan sen käsityksiä tai asenteita diskurssin avulla ja se pyrkii tähän suostuttelemalla, ei pakottamalla (Perelman 1982, 11–13). Retoriikka ei ole taito pakottaa vastentahtoisia omaan tahtoonsa, vaan taito ylipuhua ihmisiä itse tekemään ratkaisunsa toivottuun suuntaan (Hugoson 2004, 17–19).

Ydinasepelotteeseen tämä liittyy siten, että pelotteen asettamalla koetetaan saada pelotettu itse tekemään ratkaisu jättäen hyökkäämättä, koska seuraukset olisivat tuhoisat. Patrick Morganin mukaan ydinasepelote on siten nimenomaan suostuttelun, ei pakottamisen muoto. Valinta hyökkäyksen tekemisestä tai siitä luopumisesta jää sille, johon pelote kohdistuu. Morgan tosin huomauttaa, että tämä valinnanvapaus muistuttaa lähinnä Kummisetä-elokuvien ”tarjousta, josta ei voi kieltäytyä”. (Morgan 1977, 26.) Toiseksi retoriikan vaikutuspyrkimykset liittyvät ydinasepelotteeseen ja nimenomaan Yhdysvaltain uuteen pelotteeseen sillä, että uusi oppi rikkoo vanhoja ajatusmalleja ja kansainvälisiä järjestelyjä ja vaatii siten myös universaaliyleisön vakuuttamista sen oikeutuksesta.

Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan uusi retoriikka tutkii diskursiivisia keinoja saavuttaa kannatusta esitetyille ajatuksille ja teeseille. Argumentaation tekniikka, joka käyttää kieltä suostutteluun ja vakuuttamiseen, on tutkinnan kohteena. Koko keskustelun kehitys on vähemmän kiinnostavaa kuin argumentaation rakenteet. Uuden retoriikan avulla etsitään argumentaation erilaisia rakenteita ja luonnehditaan niitä ja analysoidaan niiden tehokkuutta. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 8-9.)

Perelmanin uuden retoriikan tarkastelu on Riikka Kuusiston tulkinnan mukaan jaettavissa kolmeen osaan: yleisön ja reetorin suhteen tarkasteluun, esisopimusten merkityksen analyysiin ja argumentaatiotekniikoiden erittelyyn (Kuusisto 2004, 98–104). Näistä tulen tässä tutkimuksessa keskittymään yleisön ja reetorin suhteeseen; siihen miten eri yleisöt vaikuttavat argumentaatioon samasta asiasta. Lisäksi tarkastelen sitä, miten retoriikalla luodaan läsnäoloa ydinaseille, joiden merkitystä uusissa dokumenteissa on taas alettu korostamaan. Jotta Perelmanin uudesta retoriikasta välittyisi yhtenäinen kokonaiskuva, sivuan seuraavaksi lyhyesti myös Perelmanin esisopimuksia ja argumentaatiotekniikoita, vaikka ne eivät olekaan keskeisimpiä tämän tutkimuksen kannalta.

6.5. Premissit eli esisopimukset

Uudessa retoriikassa kiinnitetään erityistä huomiota premissiäihin eli esisopimukseen. Perelmanin mukaan jokainen yleisö hyväksyy tietyt teesit jo ennakoita, ja on puhujan arvioitavissa, millaiset arvot, uskomukset tai tavat kunkin yleisön valintoja ohjaavat. Esisopimukset ovat argumentaation edellytys ja perusta. Tarkoitus ei ole muodostaa yleisölle johtopäätöstä valmiista premissistä, vaan saavuttaa kannatusta ja hyväksyntää premissiäihin liitettyyn johtopäätökseen. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 63–66, Perelman 1982, 21–32.) Yleisön samanmielisyys johdattaa argumentaatiota. Argumentaatio perustuu sille, mistä yleisö on samaa mieltä; siihen, mitä se hyväksyy. Vihollisen vakuuttamisessa on taas olennaista päättäväisyyden välittyminen ja pelotteen uskottavuus, ydinaseen käyttöäikeen todennäköisyys.

Esisopimukset eli premissit voivat koskea joko todellisuutta tai toivottavaa asioiden tilaa. Todellisuuteen perustuvat esisopimukset ovat asioita, joita yleisö pitää faktoina ja totuuksina ja normaalina, tai jotka ovat yleisön keskuudessa erittäin todennäköisiä. Toivottavaa asioiden tilaa käsittelevät premissit taas perustuvat yleisön tärkeinä ja tavoittelemisen arvoisina

pitämiin asioihin, arvoihin, arvohierarkioihin ja lokuksiin. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 65–66)

Kun puhuja haluaa vedota arvoihin tai hierarkioihin tai vahvistaa teesiensä hyväksyntää, hän saattaa voimistaa niitä yhdistämällä niitä muihin arvoihin tai hierarkioihin, mutta hän saattaa myös turvautua hyvin yleisluontoisiin premisseihin, joita kutsutaan nimellä lokukset. Lokukset ovat sellaisia argumentin varsinaisesta sisällöstä riippumattomia tyypillisiä esitysmuotoja tai arviointiperusteita, jotka yleisö entuudestaan tunnistaa ja hyväksyy (Kuusisto 1998, 24–28). Ne ovat kuin otsikoita, joiden alle argumentit voi klassifioida, ja niitä on laadullisia ja määrällisiä. Määrällisen lokuksen kohdalla esimerkiksi suurempi määrä hyvää on parempi kuin pienempi määrä hyvää. Laadullinen lokus taas esiintyy, kun numeroiden voima kyseenalaistetaan. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi yhden taistelu totuuden puolesta suurta joukkoa vastaan, jos totuus on hänelle annettu jumalan toimesta. Tämä lokus esitetään kuin konkreettinen arvo; yksilöllisenä, ainutkertaisena. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 83–89.) Tällaisena voisi pitää esimerkiksi Yhdysvaltain asemaan ”vapaa maailman” johtajana ja demokratian puolestapuhujana.

Toivottuun asioiden tilaan liittyvät esisopimukset ovat yleensä vain tiettyjen ryhmien, erityisyleisöjen hyväksymiä. Tällaiset arvot, hierarkiat ja lokukset ovat aina mukana argumentoinnissa ennemmin tai myöhemmin. Arvot eivät vaadi universaaliyleisön hyväksyntää, ja ne suunnataankin juuri erityisyleisölle. Arvot ovat toisaalta universaaleja niin kauan kuin niitä ei määrittele, esimerkiksi kauneus, hyvä, totuus ja oikeus. (Perelman 1982, 26–27.) Argumentaatio nojaa sekä konkreettisiin että abstrakteihin arvoihin. Argumentaatio ei nojaa vain arvoihin, vaan myös hierarkioihin. Oikeutus löytyy retoriikassa arvojen ja hierarkioiden avulla. Hierarkkinen rakenne määrittää, mitkä arvot ovat uhrattavissa. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 74–83.)

6.6. Läsnaolon luominen ja argumentaation järjestys

Valitessaan tietyt asiat puheeseensa puhuja antaa niille presenssin, läsnäolon, joka estää niiden unohtumisen tai huomiotta jättämisen. Tämä läsnäolo on tärkeä, koska se luo tärkeyttä kaukana oleviin ja olemattomilta tuntuviin asioihin. Retoriikka on läsnäolon luomisen taide presentaation tekniikoiden ansiosta. Retoriikka on myös painottamisen taide. Retorisia keinoja läsnäolon ja painotusten luomiselle ovat toisto, yksityiskohtien kerääminen ja kasaaminen ja tiettyjen kohtien korostaminen. (Perelman 1982, 35–37.)

Aika, paikka, yhteys ja jokaisen henkilökohtainen kiinnostus vaikuttavat siihen, miten jokin tapahtuma vaikuttaa yleisöön ja on läsnä tämän tietoisuudessa. Jos joku asia on läsnä tietoisuudessamme, on se etualalla myös ajattelussamme, ja muodostuu siten tärkeäksi. Jos jokin asia on merkityksetön, se ei ole läsnä ja on siten olematon. Läsnäolo, läheisyys ja tärkeys ovat sidottuja toisiinsa. Puhuja keskittyy pitkään tärkeisiin ja sivuaa lyhyesti vähemmän tärkeitä asioita. Jonkin asian vahvistaminen yleisön keskuudessa vaatii, että se tuodaan yleisön lähelle ja todellisuuteen. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 64–65.) Yksinkertainen kielenkäyttö vaikuttaa suuresti käsitykseen ongelman substanssista, suuruudesta, mittakaavasta ja luonteesta (Perelman 1982, 33–40). Tuomalla asiat esiin tietystä asemasta puhuvat henkilöt tekevät ne tärkeiksi, mainitsemalla ne jatkuvasti, yhdistämällä ne arkeen, painottamalla. Perehdyn analyysissäni ydinaseiden läsnäoloon, argumentaation painotuksiin, esitystapaan ja kielenkäyttöön, erityisesti sanavalintoihin.

Argumenttien tai puheen tulkintaan vaikuttaa myös se, missä järjestyksessä argumentit esitetään. Esitysjärjestys muokkaa niiden kannatuksen syntymistä. Johdanto, alkusoitto on tärkeä. Sillä yleisö saadaan kiinnostumaan. Johdanto voi käsitellä puhujaa, yleisöä, vastustajaa, aiheen tärkeyttä. Jokainen argumentti tulisi esittää siinä kohdassa, jossa se vaikuttaa eniten, mutta tämä riippuu yleisöstä ja tilanteesta. Perelman päättää pohdinnan argumenttien esittämisjärjestyksestä toteamukseen, ettei yleisöön perustuvalla retorille diskurssille voi antaa jotain tiettyä, valmiiksi päätettyä kaavaa tai muotoa. Argumenttien vaikutus, pätevyys ja sopivuus sekoittuvat argumentoinnissa ja niiden tehokkuus riippuu yleisöstä ja valittujen esisopimusten kannatuksesta. (Perelman 1982, 138–152.) Argumentti voi myös kuulua yhteen tai useampaan ”luokkaan”. Aina ei ole myöskään selkeästi erotettavissa, mihin luokkaan argumentaatio kuuluu. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 192). Argumentaatio tähtää esitettyjen valintamahdollisuuksien oikeutukseen, eikä siten voi antaa vaikutelmaa, ettei vaihtoehtoja ole. Argumentaatio tähtää rationaaliseen valintaan. (Emt. 59–62.) Pelotetilanteessa pyritään myös rationaalisen valinnan tekemiseen.

6.7. Argumentaatiotekniikat

Erilaiset argumentaatiotekniikat jaetaan uudessa retoriikassa kahteen pääryhmään: assosiatiiivisiin eli yhdistäviin ja dissosiatiiivisiin eri erottaviin retorisiin keinoihin (Kuusisto 2004, 98–104). Argumentit kehittyvät assosiatiiivisten ja dissosiatiiivisten prosessien

seurauksena. Assosiativisia keinoja ovat vertaukset, henkilön ja hänen tekojensa yhdistäminen, esimerkkien käyttö, havainnollistaminen ja mallien tarjoaminen. Dissosiativisin keinoin taas pyritään asioiden erottamiseen. Dissosiativista argumentointia käytettäessä väitetään esimerkiksi, että ”ulkomuoto ei vastaa syvempää olemusta tai näennäinen ei vastaa todellista”. Filosofiset käsiteparit erotellaan, ja toisen sanotaan edustavan syvempää totuutta. (Perelman 1982, 126–137.)

Assosiativiset argumentaatiotekniikat jaetaan vielä kolmen alaluokkaan; kvasiloogisiin, todellisuuden rakenteeseen perustuviin ja todellisuuden rakennetta muokkaamaan pyrkiviin argumentteihin. Kvasiloogiset argumentit voi ymmärtää vertaamalla niitä matemaattiseen, loogiseen ajatteluun. Ne esittävät todellisuuden formaalisena ja matemaattisena demonstraationa, jonka lopputulos on osiensa summa (Perelman 1982, 53–80).

Todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit tukeutuvat yhteyksiin, joita on olemassa todellisuuden eri elementtien välillä, esimerkiksi kausaalisuussuhteet. Yhteys esitetään eri tasojen ilmiöiden kesken, kuten esimerkiksi siten, että henkilö ja hänen työnsä, asenteensa ja toimensa liitetään yhteen. Myös kansat ja ryhmät saatetaan näin esittää yhdessä. Kategorisointi on hyvin yleistä etenkin historian kohdalla. Kun todellisuuden elementit on esitetty toisiinsa liittyvinä, tätä yhteyttä on mahdollista käyttää sitä sen hyväksymiseen, mille yleisöltä halutaan kannatusta. Periaate näissä todellisuuden rakenteeseen perustuvissa argumenteissa on, että sama syy tuottaa samat seuraukset. (Perelman 1982, 81–105.)

Argumenteissa jotka pyrkivät luomaan todellisuuden rakennetta käytetään toivottavan malleja ja ei-toivottavan anti-malleja, luodaan sääntöjä yksittäisten esimerkkien avulla ja pyritään yleistykseen ja yleistyksistä puolestaan esitetään yksittäistapauksia esimerkkeinä. Analogisen päättelyn ja metaforien käyttö taas perustuu kahden eri suhteen yhtäläisyyden ja samankaltaisuuden esille tuomiseen ja käyttämiseen argumentoinnissa. (Emt. 48–52, Kuusisto 1998 24–28.)

Argumentaatio esimerkin avulla olettaa tiettyjen yleistysten olemassaoloa, jotka esimerkki konkretisoi. Esimerkki luo joko säännön tai ennustuksen. Illustraatio taas voidaan esittää sääntönä, jonka yksilötason tarina vahvistaa. Nämä toimivat myös kaksois-efektinä esimerkin kanssa; ensin esimerkein todistetaan sääntö ja sitten havainnollistamalla vahvistetaan sitä. (Perelman 1982, 106–125.) Perelmanin uudesta retoriikasta tässä tutkimuksessa ovat kuitenkin keskeisimpiä erilaiset yleisöt ja niiden vaikutus

argumentaatioon, retoriikan keinoin luotu läsnäolo sekä argumentaation painotukset, sanavalinnat ja kielenkäyttö.

7. YHDYSVALTAIN YDINASEPELOTE TURVALLISUUSPOLIITTISISSA DOKUMENTEISSA 1994–2005

Käsittelen analyysissäni Yhdysvaltain ydinasepelotetta vihollisille suunnattuna tiedonvälityksenä, suostutteluna luopua kaikista Yhdysvaltain vastaisista aikeista sekä liittolaisille ja kansainväliselle yhteisölle tarkoitettuna vakuutuksena amerikkalaisen, uuden ydinasepelotteen oikeutuksesta. Viholliselle suunnatun peloteviestinnän analyysin perustana on kylmän sodan ajan klassisen peloteteorian vertaaminen nykyisen retoriikan perustamaan peloteajatukseseen, uudet viholliskuvat ja niiden sopiminen aiemman ydinaseteorian viitekehykseen. Laajemmin tarkastelen kansainväliselle yhteisölle ja liittolaisille universaaliyleisönä suunnattua retoriikkaa, jossa uusi, radikaalisti erilainen, hyökkäyksellisemmän ydinasepelotteen käsite yksinapaisessa, amerikkalaisen hegemonian hallitsemissa maailmanjärjestyksessä perustellaan ja rakennetaan.

Olen lähtenyt tätä jakoa tehdessäni siitä, ettei pelkän pelote-käsitteen tarkastelu ja viestin sisältö ja sen välittyminen viholliselle erityisyleisönä toisi tarpeeksi merkittävää analyysin tasoa, koska pelotteen sisältöön ratkaisevasti vaikuttava konteksti jäisi epäselväksi. Amerikkalainen uusi ydinasepelote ei ole olemassa tyhjiössä vaan Yhdysvaltain kiistattoman hegemonian hallitsemissa maailmanjärjestyksessä. Koska amerikkalaiset tutkijat itse tuovat tätä hyvin vähän esiin teknisissä hyöty-haitta laskelmissaan ja dramaattisten ja vaarallisten uhkakuvien maalailussaan, on tärkeää nähdä oma tutkimukseni ja sen kohde myös laajemmassa mittakaavassa.

Yhdysvaltojen kokemat todelliset, kuvitteelliset tai kansallisia intressejä palvelevat uhkakuvat ja niitä perusteleva retoriikka on nähtävä nimenomaan tällä hetkellä ylivertaisen hegemonin ”kokemina” tai poliittisesti käyttökelpoisina uhkina. Koska uuden pelotteen tarkasteluun sopii huonosti klassisen peloteteorian yksinkertaistettu, kahden osapuolen malli, palaan analyysini loppupuolella uudelleen peloteteorian lähtökohtiin poliittisessa realismissa ja tulkitsen Yhdysvaltain uutta ydinasepelotetta pääasiassa valtopoliittisena toimintana ja ydinaseen käyttönä politiikan jatkamisessa toisin keinoin. Toisaalta joidenkin tutkijoiden mielestä pelotetta olisi jo kylmän sodan aikana voinut käyttää yleisemminkin poliittisen taivuttelun välineenä (Sivonen 1992, 22–25).

7.1. Ydinaseiden rooli ja pelotteen merkitys

Ensimmäiseksi tarkastelen turvallisuuspoliittisten dokumenttien retoriikassa ydinaseille annettua roolia ja tehtävää ja ydinaseiden merkitystä turvallisuudelle ja puolustukselle siten kuin se tutkimistani teksteistä ja niiden retoriikasta välittyy. Etenen kronologisessa järjestyksessä ja aloitan varhaisimmista kylmän sodan jälkeisen ajan dokumenteista ja etenen lopuksi aivan uusimpiin. Tällaisesta rakenteesta johtuen varsinainen analyysi painottuu luvun loppuosaan, kun kaikki sen osat ja kehitys on eritelty ja näistä voidaan tehdä johtopäätöksiä.

7.1.1. Pelotteen vähentynyt merkitys 1990-luvulla

Tämän tutkimuksen aineiston osista varhaisimman, vuoden 1994 ydinasepolitiikan selonteon ensimmäisillä riveillä todetaan, että ydinaseiden rooli ja merkitys USA:n turvallisuudelle ovat kirjoitushetkellä pienempiä kuin koskaan aikaisemmin ydinasekaudella ja tästä lähtökohdasta on selonteon valmistelu aloitettu. USA:n konventionaalinen ylivoima ja sen säilyttäminen ja suojeleminen esitetään uusina tavoitteina. Tällainen toteamus on suunnattu universaaliyleisölle. NPR-selonteko heijastelee julkaisuhetkeensä, kylmän sodan jälkeistä ilmapiiriä. Sen sävy on jopa selittelevä, kun retoriikka perustelee ydinasearsenaalin olemassaoloa. Selonteossa mainitaan, että vuosien ajan USA:n ydinasearsenaalin oikeutti massiivisen, konventionaalisen hyökkäyksen pelko Varsovan liiton toimesta ja että Varsovan liiton hajoaminen poisti tämän uhkan. Selonteossa huomautetaan, että vastaavaa uhkaa Yhdysvaltain elintärkeille intresseille ei ole kylmän sodan jälkeisenä aikana, ja ydinaseet sopivat vastaamaan hyvin harvaan olemassa olevaan uhkaan. (Nuclear Posture Review 1994.)

No equivalent threat to American vital interests can be identified in the post-Cold War era, and for very few of the existing threats are nuclear weapons appropriate responses. The NPR sought to adjust and reduce strategic programs to reflect actual U.S. needs, thereby setting an example for other nuclear powers to consider post-Cold War adjustments of their own. [...] (Nuclear Posture Review 1994)

Vastaavaa uhkaa USA:n elintärkeille intresseille ei ole tunnistettavissa kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella, ja hyvin harvoin olemassa oleviin uhkiin sopii ydinasein vastaaminen. NPR:n tavoitteena on ollut sopeuttaa ja vähentää strategisia ohjelmia vastaamaan USA:n todellisia tarpeita ja samalla olla esimerkkinä muille kylmän sodan jälkeisten joukkojen sopeutusten tekemisessä. [...] (Käännös kirjoittajan)

Tällainen retoriikka ei pyri suostuttelemaan vihollisen muodostamaa erityisyleisöä luopumaan hyökkäyksestä, koska vihollista eikä hyökkäyksen mahdollisuutta katsota edes olevan. Näin ollen tällaisen argumentaation vaikutuksen kohteeksi määrittyy

universaaliyleisö, jolle ikään kuin anteeksi pyydellen vakuutetaan ja todetaan ydinaseiden olemassaolon syyt, koska niiden kylmän sodan aikainen suunniteltu käyttötarkoitus jouduttiin havaitsemaan vanhentuneeksi.

7.1.2. Ydinasepelotteen tehtävä 1990-luvulla sama kuin kylmän sodan aikana

Ydinasedoktriinissa vuodelta 1995 huomautetaan ydinaseiden tarkoituksesta ja merkityksestä puolustukselle, että niitä on ylläpidetty *laajamittaisen hyökkäyksen* torjumiseksi pelottamalla.

The US post-war strategy has been one of deterrence, and nuclear forces have been developed, deployed, and maintained for the purpose of deterring large-scale aggression against the United States and its allies [...]. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 1995)

USA:n maailmansotien jälkeinen strategia on painottanut pelotetta, ja pelote on kehitetty, käytetty ja sitä on ylläpidetty Yhdysvaltoihin tai sen liittolaisiin kohdistuneen laajan mittakaavan hyökkäyksen pelottamistarkoitukseen [...]. (Käännös kirjoittajan)

Ydinasejoukkojen tarkoitus on päättää konflikti Yhdysvalloille, sen intresseille ja liittolaisille suotuisilla ehdoilla, jos pelote on epäonnistunut. Tämä on hyvin samanlaista argumentaatiota, kun jo kylmän sodan ajan peloteteorian perusteluissa on käytetty.

Our national military policy is first and foremost to deter aggression by means of a strong nuclear and conventional capability. Should deterrence fail, our forces must be prepared to end the conflict on terms favourable to the United States, its interests, and its allies [...]. (Doctrine for Joint Theater Operations, 1996)

Kansallinen sotilaspolitiikkamme on ensisijaisesti tarkoitettu pelottamaan hyökkäystä vahvoin konventionaalisiin ja ydinasevoimin. Jos pelote epäonnistuisi, sotajoukkojemme täytyy olla valmiita päättämään konflikti Yhdysvalloille, sen intresseille ja liittolaisille suotuisin ehdoin [...]. (käännös kirjoittajan)

Samalla, kun ydinasejoukkoja ylläpidetään, toistellaan samalla niiden merkityksen vähenemistä. Konventionaaliset asevoimat esitetään koko ajan erillään ydinaseista, ja niiden merkitystä taas korostetaan myös joukkotuhoaseita vastaan.

“...because in a potential case of WMD threat or use, senior political and military leaders must have a wide range of responses -- especially non-nuclear -- from which to choose. Having the conventional capability to respond to WMD threat or use further reduces U.S. dependence on nuclear weapons [...]”. (Nuclear Posture Review 1994)

”...koska potentiaalisen joukkotuhoaseiden käytön tai uhkan yhteydessä poliittisilla ja sotilasjohtajilla on oltava käytössään laaja keinovalikoima – erityisesti muita kuin ydinasevaihtoehtoja - joista valita. Konventionaalisen joukkotuhoaseiden vastaisen taistelukyvyn omaaminen vähentää edelleen USA:n riippuvuutta ydinaseista [...]”. (käännös kirjoittajan)

Uskottavan ydinasepelotteen ylläpitoon ja valmiuteen käyttää ydinasetta 1990-luvun retoriikka sopi huonosti. Toisaalta uhkakuva, jota vastaan ydinaseita olisi voitu käyttää, ei nähty olevan. Pelotteen kohdeyleisöä, vakuutettavaa vihollista ei siis ole, vaan vakuuttelu kohdistuu universaaliyleisöön. Ydinaseiden käyttötarkoitus oli edelleen selviäminen ja kostoisku massiivisesta ydinasein tehtävästä iskusta, joka uhkasi kansallista olemassaoloa. Ydinasein suunniteltiin tehtävän vain vastaisku, ja vastaiskun kyky oli säilytettävä.

Vastustajasta puhutaan *kansakuntana (opposing nation)*, ja mainitaan konfliktin *lopettaminen* itselle suosiollisesti. Puhutaan siis jo alkaneesta valtioiden välisestä konfliktista ja sen päättämisestä. Muiden joukkotuhoaseiden vastainen ydinaseiden käytöstä puhutaan kyllä, mutta ainoastaan sota-ajan toimintavaihtoehtoisissa. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 1995.) Vaikka pelotteen ylläpidosta varmuuden vuoksi oltiin yksimielisiä, ei pelotetta ollut kuin ”varalla” Venäjää tai muita entisiä Neuvostoliiton tasavaltoja vastaan. Se ei ollut aktiivinen tai tärkeä osa puolustusta, eikä ydinaseille virallisessa doktriinissa tai ydinaseselonteissa alettu etsiä uusia käyttötarkoituksia. (Nuclear Posture Review 1994.)

7.1.3. 1990-luvun tavoitteena ydinaseriippuvuuden vähentäminen ja johtoasema aseidenriisunnassa

1990-luvun julkilausuttuna tavoitteena oli ydinaseriippuvuuden vähentäminen ja esimerkkinä toimiminen ydinaseriisunnan alalla. Kansallisen turvallisuuden strategiassa vuodelta 1998 on mielenkiintoista juuri suhtautuminen aseidenriisuntaan. Turvallisuusstrategian mukaan aseidenriisunta ja valvonta ovat puolustusta toisin keinoin ja estävät tehokkaasti joukkotuhoaseiden leviämistä. Strategia painotti transparensia ja kansainvälisiä sopimuksia, kuten ABM-sopimusta ja ydinkoekieltosopimusta (*Comprehensive Test Ban Treaty*), jotka Yhdysvallat on molemmat sittemmin hylännyt; toisen purkamalla ja toisen jättämällä sen ratifioimatta. Etenkin Intian ja Pakistanin tekemien ydinkokeiden jälkeen on huomionarvoista, että strategia ei alkanut korostaa USA:n omia ydinaseita ja pelotteen uudistamistarvetta, vaan vaati kansainväliseltä yhteisöltä toimia asevalvonnan parantamiseksi. (National Security Strategy 1998)

Intian ja Pakistanin ydinkokeiden jälkeenkin kansallisen turvallisuuden strategia painottaa CTBT:n hyväksymistä ja ajaa aseidenriisuntaa, koska se johtaisi myös muiden aseriisuntaan. Turvallisuusstrategiassa tähdennetään, että tehtyjen ydinkokeiden takia on entistä tärkeämpää ratifioida ydinkoekieltosopimus pian ja vahvistaa sen verifikaatiomekanismeja. Strategian mukaan Yhdysvaltain nopea ratifioiminen rohkaisisi muita valtioita samoin

ratifioimaan sopimuksen ja antaisi USA:lle tilaisuuden johtaa kansainvälistä yhteisöä ydinkokeet kieltävän kansainvälisen normiston luomisessa. (National Security Strategy 1998.) 2000-luvulla valkoisen talon logiikka on päinvastainen, kuten seuraavassa luvussa osoitetaan. 2000-luvun turvallisuusdokumenteissa ajatus on, että tarpeeksi vahvat Yhdysvaltain ydinasejoukot painostaisivat muut jo ennalta luopumaan ydinaseen hankinnasta.

1990-luvun dokumenteissa on muutenkin yleisenä linjana ja retoriikan keskiössä Yhdysvaltojen johtoaseman tavoittelu aseidenriisunnan alalla ja positiivisen esimerkin voima. Retoriikka on suunnattu kansainväliselle yhteisölle, universaaliyleisölle ja pyrkii vakuuttamaan sen Yhdysvaltain johtoaseman merkityksestä ja tärkeydestä. Joseph Nye on määritellyt tämän *soft poweriksi*, pehmeäksi voimaksi, jolla ajatukset ja ideat saadaan vetoamaan myös muihin. Vaikka kovan, perinteisen asevoiman merkitys olisikin aina lopulta ratkaiseva, soft powerilla voidaan Nyen mukaan parantaa yhteistyötä ja pidemmällä tähtäimellä säästää *hard powerin* kustannuksissa. (Nye 2003, 60–73) Tulen analyysissäni uudempien dokumenttien kohdalla kiinnittämään huomiota siihen, kuinka esimerkin voima heikkenee ydinasepolitiikassa. Vaikka Yhdysvallat edellisellä vuosikymmenellä uskoi näyttävänsä esimerkkiä aseidenriisunnassa, se ei 2000-luvulla usko, että sen omat ydinaseiden riisuntaa heikentävät toimet ja aktiivinen ydinasedoktriini toimisivat esimerkkinä muille. (Nuclear Posture Review 2001).

7.1.4. 2000-luvulla uudet tavoitteet

1990-luvun ja 2000-luvun strategian retoriikat ovat aivan toisenlaisille yleisöille suunnattuja. 1990-luvulla retoriikka ei rakennu pelotettavan vihollisen mukaan, vaan vakuuttaa USA:n liittolaiset ja muun maailman rauhanomaisesta johtoasemasta ja esimerkillisestä toiminnastaan ydinaseiden merkityksen vähentämisessä ja niiden roolin pienentämisessä. Kun 1990-luvun ydinasekatsauksessa (Nuclear Posture Review 1994) keskeisenä elementtinä on ydinasearsenaalin ylläpitäminen Yhdysvaltoja strategisilla, pitkän kantaman ydinaseilla uhkaamaan kykenevien vihollisten varalta, on 2000-luvun ydinasepelote muotoiltu kaikkia joukkotuhoaseita, eli myös biologisia ja kemiallisia ydinaseita vastaan (Nuclear Posture Review 2001).

Tarkoituksella epämääräiseksi tehdyn ydinasedoktriinin retoriikka esittää ydinasepelotetta voitavan käyttää pelottamaan vihollista luopumaan Yhdysvaltoja tai sen liittolaisia

uhkaavista *ohjelmista* tai *toimista*. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2). Tällaisen kielellisen valinnan voi ymmärtää hyvin laajasti Yhdysvaltain ydinaseiden käytöksi uhkailutarkoituksessa ja suostuttelun tai pakottamisen välineenä, ei ainoastaan puolustustarkoituksessa, koska ”toiminta”, (*course of action*) spesifioimatta sitä sen tarkemmin jättää pelotteen toimintakentän hyvin laajaksi. Toisaalta tällaisten sanojen käyttö ja retoriikka voidaan tulkita ydinasepelotteen vahvistamiseksi niin kauan, kun tällaista uhkaa ei tarvitse konkreettisesti käyttää.

2001 ydinaseselonteon (NPR) mukaan laajempi toimintavalikoima tarjoaa erilaisia vaihtoehtoja taivuttamaan valtioita luopumaan poliittisista, sotilaallisista tai teknisistä toimista, jotka saattaisivat uhata Yhdysvaltain ja sen liittolaisten turvallisuutta. Yhdysvaltojen sotilasjoukkojen täytyy muodostaa uskottava pelote potentiaalisille vihollisille, joilla on mahdollisuus saada käsiinsä modernia sotilasteknologiaa, mukaan lukien joukkotuhoaseita ja niiden käyttöjärjestelmiä pitkienkin matkojen yli. USA:n strategisten joukkojen tulee tarjota presidentille laaja vaihtoehtojen kenttä kaikenlaisten vihollisten voittamiseen. (Nuclear Posture Review 2001.) Verrattuna 1990-luvun retoriikkaan painotus laajoissa keinovalikoimissa on sama, mutta ydinaseiden korostunut rooli on uutta.

Ydinasedoktriinin hahmotelma vuodelta 2005 esittää, että ydinaseet ovat sopivin tapa joihinkin uhkiin, vaikka ei kaikkiin.

For many contingencies, existing and emerging conventional capabilities will meet anticipated requirements; however, some contingencies will remain where the most appropriate response may include the use of US nuclear weapons. Integrating conventional and nuclear attacks will ensure the most efficient use of force and provide US leaders with a broader range of strike options to address immediate contingencies. Integration of conventional and nuclear forces is therefore crucial to the success of any comprehensive strategy [...] (Doctrine for Joint Nuclear Operations, Final Coordination 2, 2005)

Moniin olemassa oleviin ja nouseviin uhkiin konventionaalinen kapasiteetti täyttää odotetut vaatimukset. On kuitenkin uhkia, joihin sopivin vastaus saattaa sisältää USA:n ydinaseita. Konventionaalisten ja ydinasehyökkäysten integroiminen takaa tehokkaimman voimankäytön ja tarjoaa USA:n johdolle laajemman iskuvaihtoehtojen kentän välittömiin uhkiin vastaamisessa. Konventionaalisten ja ydinasejoukkojen integroiminen on siten kriittisen tärkeää minkä tahansa kokonaisstrategian onnistumiselle. [...] (käännös kirjoittajan)

2005 ydinasedoktriinin tiivistelmä dokumentin ensisivuilla tiivistää ydinasepelotteen tavoitteen neljään pääkohtaan: vakuuttaa USA:n liittolaisille ja ystäville sen päättäväisyys ja kyky turvallisuustakuita täyttäessään, suostutella viholliset aloittamasta tai ryhtymästä ohjelmiin tai operaatioihin, jotka voisivat uhata Yhdysvaltain tai sen liittolaisten ja ystävien

intressejä, pelottaa vihollinen luopumaan hyökkäyksestä tai pakottamisesta varmistamalla nopean vastaamisen kyvyn ja ankarien rangaistuksen toimeenpanon aggressiosta vastustajan sotilas- tai infrastruktuuria vastaan ja kyvyn nopeasti voittaa vastustaja, jos pelote epäonnistuu. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005)

7.2. Pelotteen käsite ja uudet määritelmät

Pelote on määritelty vuoden 2005 ydinasedoktriinissa seuraavasti:

“[...]the prevention of adversary aggression or coercion that threatens vital interests of the United States and/or our national survival. Strategic deterrence convinces adversaries not to take grievous COAs by means of decisive influence over their decision making [...]. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2)

”[...]vastustajan hyökkäyksen tai pakottamisen estäminen, joka uhkaa Yhdysvaltain elintärkeitä intressejä ja/ tai kansallista selviämistä. Strateginen pelote vakuuttaa vastustajan luopumaan vakavista toimista vaikuttamalla ratkaisevasti sen päätöksentekoon [...]. (käännös kirjoittajan)

Pelote on määritelty *toiminnan* estämiseksi seurausten pelosta. Pelote on mielentila, jonka saa aikaan uskottava, kestämaton vastatoimen uhka. Pelotteen keskeinen lähtökohta on, että yksi valtio käyttää niin suurta vaikutusvaltaa potentiaalisen vastustajan päätöksentekoprosessissa, että vastustaja tekee tietoisin päätöksen peräytyä aikomuksistaan. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2.)

USA:n pelote keskittyy siten vaikuttamaan potentiaalisiin vastustajiin niin, että ne pidättyvät toimista, joiden tarkoitus olisi vahingoittaa USA:n kansallisia intressejä. Tällainen päätös perustuu vastustajan käsitykseen tiettyjen toimien eduista verrattuna arvioon toimien aiheuttama vastaiskun suuruudesta ja kustannuksista. Ydinasejoukkojen kyky, amerikkalaisten päättäväisyys niiden käytössä ja vastustajan käsitys sekä joukkojen kyvystä että tahdosta käyttää niitä vaikuttavat pelotteen tehokkuuteen. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2.)

Edellisen kappaleen retoriikka eroaa huomattavasti kylmän sodan ajan pelotteen määritelmästä. Pelotteen tehtävä ei ollut *toiminnan* estämistä, vaan hyökkäyksen estämistä, koska vastahyökkäys aiheuttaisi suurta tuhoa. Tavoitteena ei myöskään ollut kansallisia *intressejä* uhkaavan toiminnan, vaan kansallista *olemassaoloa* uhkaavan *hyökkäyksen* estäminen ja kostoiskun kyvyn varmistaminen. Pelotteen tarkoitus oli toisen *sotilaallisen* hyökkäyksen estäminen ja pelote määrittyi puolustukselliseksi uhkaksi väkivallan käytöstä ja fyysisestä harmista tai vahingonteosta (ks. Morgan 1977, 18–20).

Huomattavaa on myös, ettei pelotetta vuoden 1995 ydinasedoktriinissa ole määritelty ollenkaan. Pelotteen olemassaolosta puhutaan faktana, esisopimuksena yleisesti hyväksytystä ja todesta asiasta. Pelote-käsitettä käytetään heti doktriinin alussa ja siitä keskustellaan sisällöllisesti kuin faktasta; siitä, mitä pelottaminen vaatii; mitä sen edellytykset ovat. Pelotteen määrittelemiselle retoriikassa ei ole tarvetta, koska kuten edellä on todettu, pelottamisen katsottiin olevan hyväksyttävien käyttötarkoitusten ydinaseille niiden tuhovoiman takia. Kylmän sodan aikana 50 vuodessa muodostunutta ydinaseisiin liitettyä perinteistä pelotekäsitystä voidaan siis pitää esisopimuksena, jonka yleisö hyväksyy. Lähtökohdaksi argumentoinnillehan tuli valita sellaisia faktoja tai yleisiä totuuksia, joista yleisö on yksimielinen.

Sanaselitykset, erilaiset kielelliset valinnat ja pelotteen moninaiset definitiot ilmestyivät retoriikkaan vasta 2000-luvulla, kun pelote selvästikin täytyi perustella uudelleen. Pelotteen määrittäminen toistetaan kautta linjan aineistoni syyskuun yhdennentoista jälkeisessä osassa. Retoriselle vaikuttamiselle olennaistahan on toistaa tärkeitä asioita ja luoda niille presenssi, saada ne läsnä oleviksi. Ajatus on helpompi hyväksyä, kun se on toistettu ja muuttunut etäisestä läheiseksi ja tullut toistolla tutuksi. Pelotteen uuden merkityksen välittyminen sekä vihollisille erityisyleisönä että liittolaisille ja universaaliyleisölle on näiden dokumenttien retoriikan tavoite; toisaalta saavuttaa kannatusta, toisaalta uskottavasti esittää USA:n määrätietoisuus kaikkiin nykyisiin ja tuleviin uhkiin vastatessa.

Erot ovat lukuisat ja kertovat kymmenessä vuodessa tapahtuneesta painotuserosta. 1990-luvun retoriikan ”*opposing nation*” on korvattu ”*potential adversary*”, potentiaalisella vastustajalla. Hyökkäys-sanaa ei käytetä, vaan pelotteella halutaan estää vihollisen toiminta, ”*course of action*”, joka saattaisi vahingoittaa USA:n kansallisia intressejä, ei suinkaan uhata sen kansallista olemassaoloa tai edes sen armeijaa. Kansallinen intressi taas on luonnollisesti Yhdysvaltain määriteltävissä kunkin tilanteen mukaan.

Tällainen itse määriteltävissä oleva kansallisen intressin uhkaaminen antaa Yhdysvalloille paljon vapaammat kädet kuin mitä perinteinen pelote salli. Pelote on uuden määritelmän mukaan kaikkea päätöksiin vaikuttamista. Enää ei puhuta pelkäämisestä ja ainoastaan hyökkäyksen estämisestä, vaan *pakottamisen* ja aggression estämisestä. Pelotteen tarkoitus ei siis ole vain Yhdysvaltoja vastaan kohdistuvan hyökkäyksen estäminen, vaan pelote keskitetään vaikuttamaan vastustajiin niin, että ne luopuvat toimista, joilla vahingoitettaisiin

Yhdysvaltain kansallisia intressejä. (Doctrine for Joint Nuclear Operations, Final Coordination 2)

Hegemonina Yhdysvaltain elintärkeä, kansallinen intressi on luonnollisesti nykyisen kiistattoman johtoasemansa säilyttäminen. Valtiot ovat jatkuvassa epävarmuudessa muiden valtioiden aikeiden suhteen ja pelkäävät muiden ryöväävän niiltä valta-aseman heti tilaisuuden tullen. Siksi vallassa olevalla on *elintärkeä intressi* valta-asemansa säilyttämisessä ja tällaisen kehityksen ennakoisessa, ja sen tekemisessä muille, mitä se ei halua tehtävän itselleen. Yhdysvaltain uuden sotilasopin mukainen ennakoiva sota on Morgenthauin opin mukaan itse asiassa luonnollinen seuraus suotuisan vallan tasapainon säilyttämispyrkimyksestä. (Morgenthau 1962, 180–183 ja 205–210.)

7.3. Pelotteen kohde

Ydinasepelotteen kohde määriteltiin peloteteoriassa vihollisvaltion johdoksi, jonka päätöksentekoon pelotteella pyrittiin vaikuttamaan. Pelotteen kohteessa ja viholliskuvissa tapahtui kuitenkin muutoksia 2000-luvulle tultaessa. Seuraavassa arvioin pelotteen kohteita tutkimieni turvallisuuspoliittisten dokumenttien retoriikassa 1994–2005.

7.3.1. Viholliskuvat muuttumattomat heti kylmän sodan päätyttyä

USA:n ydinasepelotteen tehtävä on määritelty vuoden 1995 doktriinissa. Pelotteen kohde on vihollisvaltion (*opposing nation*) johto, koska se tekee päätöksen käyttää asevoimia. Vihollisen joukkotuhoaseiden, olkoon sitten ydin-, biologisia tai kemiallisia aseita, käyttövalmiuteen asettamisen pelottaminen vaatii, että Yhdysvalloilla on sekä uskottava kyky että aikomus vastata iskuun sopivaksi katsomallaan ja sotilaallisesti tehokkaalla tavalla. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 1995.)

Viholliskuvat eivät vielä olleet muuttuneet ensimmäisinä vuosina kylmän sodan jälkeen. Ydinasekatsauksessa esimerkiksi todetaan, että Yhdysvallat ylläpitää riittäviä strategisia ydinasevoimia pelottamaan minkä tahansa *vihamielisen ulkomaan johdon*, jolla on mahdollisuus saada käsiinsä *strategisia* ydinaseita olemaan toimimatta USA:n elintärkeitä intressejä vastaan. (Nuclear Posture Review 1994.) Vihollinen on tässä hyvin selvästi valtio, joka mahdollisesti voisi saada käsiin pitkän kantaman strategisia ydinaseita ja joka uhkaisi Yhdysvaltoja niillä.

Klassisen peloteteorian vaikutus ilmenee kostoiskun kyvyn painotuksena. Siten juuri vastustajan strategiset ja Yhdysvaltoja uhkaavat vihollisen ydinkärjet ovat ne, joita vastaan ensisijaisesti pelotestrategiaa ylläpidetään. USA jatkaa vastaiskulla uhkaamista, mukaan lukien ydinasevastaiskun ja pelottaa hyökkäystä Yhdysvaltoja, sen sotajoukkoja tai liittolaisia vastaan. Epävarmuus tulevaisuudesta leimaa myös retoriikkaa, kun entisten neuvostotasavaltojen tulevista rooleista ei vielä tiedetä ja ydinaseriisunta ja vähennykset arsenaaleissa on vasta saatu aloitettua. Merkittäviä ja välittömiä uhkakuvia ei kuitenkaan ole. (Nuclear Posture Review 1994.)

Yhdysvalloissa katsottiin 1990-luvulla, että vaikka poliittiset suhteet Venäjään olivat muuttuneet dramaattisesti vuosina kylmän sodan päätyttyä, USA:n täytyisi pitää yllä ydinasekapasiteettia, jolla voidaan vastata mihin tahansa haasteeseen. Venäjä säilyisi ydinasesuunnittelussa keskeisessä asemassa, koska vaikka sen aiheet eivät olisikaan vihamielisiä, sen ydinasearsenaali on ainoa, joka kykenisi uhkaamaan USA:n ydinasejoukkojen *kostoiskun* kykyä. (Ibid).

1990-luvun ydinaseretoriikka ei ole erityisesti suunnattu ketään vastaan, kenenkään päätöksentekoon vaikuttamaan, vaan pelotetta esitetään pidettävän yllä Venäjän ja muiden, mahdollisesti strategisen ydinaseen hankkivien *valtioiden* varalta. Ydinasepelotetta ei ole kohdistettu muuten kuin Venäjän *varalle*, vaikka suhteet olivat paranemassa ja vastakkainasettelu päättynyt. Tässä voidaan todeta, ettei pelote tiedonvälitysprosessina tavoita kohdettaan, tai kohdetta ei edes ole.

Samaan aikaan kun vastakkainasettelua Venäjän kanssa purettiin ja ydinasearsenaalien vähennyksistä sovittiin ja aseita suunnattiin uudelleen, uutta pelotettavaa vihollista, joka uhkasi Yhdysvaltoja samanlaisella tuholla kuin Neuvostoliitto ei ollut eikä ilmentynyt. Kaksinapaisen maailmanjärjestyksen päättyessä länsimailta katosi toiseen valtioon liittyvä sotilaallinen uhka. Siten kylmän sodan jälkeen valtioiden välinen sota nähtiin lännessä vähiten todennäköisenä sodan mallina. Samassa muutosten tulvassa katosi ainakin hetkeksi ydinsodan uhka, koska ydinaseet yhdistettiin vielä tiiviisti siinä vaiheessa nimenomaan lännen vihollisina koettuihin sosialistisiin valtioihin. (Käkönen 2002, 59–67.) Tämä ilmenee selvästi 1990-luvun tunnustelevassa ja selittelevässä retoriikassa.

7.3.2. Vakuus epävarmaa tulevaisuutta vastaan

Vuoden 1998 kansallisen turvallisuuden strategiassa esitetään, että Yhdysvaltojen ydinasepelote toimii vakuutuksena epävarmaa tulevaisuutta vastaan ja vakuutena liittolaisvelvollisuuksien täyttämisestä. Sotilassuunnittelu keskittyy ydinsodan välttämiseen pelottamalla, ei niinkään ydinasein käytävien taisteluiden voittamiseen. Kostoiskun kykyä (*survivability*) painotetaan edelleen, mutta lähtökohtana on hyökkäyksen pelottaminen. (National Security Strategy 1998)

We continue to emphasize the survivability of the nuclear systems and infrastructure necessary to endure a pre-emptive attack and still respond at overwhelming levels [...]. (National Security Strategy 1998)

Jatkamme ydinasejärjestelmien kostoiskun kyvyn ja infrastruktuurin säilyttämisen painottamista selvittääksemme ennaltaehkäisevästä hyökkäyksestä ja voidaksemme silti vastata ylivoimaisella iskulla[...]. (käännös kirjoittajan)

Tämän strategian retoriikka on edelleen kylmän sodan ajan pelotusstrategian mukaista. Keskeistä on iskuun vastaaminen, eikä ennakoinnista ole tietoaakaan, vaan ydinaseiden tarkoitus on selviytyä vihollisen ensi-iskusta ja kyetä massiiviseen koston. 1998 tunnustetaan myös, että Yhdysvaltojen konventionaalinen ylivoimaisuus saattaa johtaa vihollisten turvautumiseen terrorismiin tai muihin hyökkäyksiin haavoittuvia siviilikohteita vastaan.

Adversaries may thus be tempted to use unconventional tools, such as WMD or information attacks, to threaten our citizens, and critical national infrastructure [...]. (National Security Strategy 1998.)

Vihollinen saattaa haluta käyttää epäkonventionaalisia välineitä, kuten joukkotuhoaseita tai informaatioiskuja tai uhata kaupunkejamme tai kansallista infrastruktuuria[...] (käännös kirjoittajan)

7.3.3. 2000-luvun ”uudet uhkat”

NPR-ydinaselonteossa todetaan 2001, että vain hyökkäykselliseen pelotteeseen nojaava strategia ei sovellu enää 2000-luvun potentiaalisia vihollisia vastaan. Joukkotuhoasein varustautuneet terroristit tai roistovaltiot tulevat selonteon mukaan todennäköisesti testaamaan Yhdysvaltain sitoutumisen liittolaisvelvoitteisiinsa ja ystäviinsä. Näihin haasteisiin vastatakseen Yhdysvallat tarvitsee erilaisen keinovalikoiman vakuuttamaan sekä ystävänsä että vihollisensa amerikkalaisten päättäväisyydestä uhkien torjunnassa. (Nuclear Posture Review 2001.)

Uusina uhkina vuoden 2001 ydinaseselonteko mainitsee valtioina Pohjois-Korean, Irakin, Iranin, Syyrian ja Libyan. Nämä kaikki voivat olla odottamattomissa ja yllättävissä tapahtumissa mukana. Kaikki mainitut ovat NPR:n mukaan osoittaneet pitkäaikaista vihamielisyyttä Yhdysvaltoja ja sen turvallisuusyhteistyökumppaneita kohtaan. Kaikki rahoittavat tai suojelevat terroristeja ja kaikilla on aktiivisia joukkotuhoase- ja ohjusohjelmia. (Nuclear Posture Review 2001.)

Hyvin yleiseksi muodostuneella tavalla tässäkin retoriikassa yhdistetään muut uhkat terrorismiin ja sen tukemiseen. Yhdysvalloissahan ei ole ollut vaikeaa syyskuun yhdennentoista jälkeen voittaa tukea terrorismin vastaisille toimille. Kiinan kehittyvien strategisten tavoitteiden ja ydinase- ja konventionaalisten joukkojen käynnissä olevan modernisaation takia myös Kiina on valtio, joka voisi olla yllättävissä tapahtumissa mukana. (Nuclear Posture Review 2001.) Tässä tulevat mainituksi valtiot, joita kohtaan uusi räätälöity ja tapauskohtainen pelote siis kohdistetaan. Samalla nämä valtiot muodostavat tämän tutkimuksen erityisyleisön, joiden silmissä pelote on saatava uskottavaksi.

Kansallisen turvallisuusstrategian mukaan Yhdysvalloilla on mennyt lähes vuosikymmenen uuden uhkan todellisen luonteen ymmärtämisessä. Ottaen huomioon roistovaltojen ja terroristien tavoitteet Yhdysvallat ei voi vain luottaa reaktiiviseen puolustukseen, kuten menneisytydessä. Kyvyttömyys pelottaa potentiaalista hyökkääjää, tämän päivän uhkien välittömyys ja potentiaalisen vihollisen aiheuttaman vahingon suuruus eivät salli tätä vaihtoehtoa. Viholliset eivät saa iskeä ensin. Terroristeja tukevien valtioiden ja joukkotuhoaseita tavoittelevien yhteys pakottaa Yhdysvallat toimintaan. (National Security Strategy 2002.)

Tässä yhdistetään jälleen terroristit ja vihamieliset valtiot. Retoriikka yhdistää myös tunteisiin vetoavan viattomien vahingoittamisen ja vihollisen tuhoisuuden, jota ei voi odottaa toimeettomana. Joukkotuhoaseiden vastainen strategia määrittelee joukkotuhoaseet, ydinaseet, kemialliset ja biologiset aseet vihamielisten valtioiden ja terroristien käsissä yhdeksi suurimmista turvallisuusuhkista. Näitä vastaan käydään aivan uudella pelote-konseptilla, joka edustaa fundamentaalista muutosta menneeseen verrattuna. Strategia koostuu kolmesta peruspilarista: vasta-proliferaatio, vahvistettu nonproliferaatio ja seuraustenhallinta. Nämä kolme pilaria ovat saumattomasti toisiinsa liittyviä kokonaislähestymistavan osia. Yksi vaikeimmista haasteista on estäminen, pelottaminen ja

puolustautuminen terroristien joukkotuhoaseiden hankkimista vastaan. Nykyiset ja potentiaaliset linkit terroristiryhmien ja terrorismia sponsoroivien valtioiden välillä ovat strategioissa erityisen vaarallisia ja vaativat erityishuomiota. (National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction 2002.)

We will disrupt and destroy terrorist organizations by direct and continuous action using **all the elements of national and international power** [...]. (National Security Strategy 2002)

Keskeytämme ja tuhoamme kaikki terroristiorganisaatiot suoralla ja jatkuvalla toiminnalla käyttäen **kaikkia kansallisen ja kansainvälisen voimankäytön elementtejä**[...]. (käännös kirjoittajan)

Tässä mainitaan, että terrorismia vastaan käydään kaikin mahdollisin keinoin. Ydinasepelotteen laajan määritelmän mukaan on selvää, että tämä käsittää myös ydinaseet. Liittämällä näin retoriikassa terrorismiin kaikki muutokset, joita ydinasepolitiikassa on tapahtunut sitten syyskuun yhdennentoista, yhdistämällä terroristit roistovaltioihin ja roistovaltiot ydinaseisiin ja muihin joukkotuhoaseisiin, tällaisille ajatuksille ja uusille opeille on helpompaa voittaa kannatusta. Retoriikka on läsnäolon luomisen ja painotusten taide presentaation tekniikoiden ansiosta. Retorisia keinoja läsnäolon ja painotusten luomiselle ovat juuri toisto, yksityiskohtien kerääminen ja kasaaminen ja tiettyjen kohtien korostaminen. (Perelman 1982, 35–37.).

Syyskuun yhdennentoista jälkeen kaikki terrorismin vastaiset toimet käyvät retoriikassa esisopimuksesta, hyväksyttävästä toimesta, jota yleisö ei kyseenalaista. Näin ollen terrorismi, roistovaltiot ja joukkotuhoaseet mainitaan jatkuvasti yhdessä ja toisiinsa liittyvinä, jotta myös muille toimille voitettaisiin kannatusta. On kuitenkin epäselvää, miten tällainen terrorismin vastainen ydinaseen käyttö käytännössä onnistuisi. Kuten jo aiemmin on todettu, eivät terrorismi ja joukkotuhoaseiden joutuminen vihamielisten valtioiden tai terroristien käsiin kuitenkaan tulleet uusina uhkina vasta 2000-luvulla, vaan ne mainittiin jo 1990-luvun dokumenteissakin. Vuoden 1998-turvallisuusstrategiassa esimerkiksi todetaan, että terroristien ja rikollisten kiinnostus joukkotuhoaseiden hankintaan on erityinen huolenaihe. (National Security Strategy 1998). Keinovalikoima näyttää kuitenkin hyvin erilaiselta tänä päivänä. Seuraavassa tarkastellaan pelotteen toimivuuden edellytyksiä.

7.4. Pelotteen toimivuuden edellytykset

Kylmän sodan aikana Herman Kahn kirjoitti, että pelotteen täytyy ollakseen merkityksellinen esiintyä tarkasti rajatussa kontekstissa. On siis tiedettävä tarkalleen, kuka

pelottaa ketä, ja mitä pelotetaan tekemästä, millä uhalla ja vastauhalla ja millaisissa tilanteissa. Pelote ei ole Kahnin mukaan olemassa vain sotilaallisena varautumisena tai ydinaseen omistamisen kautta, vaan pelotteen uskottavuus ja ydinaseen käytön todennäköisyys ja tieto uhkasta vaikuttavat myös vastapuolen kokemukseen pelotteesta, milloin sen vasta voidaan katsoa toimivan peloteominaisuudessa. (Kahn 1984, 89–90.)

Yhdysvaltain uusi pelotekonsepti ei enää tunnusta näitä klassisen peloteteorian ehtoja. Uudesta pelotteesta todetaan päinvastoin, että ydinaseen käyttömahdollisuus jätetään tahallaan epäselväksi.

The US does not make positive statements defining the circumstances under which it would use nuclear weapons. Maintaining US ambiguity about when it would use nuclear weapons helps create doubt in the minds of potential adversaries, deterring them from taking hostile action. This calculated ambiguity helps reinforce deterrence. If the US clearly defined conditions under which it would use nuclear weapons, others might infer another set of circumstances in which the US would not use nuclear weapons. This perception would increase the chances that hostile leaders might not be deterred from taking actions they perceive as falling below that threshold [...]. (Doctrine for Joint Nuclear Operations, Final Coordination 2, 2005)

Yhdysvallat ei anna lausuntoja, joissa määritteli tarkasti olosuhteet, joissa se käyttäisi ydinasetta. Tämän epämääräisyyden säilyttäminen auttaa luomaan epävarmuutta potentiaalisten vihollisten mielissä, ja pelottaa ne toimimasta uhkaavasti. Tämä laskelmoitu epämääräisyys auttaa vahvistamaan pelotetta. Jos USA selvästi määritteli olosuhteet, joissa käyttäisi ydinasetta, saattaisi vastustaja luoda hieman toisenlaiset olosuhteet, joissa USA ei käyttäisi ydinasetta. Tämä lisäisi mahdollisuutta, että pelote ei tehoaisi vihamielisiin johtajiin, joiden mielestä heidän toimensa jäisivät ydinaseen käyttökynnyksen alapuolelle[...]. (käännös kirjoittajan)

Epämääräisyys ydinaseen käyttötilanteista argumentoidessa sekä puhuttelee vihollisia että jättää ensikäytön mahdollisuuden auki. Merkittävää on, että tässä ei käytetä lainkaan sanaa “hyökkäys”. Puhutaan vihamielisestä toiminnasta ja olosuhteista, joissa ydinasetta käytettäisiin, ei hyökkäys- tai sotatilanteesta tai konfliktitilanteesta. Tämän epämääräisyyden arvioidaan vahvistavan pelotetta. Logiikka on, että koska vihollinen ei tiedä, vastaisivatko Yhdysvallat ydinasein johonkin uhkaan, tämä jättää sen tekemättä seurausten pelossa. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2)

Patrick Morgan eritteli vielä Herman Kahnin tarkemmin pelotteen toimimisen ehdot. Morganin mukaan on oltava olemassa uhka, jonka toinen osapuoli tuntee. Jonkun on siis suunniteltava hyökkäystä, koska pelotteen tarve syntyy vasta uhkan olemassaolosta. *Hyökkäyksellä* uhatun ydinasevaltion on tunnistettava uhka, ja vastattava tähän pelotteen asettamalla. Hyökkäystä suunnittelevan on luovuttava hyökkäyksestä, koska pelote saa sen olemaan hyökkääjälle itselleen parempi vaihtoehto. Ilman kolmea ensimmäistä ehtoa pelotetta ei ole ja ilman viimeistä se ei toimi. (Morgan 1977, 22–23.) Tässä merkittävää on,

että koko ajan puhutaan hyökkäyksestä, jota vastaan pelotetta käytetään, ei kansallisia intressejä uhkaavista toimista. Klassisen peloteteorian vastainen on myös vaikutelma hyökkäysaikeista. Jos pelotteen asettaja itse on hyökkäysaikeissa, on kyseenalaista, onko tällöin kyse pelotteesta ollenkaan. Tällaiset ehdot eivät täyty, jos ennaltaehkäisevästi hyökätään ydinaseettomaan maahan tai edes uhataan sitä.

Suurimpia muutoksia retoriikassa on myös, että ydinaseretoriikkaa ei jatkossa voi erottaa konventionaalisisista sotavoimista käytettävästä argumentaatiosta. Vuoden 2001 ydinaseselonteossa NPR:ssä merkittävintä muutosta edustikin ajatus, että ydinaseet liitetään osaksi uutta triadia, joka koostuu hyökkäyksellisistä järjestelmistä, ydinaseista ja konventionaalisisesta, aktiivisesta ja passiivisesta puolustuksesta sekä uudistetusta puolustusinfrastruktuurista. Huomattavaa tässä on ydinaseiden integroiminen asejärjestelmäksi muiden joukkoon. (Nuclear Posture Review 2001.)

Toinen tärkeä viesti, joka ilmenee joukkotuhoaseiden vastaisessa strategiassa, on pelotteen maakohtaisuus. Strategiassa todetaan että koska kaikki vihamieliset, vallassa olevat hallitukset ovat erilaisia, tavoitteena on muodostaa maakohtaisia strategioita, jotka parhaiten mahdollistavat pelottamisen ja puolustautumisen jokaisen edustamia joukkotuhoase- ja ohjusuhkia vastaan. Näiden räätälöityjen strategioiden täytyy myös huomioida näiden valtioiden lisääntyvä yhteistyö – nk. toisen tason proliferaatio – joka haastaa USA:n pohtimaan seurauksia uusin tavoin. (National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction 2002.)

Ongelmalliseksi tämä uusi doktriini ja ydinaseiden integroiminen konventionaalisten joukkojen sekaan muuttuu, jos joudutaan tilanteeseen, että välitöntä pelotetta tai ydinaseen käyttöä vaadittaisiinkin, jos pelote epäonnistuu. Tällöin ollaan kansainvälisen politiikan ja turvallisuuspolitiikan osalta aivan uudessa tilanteessa, jossa ydinaseet siirtyisivätkin viimeisestä keinosta ja varallaolo- ja pelottamisstatuksesta käyttökelpoiseksi toimintamahdollisuudeksi ja sodankäynnin välineeksi muiden joukossa. Tämän mahdollisuuden todennäköisyyttähan uusissa turvallisuusdokumenteissa halutaan vihollisille todistaa.

Sen tapahtuminen romuttaisi jo ydinasekauden alusta hallinnutta ajattelua, jonka Bernard Brodie perusti todetessaan, että ydinaseiden tuhovoiman vuoksi niiden tärkein tehtävä olisi sodan välttäminen eikä voittaminen. (Brodie 1983 [1946, 76]) Ydinaseiden erityisluonne

korostuu kuitenkin Yhdysvaltojen uudessa doktriinissa vielä siinä yhteydessä, että taistelutilanteessakaan komentajat eivät saa päättää ydinaseen käytöstä ilman presidentin lupaa. Valtuutus ydinaseen käyttöön tulee uudessakin doktriinissa aina presidentiltä. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2.)

Olemme aikaisemmin todenneet, että pelote on olennaisesti tiedonvälitysprosessi. Kun tieto pelotteesta ja kostoiskun uhkasta menee perille vastustajalle ja on riittävän uskottava pelottaakseen tämän ryhtymästä hyökkäykseen, pelote toimii. (Sivonen 1992, 20–26). On epäselvää, miten pelotteen tiedonvälitysprosessina voidaan katsoa onnistuvan uuden pelotekonseptin mukaisen tahallisen epämääräisyyden vallitessa. Näin jatkuvasti vallitsevana tilana olisi ikään kuin yleinen pelote, ja välitöntä pelotetta, tilanteellista, spesifiä uhkan asettamista ei olisi lainkaan. Vaikka pelote argumentoidaan dokumenteissa selvästi ja retoriikka on aggressiivista, on vaikeaa sen perusteella määrittää, koska ydinaseita todella käytettäisiin. Vastustaja ei voi lähteä siitä, että ellei tee kaikkea ja mitä tahansa USA haluaa, sitä uhkaa ydinaseisku. Pelotekonseptin epämääräisyys on sen heikkous, koska uskottavaan uhkaan kuuluu sen selkeys. Seuraavassa selkeytetään hieman sitä, millainen ydinaseiden käyttökynnys on uudessa doktriinissa hahmotettu.

7.5. Ydinaseen käyttökynnys

Patrick Morgan erotti pelotteesta perinteisen sotilaallisen puolustuksen lisäksi *pakottamisen*, joka pelotteesta erottuen tarkoittaa voimatoimilla uhkaamista, ei valtion hyökkäyksen estämisen takia, vaan sen pakottamista tiettyyn toimintaan, joko perumaan jotain tehtyä tai tekemään jotain. Tällöin ei siis Morganin mukaan puhuta pelotteesta vaan pakottamisesta. (Morgan 1977, 21–31.) Tämän näkemyksen mukaan USA:n uusi pelotekonsepti tuo ydinaseet mukaan näiden pakottamisen keinojen joukkoon. Näin ajaututaan yhä kauemmas klassisen peloteteorian suostuttelusta. Nykyinen pelotteeksi kutsuttu ydinaseiden käyttö hegemonian ylläpidon välineenä ja muiden pakottaminen sopivat hyvin huonosti entiseen pelotekonseptiin. Pelotteeksi sitä voikin kutsua vain siksi, että ydinaseiskun pelossa ja vaikuttaessa todennäköiseltä moni taipuisi vaatimuksiin. Koska riskiä omasta altistumisesta hyökkäykselle ei ole, olisi kuitenkin Morganin deterrenssinäkemyksen mukaan kyse pakottamisesta.

Ydinasedoktriinin hahmotelmassa on kuitenkin kohtia, jotka ovat erittäin arveluttavia ja retoriikaltaan erilaisia, kuin dokumentin yleinen sisältö muuten. Doktriinin mukaan

ydinasejoukkojen komentajat voivat pyytää presidentin hyväksymistä ydinaseiden käytölle useissa erilaisissa tilanteissa. Esimerkkeihin kuuluu vastustajan joukkotuhoaseiden käyttö tai aiottu käyttö USA:n, koalition tai liittoutuneiden joukkoja tai siviiliväestöä vastaan, välitön hyökkäys vihollisen biologisilla aseilla, joiden vaikutukset vain ydinase voi turvallisesti tuhota sekä hyökkäykset vastustajan sodankäytvälineisiin, mukaan lukien syvät, vahvistetut bunkkerit, joissa on kemiallisia tai biologisia aseita tai komentokeskuksiin, joita tarvitaan joukkotuhoaseiskuun USA:ta tai sen liittolaisia vastaan. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2.) Edeltävät perustelut ydinaseiden käytössä ovat arveluttavia.

Seuraavien doktriinissa mainittujen perustelujen käyttö ydinaseen laukaisemisen perusteena räjäyttäisivät kuitenkin totaalisesti aiemmat käsitykset ydinaseista taistelutilanteissa ja klassisen peloteteorian. Doktriinin listalla ydinaseiden mahdollisista käyttösyistä on vastaaminen vastustajan potentiaalisesti ylivoimaisiin konventionaalisiin joukkoihin, nopea ja suosiollinen sodan lopettaminen USA:n ehdoilla, Yhdysvaltain ja sen liittolaisten menestyksen varmistaminen operaatioissa sekä USA:n tahdon ja ydinaseiden käytön kapasiteetin demonstroiminen vastustajan pelottamiseksi luopumaan ydinaseiden käytöstä. (Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Final Coordination 2.)

Tällainen käyttökynnyksen madaltaminen ja ydinaseen ottaminen aktiiviseen käyttöön kumoaisi kaikki pelotemerkitykseen liittyvän argumentoinnin ja heittäisi lopullisesti romukoppaan kylmän sodan peruja olevan ajatuksen ydinaseiden erityisluonteesta. Tässä listassa hälyttävää ei ole ainoastaan ydinaseen ensikäyttö, vaan ensikäyttö ydinaseetonta valtiota vastaan sodan nopean voittamisen toivossa ja ylipäänsä ennaltaehkäisy ja demonstraatiokyvyn esittäminen. Ydinaseiden käyttö tällaisessa tarkoituksessa murskaisi kaikki kansainväliset sopimukset ja sitoumukset, joilla ydinaseiden käyttöä ja omistusta on yritetty menneinä kuutena vuosikymmenenä hallita sekä kaikki peloteteorian opit pelottamistarkoituksesta ja ydinaseiden erityisluonteesta. Seuraavassa kappaleessa tällaisen opin merkitystä Yhdysvaltojen asemalle ja syitä sen käyttöönotolle pohditaan laajemmin.

7.6. Puolustuksellinen pelote vai hegemonin intressien edistämistä?

Onko uuden doktriinin pelote-konsepti lopultakaan valmistautumista minkälaisista uhkaa tahansa vastaan, vai puhtaasti realistista voiman- ja vallankäyttöä? Vallankäyttöhan määriteltiin juuri kyynä vaikuttaa toisen päätöksiin. Jos vallankäytön tavoite ei ole estää

hyökkäystä vastaiskun tuhoisuudella uhkaamalla, mitä lopulta on jäljellä vanhasta pelotteesta? Jos tavoite on saada vastustaja tai potentiaalisesti jotain Yhdysvaltain intressejä uhkaava taho luopumaan kaikesta uhkaavasta toiminnasta ennakoita, mahdollisesti ydinaseilla uhkaamalla tai niitä käyttämällä (koska pelotedoktriini jättää tämänkin mahdollisuuden auki), onko lopulta enää lainkaan pelotteesta kysymys? Pelotteen alkuperäinen ajatus, itsepuolustus, on ainakin hyvin eri tavoin määritelty, jos kansallisen intressin uhkaaminen oikeuttaa ennaltaehkäisevän ydinaseiskun.

Muutos ajattelussa 2000-luvulle tullessa on ollut nopeaa, vaikka Yhdysvalloissa huolestuttiin jo 1990-luvun lopulle tultaessa vihamielisten maiden kehittyvistä ohjusohjelmista Intian ja Pakistanin onnistuneiden ydinkokeiden toukokuussa 1998 muistutettua ydinaseiden merkityksestä. (Iivonen 2000, 4-17 ja Hämäläinen 2000, 18-26). Linjan muuttuminen kovemmaksi johtuneeksi osittain presidentin vaihtumisesta demokraatista republikaaniin. Pelotteen uudistaminen 2000-luvulla liittyy maailmanjärjestyksen muuttumiseen ja erilaisiin uhkakuviiin. Olennaista kuitenkin on, että ydinaseille halutaan keskeinen rooli Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikassa ja ne tahdotaan säilyttää sen keskiössä. Kylmän sodan ajan ydinaseteorianhan sanottiin kehitetyn oikeuttamaan ydinasearsenaalien jatkava kasvattaminen (Sivonen 1992, 20-25 ja Apunen 1998, 287-289).

Kun noudattaa samaa ajattelumallia, uudistettu ydinaseteoria ja erilaiset viholliskuvat, joihin ydinaseita voitaisiin käyttää, oli uudessakin maailmanjärjestyksessä löydettävä, ettei suuri ydinasearsenaali olisi hyödytön, ja jotta uudenlaisia aseita mahdollisesti voitaisiin alkaa kehittää. Ydinaseille ei uudessa, yksinapaisessa maailmanjärjestyksessä ole kylmän sodan peloteteorian vaatimaa vastakkainasettelun ja kauhun tasapainon ylläpidon kaltaista käyttötarkoitusta, mutta ne voidaan sopivasti valjastaa ylläpitämään ja varmistamaan Yhdysvaltain johtoasema ja hegemonia myös tulevana vuosikymmeninä. ”Terrorismin” ja joukkotuhoaseiden kaltaiset käsitteelliset innovaatiot tuottavat amerikkalaisten keinovalikoimaan välineitä, joita se kykenee hyödyntämään ja toteuttamaan tavoitetta ennaltaehkäistä mahdollisten kilpailijoiden nousu uhkaamaan sen ylivalta-asemaa. (Aaltola 2005, 7-23).

Syyskuun yhdennentoista terroristi-iskujen jälkeen Yhdysvalloissa voitiin uskottavasti todeta uudenlaisten vaarojen uhkaavan. Samoista vaaroista oli kuitenkin varoiteltu jo 1998 turvallisuusstrategiassakin, jossa todettiin, että terroristien ja rikollisliigojen kiinnostus joukkotuhoaseiden hankkimiseen vaatii erityishuomiota. (National Security Strategy 1998)

Ydinaseiden roolista niihin vastaamiseen ja niiden sopivuudesta tähän tarkoitukseen 1990- ja 2000-luvulla ollaan hyvin eri mieltä. Joka tapauksessa ydinasepelote on 2000-luvun retoriikassa ja ydinasedokumenteissa selvästikin haluttu elvyttää ja nostaa puolustuksen ja turvallisuuspolitiikan keskiöön. Ydinaseille ei ole haluttu vain marginaalista varallaolootta, vaan ne ovat *kriittisen tärkeitä* puolustukselle ja pelotteelle. Pelotteen käsitettä on tarkoituksella retoriikassa hämärretty. Konventionaalisten ja ydinasejoukkojen sekoittaminen ja ohjuspuolustuksen rakentaminen vahvistavat 2001 NPR:n mukaan pelotetta. (Nuclear Posture Review 2001).

7.7. Valtapolitiikan paluu

Kari Laitinen on todennut, että syyskuun 2001 jälkeen kansainvälinen politiikka edustaa kylmän sodan kaltaista selkeää vihollisasetelmaa, joka puuttui 1990-luvun murrosvaiheessa. ”Kylmä sota ja sota terrorismia vastaan toimivat merkityksellisinä turvallisuuspoliittisina kehystarinoina, joissa kansallinen turvallisuus voidaan artikuloida suhteessa vaaralliseen viholliseen.” (Laitinen 2005, 43–55.) Syyskuun yhdestoista ei ollut joukkotuhoasein tehty isku, eikä iskujen jälkeen ole paljastunut uusia dramaattisia käännteitä joukkotuhoaseiden alalla. Uusia ydinasevaltioita esimerkiksi ei ole ilmaantunut.

Vielä Intian ja Pakistanin ydinkokeiden jälkeenkin Yhdysvalloissa nähtiin paremmaksi keinoksi aseidenriisunta ja hallinta ja ydinaseiden merkityksen vähentäminen. Vaikka 1998 kansallisen turvallisuuden strategiassa todetaan myös terroristien ja rikollisjärjestöjen vaarat ja esitetään todennäköisenä uhkana joukkotuhoaseiden tavoittelu näidenkin kohdalla, keinovalikoimassa ensimmäisenä tulevat silti tehokas valvonta ja ydinaseriisunta, ei omien ydinaseiden nostaminen keskeiseksi puolustukselle ja uusi korostaminen.

Terrorismi tarjoaa vaarallisen vihollisen, mutta ydinasepelotteen kohdalla se ei tarjoa kohteeksi sopivaa vihollista. Siksi retoriikassa ovat koko ajan läsnä myös ”roistovaltiot”, vihamieliset valtiot, terrorismia tukevat valtiot ja regionaaliset valtiot, jotka voidaan assosiatiiivisin argumentaation keinoin liittää yhdeksi uhkaksi terrorismin ja joukkotuhoaseiden leviämisen kanssa. Assosiatiiiviset, todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit tukeutuvat yhteyksiin, joita on olemassa todellisuuden eri elementtien välillä, esimerkiksi kausaalisuussuhteet. Kun todellisuuden elementit on esitetty toisiinsa liittyvinä, tätä yhteyttä on mahdollista käyttää sitä sen hyväksymiseen, mille yleisöltä halutaan kannatusta. (Perelman 1982, 81–105.)

Tämä onnistui esimerkiksi Irakin sodan perustelujen osalta ennen varsinaisia hyökkäyksiä. Periaate näissä todellisuuden rakenteeseen perustuvissa argumenteissa on, että sama syy tuottaa samat seuraukset. (Ibid.) Jyrki Käkösen mukaan terrorismin vastaisen sota tarjoaa peitetarinan itsekkäiden, valtapoliittisten tavoitteiden verhoamiseksi. Lopulta sota terroristeja tai roistovaltioita vastaan on kuitenkin perinteistä, alastonta valtapoliitikkaa. Sota tulee ymmärtää clausewitzilaisittain politiikan jatkamisena toisin keinoin. Esimerkiksi terrorismin vastaisessa sodassa on Käkösen mukaan viime kädessä kysymys tietynlaisen suotuisan kansainvälisen järjestyksen tuottamisesta. (Käkönen 2005, 59–67).

Terrorismin kitkeminen ja sen rooli on, että näiden käsitteiden kautta oikeutetaan sotatoimet, joilla haluttu maailmanjärjestys voidaan taata ja varmistaa. (Ibid.) Sama logiikka voidaan liittää ydinaseisiin Irakin kautta, koska sinne ensisijaisesti hyökättiin väitettyjen joukkotuhoaseiden ja terrorismiyhteyksien takia. Samalla tavoin, kuin Irak saatiin haltuun (tämän voi kyseenalaistaa) voidaan sepitetyin perustein käyttää roistovaltioiden ja joukkotuhoaseiden vastaista taistelua suotuisan järjestyksen, oman valta-aseman ja luonnonvarojen saannin takaamiseksi.

Tällaisesta suotuisan järjestyksen luomisesta uusi pelotekonsepti ja ennaltaehkäisy ovat loistavia esimerkkejä. Jos perusteet jatkossakin sodan aloittamiseen tai jopa ydinaseen käyttöön ovat yhtä hatarat kuin Irakin tapauksessa, Yhdysvallat clausewitzilaisittain käyttää sotaa ja jopa joukkotuhoaseita politiikan jatkeena. Clausewitzin mukaanhan sota on valtiolle keino toteuttaa intressejään ja pakottaa vastustaja noudattamaan tahtoaan. Sota ei ole vain poliittista toimintaa, vaan se on politiikan todellinen väline, poliittisten suhteiden hoitamisen jatkamista ja toteuttamista toisin keinoin. Sota on tällöin väkivaltainen toimi, jolla vastustaja saadaan nujerrettua, ja jolla tämä pakotetaan noudattamaan vahvemman tahtoa. (Clausewitz 1998 [1832] 15–27)

Yhdysvaltojen ydinasepolitiikassa näyttäisikin tapahtuneen siirtyminen peloteteorian seuraamisesta hyvin klassiseen poliittiseen realismiin. Ydinaseille ei enää anneta erityistä roolia ja erityistä tehtävää, vaan ne nimenomaisesti valjastetaan muun puolustuksen mukaan kansallisia intressejä palvelemaan, kuten turvallisuusstrategioissa ja doktriineissa selväsanaisesti todetaan. Sinänsähän realismi turvallisuuspolitiikassa ei ole vähimmässäkään määrin yllättävää, mutta ydinaseiden kohdalla tilanne on aiemmin ydinasekaudella nähty erityislaatuisena. Uuden ydinasepelotteen ja puolustusjärjestelyiden transformaation ja muutoksen myötä ydinaseet sulautetaan muuhun puolustukseen.

7.8. Syyskuun yhdennentoista vaikutus

Laitinen on kirjoittanut, että amerikkalainen syyskuun yhdennentoista jälkeinen retoriikka sisältää uuden viholliskuvan, mutta keinot ovat peräisin kylmän sodan ajalta. Kylmästä sodasta tuttu ajattelutapa näyttääkin säilyneen turvallisuusajattelun ja poliittisen vaikuttamisen keinoissa ennallaan. Edelleen suostuttelun, palkitsemisen, uhkailun ja voimankäytön ja väkivallan avulla pyritään vaikuttamaan muiden päätöksiin. Laitinen toteaaakin, että syyskuun yhdennentoista jälkeen kaksi jälkimmäistä ovat nousseet tärkeimmiksi tavoiksi vaikuttaa politiikan sisältöön ja muotoon. (Laitinen 2005, 43–55.)

Syyskuun yhdennentoista jälkeen ydinasepelotteessa ilmenneet muutokset oli laitettu alulle jo ennen terroristien iskuja New Yorkiin ja Washingtoniin. Jo vuoden 2001 alussa presidentti Bush oli jo määrännyt puolustusministeriön muuttamaan USA:n armeijaa ja valmistamaan sen uuteen, arvaamattomaan maailmaan. Tuloksena syntyi *the Quadrennial Defense Review 2001*. Tähän neljän vuoden välein ilmestyvään puolustuspolitiikan selontekoon pohjautuva erillinen ydinaseselonteko, Nuclear Posture Review, joka julkaistiin vuoden 2001 lopulla, aloitti suurten muutosten valmistelun Yhdysvaltain suhtautumisessa hyökkäyksellisten ydinasejoukkojen rooliin pelotestrategiassa ja esitti aloitteen kokonaisstrategian muuttamiseksi. (Nuclear Posture Review 2001). Ilman terroristien yllätysiskujakin Yhdysvalloilla olisi ollut radikaaleja muutoksia asialistallaan. Syyskuun yhdennentoista iskut toivat retoriikkaan sen tarvitun vihollisen, jota ilman radikaalien muutosten läpivieminen olisi aiheuttanut vielä paljon enemmän vastustusta.

Käkönen toteaaakin, että vaikka terrorismin uhkaa ei tulekaan vähätellä, ei silti saisi ummistaa silmiään sille, että sitä käytetään välineenä oikeuttaa vallitsevan kansainvälisen järjestyksen jatkuvuus ja Yhdysvaltain johtoasema ja ylivalta. Tämä tuskin edistää terrorismin poistamista. (Käkönen 2005, 59–67.) Päätös käyttää ydinaseita ydinaseettomia valtioita vastaan tuskin myöskään vähentäisi proliferaatiota, toista suurta retoriikassa esiintyvää uhkaa, vaikka hetkellisesti saattaisikin vaikuttaa siltä, että Yhdysvaltain asema vahvistuu.

Laitisen mukaan hegemonilla on Yhdysvaltain nykyisessä tilanteessa kolme vaihtoehtoa: toimia kansainvälisen järjestelmän johtajana, eristäytyä ja hylätä asemansa tai pyrkiä muuttamaan suosiollisen asemansa pysyväksi kestäväksi järjestykseksi, jossa muut ovat lojaaleja hegemonin harjoittamalle politiikalle. Laitisen mukaan Yhdysvallat toimii nyt johtajana. Ydinasepelotteeseen ja sen uuteen muotoiluun liittyvät asiat kuitenkin mielestäni

viittaavat enemmän kolmanteen vaihtoehtoon, eli pyrkimykseen muuttaa johtoasema pysyväksi.

Kaikki valtiot, jotka ovat saavuttaneet aseman muita vahvempana, haluavat sen myös säilyttää. Ne pyrkivät vakiinnuttamaan valta-asemansa pysyvästi edukseen. Morgenthaun mukaan tähän voidaan pyrkiä diplomaattisella painostuksella tai sotaa käymällä. (Morgenthau 1962, 210–211.) Ydinaseet käyvät uuden opin ja uuden pelote-konseptin mukaan molempiin tarkoituksiin. Niitä voidaan käyttää pelottamalla ja pelotteen asettamalla, ts. uhkailemalla, diplomaattisena painostuksena tai jos tämä ”pelote” ei toimi tai kuten strategioissa sanotaan, jos pelote ”epäonnistuu”, niitä voidaan käyttää ennaltaehkäisevästi tai ennakoivasti sotatoimiin.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tutkimuksessani käynyt läpi Yhdysvaltain ydinasepelotetta, ensin sen kehittymistä kylmän sodan ajan kaksinapaisessa maailmassa sekä tämän aikakauden päätyttyä, kun pelottamiselle on haettu uusia muotoja. Mainitsin johdantoluvussa tarkastelevani peloteteoriaa ensimmäisenä ydinasekauden teoriana. Kuten analyysissäni totean, on Yhdysvallat päättänyt jättää aiemmat ydinasosopimukset ja järjestelyt taakseen ja suunnittelee hyvin erilaisen roolin antamista omalle ydinasearsenaalilleen. Toisen ydinasekauden teoria, jos klassinen peloteteoria nähdään historiaan jääneenä ensimmäisenä, on hyvin valtapoliittinen ja turvallisuuskeskeinen realismi, johon ydinaseet ja niiden käyttö oman edun ajamisessa on integroitu. Perinteisestä peloteteoriasta on siirrytty sen perusteisiin, voimapolitiikkaan ja ydinaseiden erityisasema on hylätty. Peloteteoria oli tasapainon teoria, jossa haettiin vakautta ja stabiiliteettia yhtäläisin keinoin ja varusteluin. Kauhun tasapaino oli kuitenkin mennyttä kylmän sodan päätyttyä, ja Yhdysvaltain hegemonia kiistaton tosiasia.

Uudessa tilanteessa myös ydinaseisiin sovitettu peloteteoria joutui muutoksen kouriin, koska vanhat perusteet olivat hävinneet. Uudelle doktriinille ja uudelle teoriallekin oli tilauksensa. Tämä ei kuitenkaan ole ongelmatonta, koska ydinaseiden luonteen vuoksi ne eivät ole konventionaalisten aseiden kanssa samassa kategoriassa, ja niiden käytön hyväksyttävyyden ja tuomittavuuden on aivan eri sarjassa. Lisäksi nykyisessä maailmanjärjestyksessä ilman supervalttojen vastakkainasettelua ei enää ole samalla tavalla kysymys valtion ja ihmiskunnan selviytymisestä, kuten kylmän sodan aikana, vaan alueellisista uhkista ja regionaalisista konflikteista sekä Yhdysvaltain valta-asemasta, sen kansallisista intresseistä ja hegemonian ylläpidosta ja huomattavasti rajatuimmista tuhoista, kuin mitä kylmän sodan aikana pelättiin. Yhdysvaltain nykyisessä ydinasepelotteessa onkin hyvin vähän alkuperäistä peloteteoriaa jäljellä, mutta kylmän sodan aikaisia käsitteitä käytetään silti. Ydinaseet eivät ole enää olemassa sotia välttääkseen, vaan niitä voidaan ajatella käytettävän ennaltaehkäisevästi. Onko tämä vastustajan uhkaaminen pelottamista hyökkäykseltä vai pakottamista? Vallankäyttöähän se on joka tapauksessa.

Pelote ei kuitenkaan ole sama asia kuin ydinaseen omistus, mikä taas uudessa ydinaseretoriikassa tarkoituksella hämärretään. Ennaltaehkäisy ja ennakointi sekoitetaan, samoin pelotteen käsitettä laajennetaan käsittämään muukin kuin ydinasein kohdistettu uhka, ja ennakointi tai ennaltaehkäisy ei ole alkuperäisen pelote-käsitteen kanssa enää olleenkaan yhteydessä. Toisaalta käyttämällä pelote-sanaa merkityksessä ”käyttää ydinasetta

ennaltaehkäisevästi”, voidaan vastustaja pakottaa tekemään jotain, mutta näin puhutaan pakottamisesta ja vallankäytöstä enemmän kuin puhtaassa pelottamisessa, jossa päätarkoituksena on *estää* vastustajan *hyökkäys* massiivisilla kostoiskuilla ja tuholla *uhkaamalla*, ja jossa haavoittuvuus ja hyökkäyksen pelko, ei kansalliset intressit, hegemonia tai sen ylläpitäminen ovat pääasiallisena motivaattorina.

Vaikka kylmän sodan aikana teoriaa kirjoitettiin myös hallitusta ydinsodasta, ja tilanteita, joissa ydinaseita jouduttaisiin käyttämään, hahmoteltiin armeijan ja siviilistrategien pöydillä, kyse oli yleensä puolustuksesta toista ydinasepuolvaltaa vastaan, kun pelote olisi jo epäonnistunut ja kun ydinaseita olisi selvinnyt ensi-iskusta tai Varsovan liiton massiivisesta konventionaalista hyökkäyksestä. Tällaisen konfliktin voittaminen ydinasein on täysin eri asia, kuin biologisen tai kemiallisen joukkotuhoaseen muodostaman uhkan ennalta torjuminen ydinasetta käyttämällä.

Tämäntyyppisen tilanteen ilmeneminen mullistaisi koko ydinaseajattelun ja toimisi todennäköisesti myös muille valtioille kiihdykkeenä hankkia ydinaseita, koska ainoa turva ydinaseiskua vastaan olisi siis ydinase. Tämä tosin on kiistelty näkemys. Selvää kuitenkin on, että jos kansainvälinen ydinaseita säätelevä järjestelmä, ydinsulkusopimus, romutetaan, ei Yhdysvaltain ajatus siitä, että tarpeeksi vahvat ydinase- ja konventionaaliset sotavoimat riittävät estämään ydinaseiden leviämisen ja iskut ja suunnitelmat sitä vastaan, voi toteutua. Jos ja kun Yhdysvaltain johtajuutta ei vastalauseita hyväksytä edes sen omien liittolaisten keskuudessa, on selvää, että hegemonin turvautuminen väkivaltaan ja ydinaseiden käyttöön tai jo niillä ydinasetonta maata uhkaaminen johtaisi ydinaseiden väistämättömään leviämiseen ja uudenlaisiin varustelukilpoihin.

Tämä onkin hypoteesina huomion arvoinen, koska Yhdysvallat ei ole ainoa ydinasevalta. Ydinaseet Kiinan, Venäjän, Intian, Pakistanin, Israelin ja mahdollisesti Pohjois-Korean tai Iranin käsissä saattaisivat nekin tulla käytetyksi poliittisena painostuskeinona ja uhkailun välineenä, tai vastapainona Yhdysvaltain politiikalle levitä muihin maihin juuri tästä ydinaseiden käytöstä johtuen. Ei myöskään ole lainkaan varmaa, että muut ydinasevaltiot katselisivat sivusta Yhdysvaltain ydinaseen käyttöä. Jos ydinaseita ja niiden roolia säätelevä regiimi romutetaan, seuraukset voivat olla arvaamattomat.

Yhdysvaltain ydinaseoppiin kirjattu ajatus konventionaalisen sotilaallisen ylivoimisuuden ja siihen integroitujen ydinaseiden ylivoimasta lasketaan Pentagonissa toimivan niin tehokkaana

pelotteena, ettei kukaan tai mikään uskalla edes uhata USA:ta, sen liittolaisia tai sen kansallisia intressejä. Tämä johtaa kuitenkin turvallisuuskonfliktin, koska Yhdysvaltain varustautuminen ei tapahdu tyhjiössä, eikä sen intressien toteuttaminen useinkaan palvele muiden etuja. Samalla kun Yhdysvallat varustautuu ja mahdollisesti kokee turvallisuutta varustautumisensa kautta, muiden turvattomuuden tunne lisääntyy ja johtaa aseelliseen varustautumiseen ja kenties odottamattomienkin liittoutumien syntyyn ja voimien yhdistämiseen ylivoiman heikentämiseen.

Näin ylenmääräinen ”turvallisuuden lisääminen” ja sotilaallisen voiman kasvattaminen johtaa turvattomuuden ja sodan todennäköisyyden kasvamiseen, koska suhteellinen turvallisuus ei lisääny yhden varustautuessa, vaan johtaa varustelukilpaan. Näin uudeksi pelotteeksi nimitetty ydinasepolitiikka palaa realismin perusasetelmiin ja käsitteisiin. Näenkin ”uudessa peloteoriassa” poliittista realismia ja klassista valtopolitiikkaa perinteisimmillään - hegemonin näkökulmasta kirjoitettuna. Kaikki toiminta tähtää vallan kasvattamiseen, säilyttämiseen ja demonstroimiseen, ja ydinasepelote on valjastettu tähän tarkoitukseen.

Teoriassa ja paperille kirjattuna pelotteena Yhdysvaltain ylivoima saattaa olla toimiva ajatus, mutta kuten doktriinissa myös todetaan, Yhdysvaltain sitoutuminen liittolaisiinsa ja niiden puolustamiseen todennäköisesti tullaan testaamaan joko vihamielisten valtioiden tai terroristijärjestöjen toimesta. (National Security Strategy, 2002.) Jos ja kun tähän tilanteeseen tullaan mahdollisesti pian, on Yhdysvalloilla tärkeä valinta edessään. Jos pelote joukkotuhoaseita vastaan ei ole toiminut, vaan esimerkiksi liittolaista vastaan käytetään biologista tai kemiallista asetta, uusi doktriini antaa valtuutuksen käyttää ydinasetta tämän kostaakseen. Käyttökynnys on siis ratkaisevasti alentunut, vaikka toisaalta myös kylmän sodan aikana ydinasepelotteen sanottiin kattavan myös Varsovan liiton konventionaalisen Länsi-Euroopalle muodostaman uhkan. Tällaista tilannetta ei kuitenkaan nähty, ja sen olisi saanut aikaan vain toinen blokki kaksinaapaisessa maailmassa.

Suurimpana erona nykytilanteessa saattaakin olla, että nyt pienempi ryhmittymä tai valtio saattaa tehdä Yhdysvaltojen, sen liittolaisten tai intressien vastaisen iskun ja saada siihen liittyvän historiallisiin mittasuhteisiin kasvavan vastaiskun aikaan. Jos jokin terroristiryhmä saisi Yhdysvallat käyttämään ydinasetta, tämä voisi jopa olla niiden tavoitteena. Ydinaseiden käyttö, kuten sekä vuoden 1995 ja 2005 doktriinissa todetaan, olisi kansainvälisesti hyvin tuomittavaa, ja johtaisi tuomioon kansainväliseltä yhteisöltä, etenkin jos sitä käytettäisiin

ydinaseetonta valtiota vastaan. Näin ollen voisi jopa päätellä, että uusi pelote tässä muodossaan saattaisi toimia yllykkeenä terroristeille saada käyttöönsä biologisia tai pienimuotoisempia kemiallisia aseita ja testata Yhdysvaltain doktriini ja liittolaisvelvoitteiden kestävyys ja mahdollisesti siten päästä tavoitteeseensa ja saada maailma tuomitsemaan USA:n ydinaseen käyttöä.

Historiassa mikään hegemoni ei ole pysynyt vallassa ikuisesti. Kansainvälisen politiikan logiikka viittaisi siihen, että syntyy vastavoimia. Valtiot ovat globalisaation aikana entistä riippuvaisempia toisistaan ja haavoittuvaisempia. Muutoksen moottorina on historiassa usein ollut hegemoninen sota. (Laitinen 2005, 43–55.) Ydinaseiden roolin merkityksen korostuminen Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikassa saa toivomaan, että löytyisi vaihtoehtoisia tapoja muuttaa kansainvälisen politiikan voimasuhteita. Jos tämän hegemonin syrjäyttämiseen tai haastamiseen vaaditaan ydinsota tai ydinaseiden käyttöä, seuraukset saattavat olla tuhoisat. Tulevaa kansainvälisen politiikan suuntaa on vaikeaa arvioida. Paljon vaikuttaa seuraavan presidentin valinta Yhdysvalloissa. Jos presidentiksi, jolla edelleen myös uusien doktriinien mukaan on yksin valta päättää ydinaseiden käytöstä, valitaan rauhanomaisemman ja internationalistisemmän politiikan kannattaja, uuden ydinasepelotteen uhkaukset saattavat jäädä pelottavaksi retoriikaksi.

Jos ydinaseita päätettäisiin käyttää ydinaseetonta valtiota vastaan, joka siis on mahdollista uuden opin mukaan, jos valtio on *liittoutunut* ydinasevaltion kanssa, on uusi lehti käännetty 2000-luvulla. Ydinase ei ole enää yksittäinen, ainoa ase, joita oli vain kaksi vuonna 1945, vaan niitä on kahdeksan valtion hallussa ja ainakin kahden muun arvioidaan pyrkivän ydinaseen valmistamiseen. Sen todistaminen, että valtio olisi liittoutunut ydinasevaltion kanssa tai että se suunnittelisi kemiallisen tai biologisen aseiden käyttöä on kiistanalaista ja vähintäänkin vaikeaa pitävästi todistaa. Lisäksi voidaan kysyä, minkä arvoinen on jokin todistus ja sen uskottavuus, jos kaikki perustelut ovat ennenkin, kuten Irakin sodan tapauksessa, jälkeensä kumottavissa ja muuteltavissa kulloistenkin realiteettien mukaiseksi. Lisäksi on äärimmäisen kyseenalaista käyttää ydinasetta ydinaseetonta valtiota vastaan liittoutumisen takia. Kyseinen argumenttihan oikeuttaisi vastapuolen ja vihollisen käyttämään sitä kaikkia Yhdysvaltain liittolaisia vastaan koska tahansa.

Uuden ydinaseopin, jota siis uudeksi pelote-konseptiksi nimitetään, kestävyys on hyvin kyseenalaista. Poliittikka on lyhytnäköistä. Uhkauksen tasolla pysyessään uuden ydinasepelotteen tehon voisi ajatella parantuneen, mutta kuten jo monet kriitikot ovat siitä

kirjoittaneet, on aivan liian todennäköistä, että tämä ydinasein ennaltaehkäisy luo uuden normin, jota myös muut käyttävät. Se välittää selvästi ja kirkkaasti viestin, että ainoa tapa suojautua ydinaseilta on ydinaseen hankkiminen tai ehdoitta Yhdysvaltain totteleminen ja luopuminen edes sellaisten toimien harkitsemisesta, joka saatettaisiin tulkita Yhdysvaltoja tai sen kansallisia intressejä tai liittolaisia tai ystäviä uhkaavaksi. Tällainen taas loukkaa suvereniteettia tavalla, jota mikään valtio ei voi hyväksyä. Jos kyseessä olisi esimerkiksi Lähi-idän öljyrikas valtio, joka haluaisi myydä öljyä omilla ehdoillaan, tulkittaisiinko tämä uuden doktriinin mukaiseksi kansallisia intressejä vaarantavaksi uhkaamiseksi ja pelotteluksi? Tärkeimmäksi kysymykseksi kuitenkin nousee, voisiko Yhdysvallat todella uhata sotatoimilla ja mahdollisesti ydinaseilla tässä tilanteessa.

LÄHTEET:

Primäärilähteet:

Doctrine for Joint Nuclear Operations 1995. Joint Pub 3-12

http://www.nukestrat.com/us/jcs/JCS_JP3-12_95.pdf

Doctrine for Joint Theater Nuclear Operations 1996. Joint Pub 3-12.1

http://www.nukestrat.com/us/jcs/JCS_JP3-12-1_96.pdf

Doctrine for Joint Nuclear Operations 2005, Joint Publication 3-12 Final Coordination (2)
15 March 2005. Luettu 21.10.2005.

http://www.nukestrat.com/us/jcs/JCS_JP3-12_05draft.pdf

National Security Strategy 1998. Luettu 5.1.2004.

<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-9810.pdf>

National Security Strategy 2002. Luettu 14.8.2005.

<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/html>

National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction. Luettu 2.11.2003

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/wmdstrategy/pdf>

Nuclear Posture Review 1995. Luettu 17.10.2005

http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/95_npr.htm

Nuclear Posture Review 2001. Luettu 17.10.2005

<http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm>

Sekundärlähteet:

Aaltola, Mika (2005) ”Terroristi ja imperiumi”. *Kosmopolis* Vol.35, 1, 7-23

Adler Peter (2000) *Ord som jobbar -klassisk retorik för vardagsbruk*. Paprom Bokförlag AB 2000

Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. Osuuskunta Vastapaino 3. painos, Tampere

Apunen, Osmo (1998) *Murrosaikojen maailmanpolitiikka. Ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet*. Studia Politica Tamperensis No. 3 Tampere: Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos

Brodie, Bernard (1983) ”The Development of Nuclear Strategy” s. 5-28 teoksessa Brodie, Bernard - Michael D Intriligator - Roman Kolkowitz, *National Security and International Stability*. Oelgeschlager, Gunn & Hain Publishers Inc, Cambridge, USA,

Brown, Chris (1997) *Understanding International Relations*. Macmillan Press, London

Campbell, Kurt M. (2002) ”Nuclear Proliferation beyond Rogues”. *The Washington Quarterly*, Winter 2002-2003

von Clausewitz, Carl, (1998) *Sodankäynnistä, Alkuperäisteos Vom Kriege [1832]*. Art House (Fälth & Hässler) Smedjebacken

Ellis, Jason D. (2003) ”The Best Defense: Counterproliferation and U.S. National Security”. *The Washington Quarterly* Spring 2003, 115-133.

Gabel, Josiane (2004) ”The Role of US Nuclear Weapons After September 11”. *The Washington Quarterly*, Winter 2004-05 , 181–195

Deutch, John – Harold Brown –John P. White (2000) ”National Missile Defense: Is There Another Way?” *Foreign Policy*, Summer 2000, 91–100

- Deutch, John (2005) "A Nuclear Posture for Today". *Foreign Affairs* January/February, 49-60
- Gaddis, John Lewis (2002) "A Grand Strategy of Transformation" *Foreign Policy* November/December, 50-57
- Gray, Colin S. (1999) *Modern Strategy*. Oxford University Press
- Gray, Colin S. (2003) "The Reformation of Deterrence: Moving On". *Comparative Strategy*, 22:429–461
- Hugoson, Rolf (2004) *Krig och retorik*. Studentlitteratur, Lund
- Hämäläinen, Kimmo (2000) "Kansallisen turvallisuuden nimissä – Yhdysvaltain ohjuspuolustusjärjestelmä haastaa ABM-sopimuksen". *Ulkopolitiikka* 4, 18–26
- Iivonen, Jyrki (2000) "Yhdysvaltain kansallisen ohjuspuolustusjärjestelmän kehitys". *Ulkopolitiikka* 4, 4-17
- Ivanov, Igor (2000) "The Missile-Defense Mistake –Undermining Strategic Stability and the ABM Treaty". *Foreign Affairs* September/October
- Kahn, Herman (1984) *Thinking About the Unthinkable in the 80's*. Simon and Schuster, New York
- Kristensen, Hans M. (2005) "The Role of U.S. Nuclear Weapons: New Doctrine Falls Short of Bush Pledge". *Arms Control Today*, September. Luettu 5.10.2005
http://www.armscontrol.org/act/2005_09/Kristensen.asp
- Kristensen, Hans M. (2005) "Doctrine for Joint Nuclear Operations". Luettu 1.11.2005
http://www.nukestrat.com/us/jcs/jp3-12_05.htm
- Kristensen, Hans M. (2005) "Status of World Nuclear Forces." Luettu 8.1.2006
<http://www.nukestrat.com/nukestatus.htm>

Kuusisto, Riikka (1998) *Oikeutettu sota vai julma teurastus? -Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa*. Like, Helsinki

Kuusisto, Riikka (2004) ”Poliittinen tarinankerronta ja sodan retoriikka”. Teoksessa *Kadonnutta poliittista etsimässä – Kansainvälinen turvallisuus ja politiikka*. toim. Huru, Jouko – Tarja Väyrynen, Yliopistopaino Helsinki

Käkönen, Jyrki (2002) ”Arvojen politiikasta reaali politiikkaan”. Teoksessa Kari Laitinen (toim.) *Valtapolitiikan ajattomuus? Maailmanpolitiikan tulkintoja 11.9. jälkeen*. Studia Politica Tamperensis No.10 Tampere: Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Ss. 49–62.

Käkönen, Jyrki (2005) ”Terrorismi, terrorisminvastainen taistelu ja Euraasian hallinta” *Kosmopolis* Vol.35, 1, 59–67

Laitinen, Kari (2005) “Kansainvälisen politiikan imperatiivit”. *Kosmopolis* Vol.35, 1, 43–55

Morgan, Patrick M. (1977) *Deterrence -A Conceptual Analysis*. Sage Publications, Beverly Hills

Morgenthau Hans J. (1962) *Politics among Nations -The Struggle for Power and Peace*. Third Edition. Alfred Knopf, New York

Newman, Andrew (2004) “Arms Control, Proliferation and Terrorism: The Bush Administration’s Post-September 11 Security Strategy”. *The Journal of Strategic Studies*, Vol.27, No.1, 7-13

Nunn, Sam (2000) “Managing A Nuclear Transition”. *The Washington Quarterly* Winter 2000, 59-88

Nye, Joseph S. (2003) ” U.S. Power and Strategy after Iraq”. *Foreign Affairs* July/August, 60-73

Payne, Keith B. (1996) *Deterrence in the Second Nuclear Age*. The University Press of Kentucky. Lexington, Kentucky

Payne, Keith B.- Dale C. Walton, (2002) "Deterrence in the Post-Cold War World" Teoksessa Baylis, John – James Wirtz - Eliot Cohen– Colin S. Gray, *Strategy in the Contemporary World -An Introduction to Strategic Studies*. Oxford University Press

Payne, Keith B. (2003) "The Fallacies of Cold War Deterrence and a New Direction" *Comparative Strategy* 22:411-428

Payne, Keith B. (2005) "The Nuclear Posture Review: Setting the Record Straight" *The Washington Quarterly*, Summer 2005, 135-151

Perelman, Chaïm – L. Olbrechts-Tyteca (1969) *The New Rhetoric -A Treatise on Argumentation* (ranskal. alkuperäisteos *La nouvelle rhétorique: traité de l'argumentation*, 1958) University of Notre Dame Press

Perelman, Chaïm (1982) *The Realm of Rhetoric* (ranskal. alkuperäisteos *L'Empire rhétorique*, 1977) University of Notre Dame Press, Notre Dame

Russell, Richard L. (2003) "Nuclear Peace Fallacy: How Deterrence Can Fail" *Journal of Strategic Studies*, Vol. 26, No.1, 136-155

Schell, Jonathan (1999) *Ajan lahja*. (suom. teoksesta *The Gift of Time –The Case for Abolishing Nuclear Weapons Now*, 1998) Like, Helsinki

Schell, Jonathan (2000) "The Folly of Arms Control" *Foreign Affairs* September/October, 22-46

Sivonen, Pekka (1979) *Deterrenssi* Aseistariisuntavihkot 12. Suomen Sadankomitealiitto. Turku.

Sivonen Pekka (1984) *Yhdysvaltain ydinasepelote teoriana sekä vallankäytön ja poliittisen kulttuurin ilmiönä*. Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos. Lisensiaatintutkimus maaliskuu

Sivonen, Pekka (1992) *Ydinasepelote Yhdysvaltain poliittisen vallankäytön muovaajana*.
Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki

Visuri, Pekka (1997) *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. WSOY, Juva

Waltz, Kenneth (1981) Luettu 20.8.2004 "The Spread of Nuclear Weapons: More May
Better," *Adelphi Papers*, Number 171. London: International Institute for Strategic Studies
<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/waltz1.htm>

Walzer, Michael (2000) *Just and Unjust Wars*. Basic Books, New York

Zagare, Frank C. – D. Marc Kilgour (2000) *Perfect Deterrence*. Cambridge University Press,
Cambridge